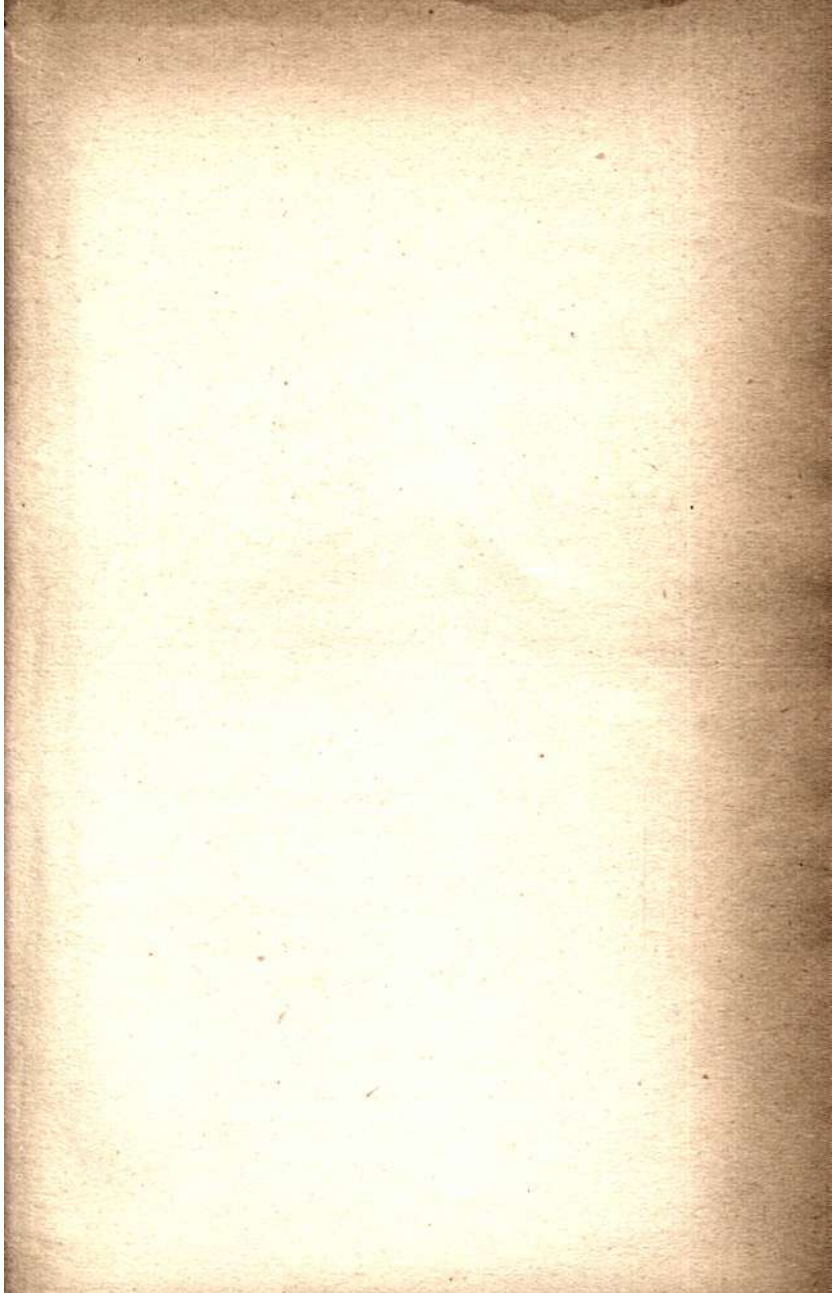
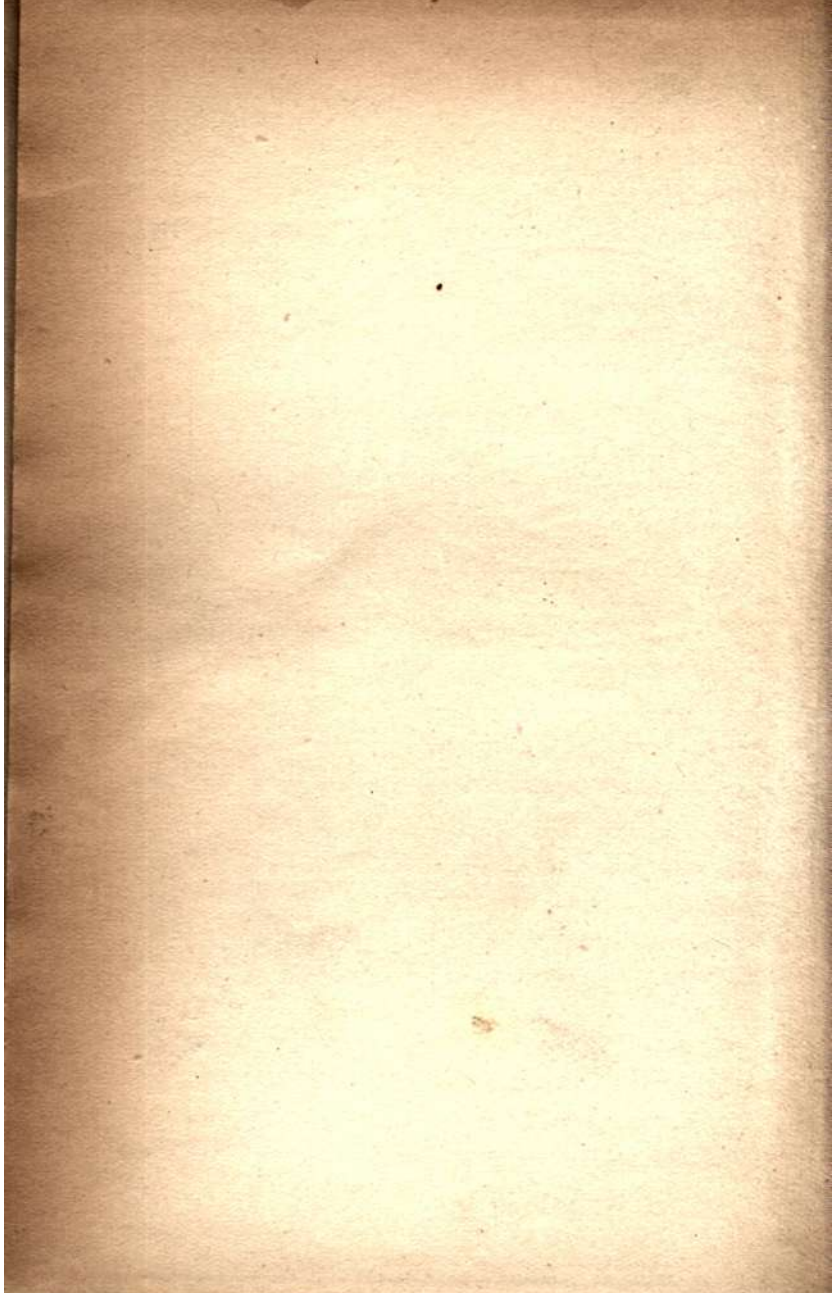


OSZK

A  
MAGYAR IRODALOM  
JELESEI

f 12.50







DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA  
A CSÁSZÁR UDVARÁBAN



BUDAPEST  
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET RT.  
KIADÁSA

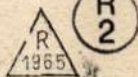
Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadraalkalmazás és a  
filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irod. Int. Rt., Budapest, 1933

310149



Budapesti Hírlap nyomdája



## ELSŐ FEJEZET

A kis, nyomott homlokzatú palota már a kora reggeli órákban olyan volt, mint a hangyaboly, melyet valami kiméletlen kéz felriasztott. Lehet különben, hogy a hangyák ünnepélyesen tiltakoznának a hasonlat ellen. Ilyen riadt összevisszasággal, ok, terv, logika nélkül, csak a teremtés ura és királya tud futkosni, jönni-menni. Az állatot megvédi az effajta logikátlan összevisszaságtól ösztöne.

Kint a palota előtt, minden csöndes és nyugodt. Az izgalom, a lőtás-futás, az egymásnak rohanó, egymást leromboló és megsemmisítő intézkedések itt zajlanak le a finom, archaisztikus régi épületben, mely valaha a Villette grófok rezidenciája volt, melyben most a császár anyja, Leticia asszony ő fensége lakik.

A koronázás után költözött be a régi palotába és folytatta itt is a maga külön életét, melynek mintha semmi köze nem lenne ahhoz, ami ott kint Párizsban történik az Úrnak 1805-ik esztendejében.

Minden, ami él, atmoszférát teremt maga körül, mondta a weimari költő — s kár, hogy nem ismerte Leticia asszonyt, mert akkor látja, mint tud valaki korával, környezetével teljesen ellentétes atmoszférát teremteni maga körül.

Az asszony, ki már két esztendeje lakott ebben a IV. Henrik korában épült grófi palotában, semmit sem



változtatott életrendjén. És az egész házban ő volt az egyetlen, ki kívül állott minden izgalmon, mely ma itt mindenkit átfűtött.

A császárt várják?!... Mirevaló ez a hűhó? Hiszen a fia minden héten felkereste őt, — még a legkeményebb összeütközések után is. Sokkal inkább egy materiából valók voltak, semhogy békében, idillikus jeleneteket játszanak és sokkal inkább össze voltak forrva, semhogy el tudtak volna lenni egymás nélkül.

Igaz, ez a mai nem olyan rendes látogatás. A császár kívánságára Leticia estélyt ad, melyen az udvar, a diplomáciai testület, — és a császár is megjelenik.

A császárné? Ez az, amit nem lehet tudni. A császárné mostanában annyit betegeskedik. Az udvari jelentés szerint majdnem mindentől kénytelen visszavonulni. Az egyik boulevard-ujság válási hírről is fecsegett. A szerkesztőt és cikkíróit becsukták. De olyan rövid időre, hogy ez számba sem jöhet, a lap hirtelen fellendülése mellett. Azóta néhány ujság van nyomon elindulva, megkockáztatta az effajta üzletet és kezdték tapasztalni, hogy nem is nagy a kockázat. Egy pár heti börtön és olyan dorgatórium, mely akár biztatásnak is beillik. Mintha csak próbálkozni akarnának, hogy a közvélemény hogyan reagál a válási hírekre?

Ha ma este a császár Jozefinnel együtt jön el anyja estélyére, akkor csak próbálkozás marad, nemcsak a lapok híresztelése, hanem Napoleon szabadulási vágya is. Az asszonya — mint eddig mindig, — erősebb nála.



Ha ma este feleségével együtt jelenik meg anyja estélyén? ...

\*

Egyik széles, nagy teremben ott állt a császár első kamarása: Bezenval Hektor báró. A ma esti ünnepe miatt már egy hete itt él Leticia asszony udvarában. Ezt Napoleon rendelte el. Azt akarta, hogy semmi kisiklás ne legyen. Ama kevés számú dolgok közé, melyektől félelemmel hátrált meg, tartozott első sorban: a nevetségesség.

Az anyja miatt nem aggódott. Saját magán kívül talán senkit sem becsült ezen az asszonyon kívül. Őt is csak azért, mert az élet legriasztóbb mélységeiben és szakadékaiban mindig erősnek, bátornak, pozitívnek és ami fő, méltóságteljesnek látta. Ahogy az ő lelkében a közönséges emberi értelemben vett erkölcsöt, az önmagába vetett rendíthetetlen bizalom és a bátorság pótolta: anyjánál a műveltséget, a modort, a személyes kiválóság méltóságérzete, melyet külső körülmények nem csorbíthattak, melynek semmiféle külső támasztékra, helyzeti energiára szüksége nem volt.

Leticia asszonytól soha semmiféle körülmények között nem kell félni. Nem lehet őt olyan kiváltságos helyzetbe állítani, hogy ő annak azonnal a legfelsőbb magaslataira ne emelkedjék.

Hanem a környezet?! Akiket maga körül gyűjtött, vagy túrt?! Napoleon tisztában volt saját udvarának nívójával is. És folyton gyötörte, hogy ő, aki újra rajzolta Európa térképét, kinek acélmarkában dinasztiák, országok, népek, nemzetek hörögtek, nem

tud rendes milieut és rendes atmoszférát teremteni maga körül. A harcéri kudarc után semmi sem tudta úgy lesújtani, mint az, hogy udvartartását nem bírja nivóssá tenni.

És az ő udvara a középkori madridi királyi palota előkelőségét reprezentálta, anyjáié mellett.

Mikor az estélyt kitűzték Madame Mère palotájában, a császár főkamarását, Bezenval Hektor bárót, azonnal átküldte Leticia asszonyhoz, hogy az ünnepséget előkészítse.

És megbízta egyben Jozefine udvarhölgyét, Rochefoucauld hercegasszonyt, hogy asszonyi tapintattal, diplomáciai ügyességgel igyekezzék Leticia asszony akaratát és elhatározását kellő irányban befolyásolni.

Rochefoucauld hercegasszony már néhányszor felkereste Madame Mère udvartartását, de még sohasem találta elérkezettnek az időt, hogy megbízásával előálljon. Eleinte csak a császár és de Plaigne Eleonora fia iránt jött érdeklődni, mert a kis fiút — mióta az anyját száműzték Párizsból — a császár Leticia asszony udvarában tartatta.

Bonaparte Karoline hajdani felolvasónője, ki fiat szült a császárnak, száműzetése óta Meudonban lakott egy kis villában. Meudonból minden hónapban csak egyszer volt szabad bejönnie, mikor is egy fél-óraig együtt lehetett kis fiával.

\*

Bezenval Hektor báró ott állt a terem közepén. Úgy nézett körül, mint a színházi rendező, kinek semmi sem kerülheti el figyelmét, mert hiszen jól



tudja, hogy néha jelentéktelen apróságok veszélyeztetik az egész előadás sikerét.

Lassan, minden hangsúly nélkül beszélt, mint aki hozzá van szokva ahhoz, hogy minden intése megmásíthatatlan parancs. A mesteremberek, szolgák, díszítők, már mind más-más irányban száguldottak az ő rendelkezése szerint.

Most csak egyetlen egy ember állt még előtte: Noiret Jean, a belső lakáj. Egy feltűnően értelmesarcú, sötétfekete szemű, gascognei származású fiatal ember, ki alázatos főhajtással figyelte a báró hangsúlytalan, monoton beszédét.

— A főkomornyik már átvette a dolgokat, de magának is én, személyesen magyarázok el mindent. Ott a belső termekben gyülekeznek és itt várják Madame Mère ő fensége vendégei a császár ő felsége érkezését. Megvannak a jegyzetei?

— Igenis, főkamrás úr.

A báró megfordult, hogy a másik, kisebb terembe menjen, mikor hirtelen eszébe jutott valami:

— Várjon csak...

Visszafordult, elővette kis noteszt, beírt valami feljegyzést. Majd megint az inas felé fordult:

— Még csak arra akarom figyelmét felhívni...

Nem fejezhette be a mondatot, mert az ajtónálló hangosan jelentette:

— Az otrantói herceg úr ő kegyelmessége.

Bezenval báró azonnal ama férfi elé sietett, kinek kezében, Talleyrand mellett, a császárság legnagyobb hatalma volt letéve.

Jean a nagy szárnyas ajtóhoz lépett. Az egyik

gobelin ferdén volt feltéve, azt igazgatta. Majd hátrált és kritikus szemmel vizsgálta, rendben van-e most a kárpit? Az üdvözlő, mély meghajlás után nem is törődött egyébbel, mint a rendezgetés munkájával. Mintha nem is ismerné azt a férfit, aki most a terembe bejött.

Rajta, ki a fantasztikus karrierék világában is különös és feltűnő pályát futott be, semmi változást sem hoztak a csodákkal terhes évek. Ami változásnak tetszett, az csak formálás, gyúrás, alakítás volt. Mint ahogy a szobrász faragja, idomítja a nyers követ, de lényegéből sem el nem vesz, sem hozzá nem tesz.

Az idő, melyben Fouché József született, élt, mintha csak víziónárius bemutatása lenne annak a mondásnak, hogy az emberi élet eshetőségei és lehetőségei olyan korlátoltak, szűkösek, időhöz, térhez szorítottak, hogy egy elszánt, erős, sem magát, sem másokat nem kímélő, magát koncentráló akaraterő számára nincs lehetetlenség.

A borosfiúkból lett marsallok, a hajdani őrmesterek, kik hercegi koronával díszített hintókban járnak, a fűszeressegédekből lett diplomaták karrierje mind-mind arról beszél, hogy nincs elérhetetlenség és nincs lehetetlenség. Valamint mesterük, uruk, császáruk hirdette, hogy nincs is más talentum, erő, mint az emberi akaratnak egy dologra való koncentráló képessége.

Így lett Fouché Józsefből 51 éves korában, Otrantó hercege.

Fouché, ki most ott állt szemben az ancien régime korabeli főurral, talán még fantasztikusabb úton ju-



tott el a magaslatra, császári ura mellé, mint többi kortársa . . . Valaha papnak készült és ott megtanulta az emberekkel való bánni tudás művészetét. Különben éppen úgy lenézte, megvetette és lelketlen felhasználni való eszköznek tartotta embertársait, mint nagy kortársa, Talleyrand, a beneventi herceg, de valahogy jobban eltitkolta érzéseit.

Fouché József, miután segített megrendezni a rémuralom egyik legbecstelenebb és legszörnyűbb vérengzését, — melyért Robespierre vérpadra akarta küldeni, — nagyon megtorpant. Kijózanodott s azzal a rugalmassággal, mely lelkének talán legértékesebb, — mindenesetre leghasznosabb — vonása volt, szakított a terrorral, sőt szakított mindenféle kegyetlenkedéssel és embertelenséggel. Sohasem volt meggyőződése semmiféle irányban. Ám egészséges idegzetű ember létére, nem ismerte a monomániát, amiben a rémuralom legtöbb vezető alakja szenvedett. Nem is került hát túlságosan nagy fáradságába, hogy mindenféle vérengző, terrorisztikus úttól elfordulva, lassanként egészséges gondolkozású, emberséges ember legyen.

Annál is inkább, mert tudta, hogy a diktátornál kegyvesztett lett. Robespierre a lyoni vérengzés után annyira megútálta, hogy csak nővére könyörgésére kegyelmezett meg neki. Robespierre nővére eszeveszetten szerelmes volt Fouchéba, s a diktátor mindig gyöngye volt testvérével szemben.

Fouché azonban, semmiképpen sem érezte magát biztonságban. Ismerte Robespierret, tudta, hogy ő sohasem bocsátott meg senkinek. Ha most rögtön nem

is sújt le reá, nem lehet tudni: a következő óra mit hoz? Igyekezett nagyon csöndes, szerény, aláztos lenni, míg végre eljött Thermidor, Robespierret vérpadra hurcolták és Fouché végre föl merte emelni fejét.

A lyoni vérengzés egyik főrendezője Thermidor után szívvel-lélekkel a terror ellen harcolt. Mikor később Napoleon mellett, mint belügy- és rendőrminiszternek szinte korlátlan hatalom jutott kezébe, mindig igyekezett a fölösleges kegyetlenkedést kerülni. Megelégedett azzal, hogy kezében tartja Franciaország ütőerét és a pulzusverést számolgatva, mindent megtudhat, amire szüksége van.

Egyelőre Napoleonhoz kötötte sorsát, mert ellentétben Talleyranddal, úgy látta, hogy Napoleon uralma a francia humuszban, — mi ennél is több: a francia lélekben gyökeredzik. Szolgáltatta hát urát teljes erejével. Egészen addig, míg észre nem vette, mint inog egyik pillér a másik után. Akkor nem lett volna Fouché, ha nem ő kezd először a császár ellenségeivel alkudozni.

De egyelőre a császár csillaga fényesen, fent ragyog és Fouché, — egyik legerősebb oszlopa a Bonaparte-uralomnak — ott áll a császár anyjának palotájában, a régi Bourbon-udvar egyik előkelőségével, az emigrációból nemrég visszatért Bezenval Hektor báróval szemben.

Még csak kölcsönös meghajlásokkal üdvözölhették egymást, mikor a belső szobák felől hirtelen zaj, futkosás hallatszott. Bezenval Hektor báró lassú, kellen mozdulattal hátrafordította fejét:



— Már megint? — kérdezte Jeanhoz fordulva, ki most egy képet tett a gobelin fölé.

Az inas arcán furesa sunyi mosolygás futott át, de hangja kifogástalanul alázatos és udvari szolgálhoz illő volt, mikor válaszolt:

— Már reggel óta.

Bezenval mindenáron azon volt, hogy uralkodjék magán, de ez a hét, mit Leticia udvaránál töltött, megviselte idegeit. Ajka megvonaglott, mikor mondta:

— Hát ez ... Hát így ...

Nem tudta folytatni, csak nézte az ijedt, zilált külsejű komornát, aki a terembe rohant.

— Bocsánat ... De a kis kulcs ... A kis aranykulcs ...

A báró egy futó pillantást vetett Fouchéra, azután a komornához fordult, ridegen, rendreutasító hangon:

— Lesz szíves azonnal távozni! Itt a császárt váró ünnepségeket készítenek elő!

A komorna szemmeláthatólag nem sokat törődött a rendreutasítással. Alapjában véve a császár sem érdekelte. Ebben a pillanatban Madeleine kisasszony jobban félt úrnőjétől, Leticia asszonytól, mint a világtörténelem összes Cézárjaitól külön és együttvéve.

— A kis kulcs ... — és hangja az izgalomtól remegett. — Amit Leticia asszony ő fensége mindig a nyakán visel, elveszett. Az öltözőasztalról lopták el ...

A báró tetőtől-talpig végignézte a fiatal nőt:

— És maga itt keresi a díszterem várakozó szalonjában?

— Nem, kérem ... — dadogott Madeleine. —

Bocsánatot kérek... de... A fenséges asszony nagyon haragszik és úgy gondoltam, megkérdem Jean urat, hogy nem tud-e valamit véletlenül?... Nem tud-e valamit a kulcs felől?

A gascognei legény nyílt, derült arca, egyszerre merev, visszautasító kifejezést öltött:

— Én? De hogy jutok én a maguk öltözőasztalához?

— Elég! — vágott közbe a báró emelt hangon.

Leticia udvarában azonban csak egyetlen egy személytől féltek. A csinos, szőke Madeleine szapora szóval felelt:

— Elhiheti, főkamrás úr, hogy nekem is éppen elég volt, ami odabent kijutott. Mindnyájunknak elég volt az, méltóságos uram. A fenséges asszony olyan haragos, hogy mérgében 10 aranyat ígért annak, aki a kis kulcsot előkeríti.

Nem tudta tovább folytatni, a belső termekből megint nagy kiabálás és futkosás zaja hallatszott.

— Jaj, Istenem, talán meg is került? — És Madeleine kisasszony a következő pillanatban már szélvészkként rohant befelé az ajtón, míg Jean áhítatosan mondta:

— Adja a jó Isten!

Aztán alázatos, csöndes hangon kérdezte:

— Szabad a főkomornyik úr utasítása szerint a szomszéd teremben?...

Bezenval bólintott és Jean a következő pillanatban kiment, egyedül hagyva őt Fouchéval.



Bezenval Hektor báró, mikor a másfélévtizedes emigráció után hazatért Franciaországba, minden igyekezetével azon volt, hogy az új rendbe beletalálja magát. Az emigrációban felnőtt leányát egy császári ezredes vette feleségül s a fiatal pár nászajándékképpen visszakapta a Bezenval-birtokok egy részét. Napoleonnak kedvelt terve volt a régi, történelmi arisztokrácia és az általa kreált nemesség és főtisztjeinek egybeolvasztása. Ha egy ilyen, céljait szolgáló házasság történt, nem riadt vissza az áldozatoktól sem.

A császár szerette maga köré gyűjteni udvarában a történelmi nevű főurakat, kiváltképpen ott, ahol reprezentálni, ceremóniás szertartásokat kellett igénybevenni, — így lett Bezenval Hektor báró a császári udvar főkamarása.

A báró, mióta itt élt az új uralom alatt, elég gyakran érezte, hogy magához méltatlan társaságba keveredett, de talán sohasem volt érzése ilyen erős, ilyen intenzív, mint most. Nem akart, vagy nem mert most az otrantói hercegre nézni, félt, hogy ez a rettenetes ember meglátja arcán, amit senkinek sem szabad meglátni. És mégis, így elfordulva is érezte, hogy Fouché derülten, nyájasan, fennsőbbbségesen mosolyogva figyelte — s egészen biztosan mulat rajta.

És mikor megszólal, milyen fennsőbbbségesen derült, nyájasan irónikus a hangja:

— Hát itt vidáman zajlik az élet. Maguk nem unatkoznak, főkamarás úr? Mi?

A báró úgy érezte, mintha fejébe szökne a vér. Dühös volt, elkeseredett, szégyelte is magát, de ha már ennek a canailenak szolgálatába szegődött, kötelessége

valahogyan mentetgetni őket. A mentetgetés természetesen olyan, mely még jobban lehúzza ezt a feltolakodott hadat.

— Lehet, hogy a fenséges asszony ideges egykissé... A császár búcsúvacsorája...

— Búcsúvacsora? — ismételte Fouché.

— Igen. Aztán Vichybe utazik a fenséges asszony; pár hétig lentmarad. Ügylátszik, idegesíti ez a nagy estély, melyet a császár kérésére, vagy rendeltére meg kell tartania. Izgatottságában tegnap délelőtt még Monsieur Desforges-zsel is szóváltása volt, — holmi mosószámlák miatt.

Fouché mosolygott, a báró folytatta:

— A császár ő felsége engem kegyeskedett megbízni az estély felett való felügyelettel. És én félek, hogy hiába dolgozom egy hét óta, — holnap este minden felborul.

— Én semmitől sem félek, — szólt közbe Fouché.

És nagyon udvariasan, szinte szertartásos bókkal folytatta:

— Ahol olyan kézbe van bétéve a rendelkezés, mint az öné, kedves báró úr. Mostanában mindenki nervózus, nemcsak itt, — a császári udvarban is. Csak önök, Faubourg St. Germain-beli emberek őrizték meg hidegvérüket.

Bezenval bólintott. Halkan, hangsúly nélkül beszélt, de minden szavának súlya és éle volt.

— Szokás, nevelés és hosszú századokon átöröklődött fegyelmezettség néha igen hasznos szolgálatot tesznek.



— Tökéletesen igaza van, — Fouché lehajtottá fejét.

Bezenval talán attól tartott, hogy túlment a határon, mert gyorsan másról kezdett beszélni.

— Itt voltaképpen ma már kezdett jól menni minden. Míg csak ez a kis kulcs... Ez a kis aranykulcs...

— Miféle kulcs?

— Hiszen ismeri, kegyelmes uram. Leticia asszony egy kis aranyláncon mindig nyakában hordja. Azt mondják, megrontás és igézés ellen viseli.

Mosolygott derülten, kedvesen, mintha csak ebbe a mosolyba akarná burkolni a rosszakaratot, a lenézést, a megvetést, mely egyre jobban úrrá lett lelkén.

— A vadregényes Korzikában olyan babonások az emberek. De valószínű, hogy Leticia asszony felül-emelkedik az effajta dolgokon. A kis aranykulcs talán családi ereklye, ámbár...

Most már teljesen erőt vett rajta rosszakarata, megvetése, mert még az óvatosságról is megfeledkezett. Vagy talán már kifáradt ebbe a hét nap óta tartó hercehurcába, a kellemetlenkedések tűrésébe?

Elvége amit a régi birtokokból menteni lehetett, azt megmentette leánya házassága. Ő maga pedig?!... Egy kis kegyvesztés, egy kis visszavonulás ebből az „udvarból“ talán csak pihenőt jelentene számára?

— Azt mondják, a Bonaparte-családnak nem igen volt alkalma arany emléktárgyakat elhozni Korzikából. Akkoriban állandóan forradalmak dúltak a szigeten s a korzikai gondosabb családapák zálogházban tartották értéktárgyaikat.

— Lehet, — felelt Fouché teljes nyugalommal és

leült az egyik kisebb asztalhoz, — de hát azóta ki is válthatták. Ezeknek a korzikaiaknak mostanában elég jól megy a dolguk.

Bezenval meghökkenve meredt a miniszterre. Nem tudta, rendreutasítás-e amit hallott, vagy mosolyogni való tréfa? Aztán pár pillanatnyi szünet után megszólalt:

— Ha megengedi, kegyelmes uram, be fogom jelenteni Leticia asszony őfenségnél.

— Köszönöm, főkamარás úr.

A következő pillanatban felnyitott egy irattáskát és aktákat szedett elő, mintha csak hivatalában volna. Szemmelláthatólag nem akarta hiábavaló várakozással tölteni az időt.

A báró meghajolt, aztán indult, de hirtelen, mint akinek eszébe jut valami, megrázott egy kis miniatűr harangalakú csengőkészüléket.

A gascognei inas pár pillanat múlva ott állt előtte.

— Jean, Márta asszony felvette már a fekete se-lyemruhát?

Az inas fejét rázta.

— Dehogyan vette fel, méltóságos uram. Mióta Korzikából megérkezett, folyton sír. Nem akar semmiről sem tudni, merthogy az öccse...

— Elég volt! — És a báró merev arca még ridegebb, még keményebb lett. — Mondja meg Márta asszonynak, hogy azonnal öltözködjék!

Még egy pillantást vetett a rendőrminiszter felé, de Fouché már teljesen belemerült írásaiba és a kamარús átment a hosszú folyosón keresztül Leticia magánlakosztályába.



## MÁSODIK FEJEZET

Fouché csak pár pillanatig maradt egyedül. Az ajtó csöndesen, szinte nesztelenül kinyílt, a gascognei inas jött vissza a terembe.

Megállt az ajtó mellett és némán, mozdulatlanul várt, míg a miniszter megszólítja.

Fouché egy-két írásra még odajegyezte nevét, aztán fölemelte fejét és az inasra nézett.

A gascognei legény elérte az intést. Előrelépett, megállt Fouché asztala előtt és lassú, lenyomott hangon kezdett beszélni:

— Semmi ujság, kegyelmes uram.

Szaván, hanglejtésén látszott, hogy rendszerint referál a rendőrminiszternek mindenről, ami itt, a császár anyjának palotájában történik. Az otrantói herceg kémrendszere elsőrendű volt. Fouchét változatos élete megtanította arra, hogy nem történhetik szerencsétlenség azzal, aki mindenre elő van készítve. Aki soha magát meglepni nem hagyja.

Ez a gascognei fiú is az ő embere. Ő helyezte ide, Leticia palotájába. Noiro Jean tanulókegyes volt, ötletes, sőt, ha kellett, vakmerő is.

— Ez a Márta asszony? — kérdezte most a herceg.

— Leticia asszony ő fensége hozatta ide közvetlenül Korzikából.

— Úgy?

Fouché megint új aktát vett elő, de Jeant ez nem zavarta, mert halkan, de erősen hangsúlyozva folytatta:

— Kegyelmes uram, ez az öregasszony...

— Nos?

— A császár ő felsége dajkája volt.

— Úgy?

— A kisfiú mellé hozatták, kegyelmes uram.

Fouché bólintott és tovább írt.

— Az Eleonora de Plaigne kisasszony fia mellé, aki, mióta az anyja elment Párizsból...

— Itt van nálatok. Rendben van, Jean.

Csönd volt, aztán a herceg egyszerre fölemelte fejét aktáiról.

— És az öreg korzikai asszony? Annak mi a baja?

— Mióta megérkezett, folyton sír. Nem akarja fölvenni az új selyemruháját. Levelet kapott, hogy az öccse be van csukva.

— Mit csinált?

— Egy pár bolonddal szabadságfákat ültettek, meg aztán a köztársaságot éltették.

— Mondd meg neki, azt üzenem, — érted, én üzenem neki, — ne féljen, majd kiszabadítom az öcsét. Kérd el tőle a levelet, meg a többi adatot.

— Igenis, kegyelmes uram.

Az inas meghajtotta magát és kiment. Fouché egy pillanatig utána nézett, aztán új írásokat szedett elő táskájából.

\*

De nem soká dolgozhatott, mert pár pillanat múlva Bezenval jött be hozzá vissza.

— A fenséges asszony egy kis türelmet kér. Talán kegyeskedjék itt a szomszéd kis kék szalonban bevárni. Ott benn minden csupa zürzavar...



— Még mindig? Vagy újra?

— A fenséges asszony valósággal inkvizíciót tart, — a báró most már mosolygott, igaz, hogy fanyarul és egy kis ideges grimasszal. — Udvartartása minden emberében címeres zsebmetszőt szimatol. Hat hetenként átlag elfogyaszt egy udvarmestert.

Fouché is mosolygott, de ő jókedvűen, elfogulatlanul.

— Hát bizony, egy kicsit nehéz kijönni a fenséges asszonnyal. A császár is mindig örült fejjörcsökkel jön el tőle, — de azért minden héten meglátogatja, ha Párizsban van.

És egy percnyi szünet után olyan elragadtatással folytatta, melyben sok volt az őszinteség.

— Micsoda színes, szabad, elszánt, szárnyaló lélek! A legremekebb asszony az egész világon. Egészen a fia. Mikor beszél, mikor cselekszik, a császár jelenik meg minden arcvonásában, minden gesztusában...

Aztán hirtelen megkérdezte:

— Különben, kik lesznek itt?

— A rendes társaság, — felelt a báró.

Majd furcsán elmosolyodott és kissé erősebben hangsúlyozva folytatta:

— Azonkívül egy kis meglepetés. Karoline hercegasszony ő fensége ma mutatja be új felolvasónőjét, Marbeuff Honória grófnőt, Madame Mère ő fenségének.

Az utóbbi szavaknál már halkán, diszkréten nevetett is.

— Mi ezen olyan mulatságos? — és az otrantói



herceg is nevetett, talán, hogy a másikat bátorítsa és további beszédre ösztökélje.

— Leticia asszony pártatlan álláspontja. Minden hónapban fogadja Eleonora de Plaigne kisasszonyt, Karoline hercegasszony volt társalkodónőjét, a császár elcsapott kedvesét — és ma a leendő új társalkodónőt mutatják be neki.

— Hallom, — mondta Fouché odavetve, — hallom, hogy ez a fiatal Marbeuff kisasszony nagyon csinos.

— Gyönyörű.

Aztán megint csak a régi fanyar hangon folytatta:

— És hogy biztos legyen győzelme, arról gondoskodik Karoline hercegnő, a bőkezű protektor. A holnapi estén nemcsak Leticia asszonynak mutatják be a fiatal hölgyet, hanem...

Várt egy pillanatig, aztán erős hangsúllyal hozzátette:

— A császárnak is.

— Úgy? — és a herceg a messze távolba nézett.

— Karoline hercegasszony reméli, hogy a császár holnap jobb hangulatban lesz...

Most már bátrabban beszélt, mert tudta, hogy Fouché gyűlöli Karolinet.

— A császár az utóbbi hónapokban alig beszélt húgával. Nagyon haragszik rá, mióta egy pamflet jutott kezébe, mely azt írta a hercegnőről: „Karoline úgy változtatja szerebőit, mint a fehéreneműjét“.

— Ez túlzás, — mondta szelíden Fouché, — hi-

szen mindenki tudja, hogy Karoline milyen finnyás asszony, naponta kétszer-háromszor vált tisztát.

— Hanem, — folytatta aztán hirtelen, — nekem úgy tetszik, hogy Önt nagyon érdekli a fiatal Marbeuff grófnő bemutatása.

— Kegyelmes uram... — sietett a báró tiltakozni.

— Igaza van — és Fouché legyintett kezével. — Igaza van, nem is érdekes dolog. Óh régebben, a Bourbonok alatt, mikor a favorite intézmény megszentelt tradíció volt... Akkor igen. De most? Itt a mi udvarunknál nincs is favorite. Van egy pár csinos, vagy kevésbé csinos hölgy, kit a császár figyelmének szerencséje kitüntet. De aztán mindig kisül, hogy ez a kitüntetés voltaképen nem is olyan nagy szerencse. Ezek a hölgyek, — hogy is mondjam csak? — szolgálatlétélre berendeltetnek. De különben? ... Igazán jaj szegényeknek, ha úgy képzelik, hogy a császár csókolódzás közben ellágyul és kezelhetővé válik... Látja ennek a szegény Eleonorának is az volt veszte, hogy mióta fiat szült a császárnak, Dubarry asszony szerepét akarta játszani. Protezsált, közbenjárt és két ölelés közben fontos politikai ügyeket akart elintézni.

A herceg bőbeszédű és közlékeny volt, mint mindig, ha a partnerét akarta beszéltetni.

— Az ám, — és a báró önkéntelenül is a miniszter által jelzett irányba kezdett haladni, — Pompadour, vagy Dubarry akart lenni és közben leveleket lopott el a császár íróasztaláról, — mint mondják, Karoline hercegasszony számára.

— Az sem lehetetlen, — bólintott Fouché. — De hát a vége az lett, hogy elvették tőle a fiát. Őt magát



pedig elkergették az udvartól. A császár nem szentimentális. Gránátosaival sokkal gyöngédebben bánik, mint a szeretőivel. A kedvesének szívesebben ajándékoz egy palotát, mint egy jó szót.

És Bezenval nem vette észre, hogy mint sodorja egyre jobban az ár, még pedig a Fouché által kívánt partok felé.

— Éppen azért... Úgy gondolom... Ez a mostani... Ez egészen más eset. A fiatal Marbeuff grófnő? ... Ezt mégsem szabadna tűrni...

Fouché most őszintén elbámult és tájékozatlanul nézett a báróra.

— Hogy mondta főkamrás úr? Mit nem szabadna eltűrni?

— Hogy Marbeuff Honória grófnő... Kegyelmes uram, talán mégsem kellene elfelejtkezni arról, hogy ennek a fiatal hölgynek dédapja XIV. Lajos főszertartásmestere volt.

Fouché vállat vont.

— Hát aztán? Önök régi nemesek folyton panaszkodnak, hogy a császárság nem tiszteli eléggé a monarchia hagyományait. Pedig abban az időben Franciaország főszertartásmesterei boldogok lettek volna, ha az uralkodó véletlenül éppen az ő unokájukat tünteti ki figyelmével és most Ön fel van háborodva, mert állítólag...

— Nem... nem... sietett Bezenval tiltakozni. Kegyelmes uram félreértett. Itt egészen másról van szó...

Várt egy pillanatig, aztán lassan, minden szót külön hangsúlyozva, kezdett beszélni:



— Kegyelmes uram talán nem is gondol arra hogy a fiatal Marbeuff grófnőnek apja valaha Korzika kormányzója volt, később emigrált és Angliában halt meg...

Megint elhallgatott, csak a miniszter kérdő pillantására folytatta:

— Marbeuff gróf akkor tartózkodott Korzikában, mikor Madame Leticia fiatal asszony volt és szintén Ajaccióban lakott...

— Úgy? És aztán?

Bezenval most már szeretett volna elhallgatni, de érezte, hogy sokkal tovább ment, semhogy visszafordulhatna.

— Az az aljas pamflet, melyet a mult hónapban kegyeskedett elkoboztatni, Leticia asszony ifjúságáról terjesztett hazug rágalmakat. Természetesen senki hittel nem adhat és nem ad neki, mert ha valami igazság volna benne, akkor a ma bemutatott ifjú hölgy olyan közeli viszonyban lehetne a császár ő felségével...

Most hirtelen elhallgatott. Fouché mereven, keményen nézte és tekintete olyan volt, mint az éles kardpenge.

Fouché arcán egy pillanatig valami megdöbbenésféle is látszott. Mintha azt fontolgatná: lehet-e valami igaz abban, amit a báró mond? Aztán vállatvont és még nyugodtabb, fensőségesebb lett a hangja:

— Kedves báró, ha már az ember nem válogatja meg eléggé gondosan az olvasnivalóit, legalább óvatosabb legyen és ne citálgasson belőlük. Önnek, mint látom, elsőrendű az emlékezőtehetsége, de néha úgy

van, hogy erényeink visznek bajba és hibáink alapítják meg karrierünket.

Bezenval elsápadt. Úgy tetszett, mintha lassú biztatással valaki egy meredek szélére csalta volna. A báró megtorpant: vajjon meg lehet-e még állni a szakadék szélén?

Mert a rendőrminiszter arcán furcsa kis rángás futott keresztül, mely arról beszélt, hogy itt nagyobb dologról lehet szó, mint visszavonulásról ettől az „*udvartól*“.

Valamit szólni akart, kimagyarázkodni, mentegőzni, de Fouché aktáira hajolt s mozdulata megértette a báróval, hogy ezt a témát nem lehet és nem szabad folytatni.

\*

Annál kevésbbé lehetett folytatni, mert az előttemből zaj hallatszott. Mintha valaki mindenáron be akarna jutni. Azt is világosan ki lehetett venni, hogy ott kint feltartóztatják.

Ám a védelmi munka teljesen hiábavalónak bizonyult. Az ajtó hirtelen kinyílt és egy korzikai ruhába öltözött, öregasszony rontott be rajta. Jean még a teremben is próbálta visszatartani, de az asszony már ott állt a két főúr előtt.

Alacsony, kissé elhízott teremtes volt. A fekete, bőráncú korzikai szoknya még terjedelmesebbnek mutatta. Fehér haja a homlokánál kilátszott fekete főkötője alól. Ennek a fehér hajnak furcsa ellentéte volt a kis, apró, élénktekintetű, mélyen fekvő fekete szempár.

A fiatalosan élénktüzű szempár, mintha teljesen



külön élt volna az ősz haj alatt. Ebben a szempárban ott élt az asszonyi lélek melegsége, jóindulata, ravaszsága, önfeláldozása és kicsinyessége. A másokra való gondolás és az ép, egészséges, józan önzés. Egy ilyen szempárnak micsoda hasznát veheti a színpadon az arra termett asszony!

Az öreg korzikai asszony azonban ahogy ott állt a két főúr előtt, nem gondolt színjátszásra, — már amennyire asszonyi teremtés, a nagy, a sorsdöntő percekben el tudja magát az ilyesmitől vonatkoztatni. — Az élénk, sötét szemekben, most csak aggodalom és bosszúság látszott. Aggodalom az ügyért, mely idehozta, a bosszúság pedig az inasnak szólt, aki vissza akarta tartani, mondván:

— De Márta asszony... Ez így nem... Ezt nem lehet így...

Az öregasszony egyetlen mozdulattal lerázta magáról az inast, ki karját fogta.

— Hagyjon nekem békét a számárságaival. Már miért ne lehetne? Hogy itt nagy urak vannak? Az örökkévaló Isten nagyobb úr mindnyájunknál, de neki is megmondom, hogy velem milyen igazságtalanság történt.

Jean — igaz, hogy inkább pártfogói, mint kituszkolói szándékkal, — egy-két mozdulatot tett a nő eltávolítására. Jól megjátszott műfelháborodással és megbotránkozással szemlélte a betörési műveletet, melyben minden rokonszenve és segíteni akarása, az öreg korzikai asszony mellett állt.

— Hagyja csak, — intett Fouché az inasnak, aki meghajolt és elment.



A herceg most az öregasszonyhoz fordult. Aki így látta meleg, kedves mosollyal ajkán, egy pillanatilig sem gondolt volna a császárság rendőrminiszterére, még kevésbé a Robespierre által vérengző fenevadnak nevezett konventbiztosra. Fouché ajkán most az a megértő és segíteni kész mosoly ült, melyet még a papoktól hozott magával.

Hozott ő még magával egyebet is onnét. Elsősorban emberismeretet s ami ezzel együtt jár, emberekkel való bánnitudást. „Ilyennek kapjuk őket s ezzel az adott anyaggal kell operálni, mert amit változtatni tudunk rajtuk, arról beszélni sem érdemes“ — így vélekedett az emberekről Napoleon rendőrminisztere és viselkedését, magatartását igyekezett, — amikor csak lehetett, — véleményével összhangba hozni.

S ezzel a mindent megértő és mindig segíteni kész mosolyával mondta:

— Hát kedves néném, ha esetleg valami bajában, dolgában? . . .

Az öregasszony egy pillanatig figyelmesen nézte a vele szemben álló férfi arcát. Tekintetében sok volt az ösztönszerű bizalmatlanság, mellyel a vidéki nép szemléli a városit, a paraszt az urat. De az otrantói herceg mosolya, nézése, mintha lefegyverezte volna bizalmatlanságát és az asszony szapora szóval kezdte előadni ügyét.

— Mindjárt láttam én, hogy az úrnak becsületes jó arca van és ha kezébe veszi dolgomat, nem leszek hálátlan. Mert én ismerem a dörgést az urak között és tudom, hogy a Krisztus koporsóját sem őrzik ingyen. Nem jöttem én el csupaszon Korzikából és . . .

Nem tudta folytatni, Bezenval felháborodva vágott közbe:

— Ez az úr az otrantói herceg ő kegyelmessége. A császár minisztere. És most arról van szó...

— Ne magyarázgasson maga nekem, — vágott közbe az asszony. — Tudom én, miről van szó. De én meg azt mondom az úrnak: Ha engem itt dugdosnak, szégyeinek, cicomáznak, inkább ma visszamegyek Korzikába. Vissza én! Talán bizony akkor is fekete selyembe öltözködtem, mikor a császárt megszoztatam?! Akkor jó voltam így is, úgye? Nem volt olyan erős, kövér, szép gyerek Ajaccióban egy sem, mint az enyém. Pedig nem húztam fekete selymet magamra, mielőtt a mellemre eresztettem.

Bezenval fehér lett. Ott, a császári udvarban már valamiféle légkört ki tudott formálni, de itt?!...

A pár nap óta tartó hajsza, az állandó civakodás, perlekedés, a kicsinyességekkel való harc, a fegyelmetlenség, ennek az öregasszonynak olasz szavakkal kevert francia hadarása, mintha felőrölte volna idegzetét. Fouché ránézett, aztán egy percnyi tűnődés után az asszonyhoz fordult:

— Jöjjön Márta asszony, ne zavarjuk itt az urakat.

És mosolyogva mondta Bezenvalnak:

— Úgy emlékszem a kék szalónba vagyok rendelve. Ott kell várakoznom a fenséges asszonyra.

Bezenval bólintott, az otrantói herceg pedig intett az öreg korzikai parasztasszonynak, hogy kövesse.



Két-három nagy termen mentek keresztül. Fouché elől, mintegy utat mutatva. A herceg teljesen jól ismerte a palota beosztását. Egy kisebb, kék se-lyemmel kárpitozott kerek szalonban aztán leült s megint azzal a szíves, segíteni akaró meleg mosollyal helyet mutatott az asszonynak.

Olyan közvetlen volt a hangja, pillantása, magatartása, gesztusa, hogy Márta azt hihette, egy falujából Párizsba vetődött ismerőseivel beszél. Egy földijével, kinek itt jól megy a dolga, de éppen azért szívesen áll régi ismerőseinek segítségére, ha saját kára nélkül teheti.

— Hát kedves Márta néni, — kezdte az asszony felé fordulva, — nagyon örülök, hogy kezet szoríthatok azzal a derék asszonnyal, aki olyan szerencsés volt, hogy a nagy császárt...

Mosolyogva nyelt egyet és így fejezte be a mondatot:

— Gondozhatta.

Márta komolyan bólintott, mint aki teljesen tisztában van saját személyének és hajdani működésének jelentőségével.

— Hát bizony nagy tisztesség ért mindnyájunkat, áldassék érte az Úr Jézus Krisztus, meg a boldogságos Szűz neve.

Keresztet vetett, egy pillanatig áhitatosan lehajtottá fejét. De aztán élénk, okos szeme megint csak Fouché tekintetét kereste és hangja is egészen megváltozott, mikor folytatta:

— De nagy bánat is érte a szívemet. Alig hogy idejöttem. Tetszik tudni az öcsém... mivelhogy a



keresztfiam is... Szörnyen búsulok miatta. Szóltam már Buonapartené asszonynak, de azt mondta, hogy majd meglássa, az ünnepség után... De hát ebbe a levélbe meg azt írják...

Fouché átvette a levelet és egy szempillantás alatt átfutotta. Aztán beletette tárcájába, a többi írás közé:

— Rendben van Márta asszony, ne eméssze magát. A fiú még ma itt lesz magánál. Aztán húzza meg jól a fülét. Megérdemli.

— Csak tessék azt reám bízni. Majd megkapja a magáét. Mit avatkozik az urak dolgába? Tudhatná, hogy úgylis ő húzza a rövidebbet. És aztán Buonapartené asszony...

— Neki nem kell tudni a dologról. Fő az, hogy a fiú itthon legyen. Nem igaz? Ez a kettőnk dolga, Márta asszony. Érti?

Márta arcán először látszott valami aggodalom-féle.

— Jó, jó... Csak Buonapartené asszony meg ne tudja...

— Nem fogja megtudni. Ha maga nem szól neki, hát nem tudja meg.

Márta arca azonban még aggodalmasabb lett:

— Ne tessék azt hinni, herceg úr. Több esze van annak, mint maguknak mindnyájuknak, — akár a császárt is odaszámíthatja.

— Ezt elhiszem, — bólintott komolyan Fouché.

Márta hangja egyre élénkebb lett. Az öccse dolgát immár rendbehozván, örült, hogy végre egy kedvére való emberrel kibeszélgetheti magát:

— Mikor ott laktak Ajaccióban... Nem volt nála

okosabb asszony az egész városban. Ha engem meg nem vigasztal, mikor a baj megesett rajtam... Fiatal voltam, minek tagadjam?... De hát mindennek az az átkozott zsidó volt az oka...

— A zsidó?

— Igen, odaküldözgette Leticia asszony az ékszereit, ha pénz kellett. Az istentelen pogány ékszereket vásárolt, meg varázsgyűrűt adott 10 frankért egy éjszakára.

És ki ismert volna rá a császárság rendőrminiszterére, Otrantó hercegére, amint szemben ülve egy öreg korzikai asszonnyal, figyelmesen hallgatja a bőbeszédű előadást és előrehajolva karosszékében, érdeklődve kérdi:

— Varázsgyűrűt?

— Aki ujjára húzta a gyűrűt és elmondott tíz Miatyánkot, az megálmodta jövődjét. Én is megvettem egy éjjelre a gyűrűt. Imádkoztam, hogy József elvegyen feleségül, meg aztán, hogy első gyermekem fiú legyen. Aztán meg is jelent álmomban József esküvői díszruhában, meg a kis fiú is fehér pólyában. De csak az egyik dolog teljesedett. A fiú az itt volt pontosan, időre, de József a vastag Terézt vette feleségül, a Servienék szakácsnőjét. Pedig hát én az egész 10 frankot becsületesen kifizettem a zsidónak előre.

Fouché egyetlen szót sem szólt, de arca a testet öltött megbotránkozás volt, a zsidó inkorrekt és csalfa viselkedése miatt.

— Fiatal voltam, nagyon röstelkedtem. Az emberek sem hagytak békében. El akartam magam emészteni. Buonapartené asszony a házába vett, na-



gyon okosan beszélt velem és én ott maradtam a kis Napoleon mellett dajkának. Ott is éltem a házukban, míg csak el nem jöttek Korzikából.

Fouché részvételtjesen sóhajtott:

— Hát ez bizony szomorú történet, Márta néni. De talán még szomorúbb, hogy Leticia asszony olyan korán özvegyen maradt azzal a sok kis gyerekkel...

— Látom, hogy az úrnak jó szíve van, — felelte Márta, — de ezen ne tessék túlságosan erősen búsulni. Az Istenben boldogult Carlo Buonaparte úr — nem azért mondom, merthogy nem szeretek halottról rosszat beszélni, — de semmirevaló tekergő volt. Örökké Párizsba futott, ahol szén-, meg márványbányákat akart eladni. Bányákat, melyeket sohasem látott, melyek a világon sem voltak, — s ha legalább eladta volna őket.

Fouché idejében levőnek látta, hogy közbeszóljon és a kellő meder felé tolja a társalgást:

— Nagy küszködéssel élhetett a szegény Leticia asszony.

— Azt csak a jó Isten tudja, meg a Boldogságos Szűz Anya, hogy mit szenvedett szegény.

— És nem volt rokona, vagy valami barátja, aki segítségére legyen?

— Hát a Carlo Buonaparte úr nagybátyja, Lucien főtisztelendő úr. Plébános volt Ajaccióban, az sokszor segített rajtunk. De aztán, hogy meghalt, nem maradt senkink. S ha a kormányzó úr őexcellenciája, Marbeuff gróf pártját nem fogja a gyerekeknek, hát bizony a császár sohasem juthatott volna el a maguk Párizsába.



— Marbeuff gróf? — és Fouché nagyot sóhajtott. Egy kicsit nehéz, hosszadalmas úton keresztül, de végre helyben volt. Megérkezett oda, ahová akart.

— Hej, micsoda gyönyörű, szép szál ember volt!... — és Márta egy pillanatig maga elé nézett.  
— Szegény asszonyom...

Fouché is mélyet sóhajtott és a sóhajlás leverte a bizalom hídjának utolsó pillérét. Mártát, a rendes asszonyi közlékenységi vágyon kívül is, örömmel töltötte el, hogy beszélhet. Talán saját fiatalsága érzéktődött meg újra, míg Fouchénak a régi dolgokat elmondta:

— Szegény asszonyom... Akkor bizony ő is nagyon szerencsétlen volt...

— Szerencsétlen... — ismételte halkán Fouché, hogy valahogy Márta ki ne jöjjön a vágányból.

Az asszony szívét teljesen meg tudta venni. Segíteniakarása, közvetlensége, emberiessége, feltétlen jóakarata, az az egyszerűség és jóindulatú érdeklődési készség, olyan közel hozta az öregasszonyhoz, mintha csak együtt indult volna el vele Korzikából ebbe a nagy városba, ahol minden és mindenki olyan riasztóan idegen, ahol az egymáshoz való embereknek össze kell forrniuk.

Szinte örült a véletlennek, mely alkalmat ad neki, hogy ezt az embert megismertesse a multtal, melyet ő magában már régen lemért, felértékelt, de melynek veszteségei, — ezt csak asszony tudja igazán, — mindig pótolhatatlanok.

— Hát hogylene lett volna szerencsétlen, — mondta aztán csendesen, — mikor úgy szeretted a kormányzó

kegyelmes urat, hogy majd meghasadt utána a szíve. Nagyon okos asszony volt, de hát ezt a dolgot oktalanul csinálta. Én ott voltam a másik szobában és most már minek tagadjam el? — hallgatóztam. Marbeuff gróf kért, könyörgött, sírt, fenyegetődzött, de mind nem ért semmit.

— Nem?

— Nem, kérem, nem ment semmire. A végén, mintha megjött volna az esze, erőszakoskodni kezdett. Ezen kellett volna kezdenie mindjárt, mert tessék elhinni, a sok szószaporítás csak árt ilyenkor. Én láttam, mikor a gróf úr magához ölelte az asszonyomat és azt gondoltam: súlyos bűn, nagy hiba, de hát olyan szépek, fiatalok, szerelmesek, aztán később úgylis meggyónják és öreg korukban töredelmesen szánni-bánni fogják. Aztán meg, hogy ki élte le az életét anélkül, hogy meg ne tántorodott volna? Nézzem a szemembe, az úr talán úgy élt?

— Én, Márta asszony, annyit tántorogtam, hogy immár nem is bírok egyenesen állni.

— No hát gondoltam: az én szegény asszonyomnak is lesz egy-két órája, mikor nem gondol a főzésre, a mosásra, a gyerekek foltoznivaló ruhájára, a boltosra, meg a mézárásra, — csak magára gondol, meg arra, akit szeret. Egy szegény asszonynak úgy sincs egyebe, — persze az Üdvözítőn, meg a Boldogságos Szűz Anyán kívül, — mint egypár jó falat, amit megeszik, meg egypár ölelés, meg tüzes csók, ha arravaló férfiemberrel hozza össze a sorsa. Az asszonyom akkor a nevemet sikoltotta, de én bizony süketnek tettem magam — és nem mozdultam.



Fouché mosolygott, de csak óvatosan. Mosolygott, hogy helyeslését éreztesse Márta erkölcsi opportunizmusával szemben, viszont vigyázott, hogy a bizalmat meg ne ingassa.

— Hát így volt Márta asszony? — noszogatta diplomatikusan az öreg nőt a további előadásra.

— Így bizony, herceg úr. De aztán még sem lett a dologból semmi. Mert hát, ha az asszony igazán nem akarja, akkor hiába minden, akkor erőszakkal sem lehet. Hát ez is így volt. Én hallom, mikor a gróf úr azt mondja: — Leticia, ha azt akarod, hogy tovább éljek, akkor eljössz ma hozzám. Hajóra szállunk és én hazaviszlek Corbeilleba, a kastélyomba. Ott van egy szoba, ahol az anyám volt boldog, szeretett asszony. Az a szoba a tied lesz. Ott fogsz lakni, ahol az anyám lakott. Mikor meghalt, lezárták szobája ajtaját. Látod, itt a kulcsa, neked adom. Te nyitod fel majd azt a szobát, mint az én szerelmes, boldog asszonyom.

Fouché előrehajolt székén és úgy figyelt. Mikor Márta elhallgatott, nagy álmélkodással mondta:

— És ezt így mondta? Ilyen szépen?

— Így szóról-szóra. Ma is emlékezem minden szavára. Én soha elfelejteni nem fogom.

— És Leticia asszony elvette a kulcsot?

— El. Szép kis aranykulcs volt. Elvette. De én már akkor tudtam: nem fog Corbeilleba menni. Gyermeke van és a gyermekét valamirevaló asszony nem hagyja semmiféle férfiemberért. Azt aztán nem. De hát gondoltam, nem muszáj azért olyan messzire, éppen Corbeilleba menni. Az a lezárt szoba? ! Az na-



gyon szépen volt mondva, de hát mindez csak olyan hiábavaló férfibeszed. Hiszen a kormányzói park kapuja nincs lezárva, Oda bizony aranykulcs sem kell. Hát én csak vártam. Vártam sötét estéig! . . . Leticia asszony ott ült az ablaknál és nézett maga elé. Aztán este lett, éjszaka jött, mikor reggel bementem szobájába, Buonapartené asszony még mindig ott ült azon az egy helyen. Marbeuff grófot a másik héten visszahívták Franciaországba, aztán nem is jött többet Korzikába.

— Úgy? — mondta Fouché csöndesen — és a szegény Leticia asszonyt bizonyára azután örvendeztette meg a Szűz Anya a császárral. Talán vigasztalásul küldte neki?

— Dehogy. Hiszen Napoleon már kilenc éves volt, mikor Marbeuff gróf először Korzikába jött. Azon az ünnepségen, mikor a kormányzó úr bevonult, én vezettem a kis Napoleont.

Fouché már föl is állott.

— Úgy, — hát kilenc éves volt, — mondta csöndesen és mint aki végzett, mind a két kezét nyújtotta az asszony felé.

— Hát, kedves Márta néni, talán már meg is érkezett az öccse? . . . Hogy fog örülni ha — — —

Beszéd közben gyöngéden, de határozottan tuszkolta az asszonyt az ajtó felé. Közben csupa ragyogó szeretetreméltóság volt:

— Ha szüksége lesz valamire, engem mindig megtalál . . .

S már sikerült is Mártát egészen az ajtóig tolni, mikor a kis szalón hátulsó ajtaja megnyílt és egy magastermetű asszony lépett be rajta.

## HARMADIK FEJEZET

Az otrantói herceg mélyen meghajolt, Márta az ajtóhoz lapult és úgy mormogta örömteljesen, de egyben ijedten is:

— Buonapartené asszony . . .

A belépő asszony mosolyogva bölintott a miniszter felé és egy szempillantással tudomásul vette Márta örömmel vegyült ijedelmét. Ezen a túlon túl komoly, szinte kemény arcon, ebben a nagy, sötét szempárban ritka volt a mosoly, talán éppen ez tette olyan vonzóvá, kedvessé, ha mégis megjelent rajta s benne. Sötét, szinte kékesen fekete hajában nem volt egyetlen fehér szál sem. Ez a dús, nagy sötét hajtenger, a kor divatjával ellentétben, koronaként övezte fejét. Termete magas és olyan egyenes ruganyos és biztos mozdulatú, mint csak az egészen fiatal nőké szokott lenni. Pedig Buonaparte Carlo özvegye ezidőben már az 53-ik évében járt.

Szája, a tökéletes metszésű szája, egészen a fiáé. És tőle kapta örökségbe Napoleon finom, arisztokratikus kezét, kifejező, nemes gesztusait, tömör profilját, mintahogy mindent, ami lényében úri és nobilis volt. Anyjától kapta büszkeségét, bátorságát, azt a különös képességét, hogy elméje választóvízként tudta elkülöníteni a lényegtelen dolgokat, a lényegesektől. Apjától talán nem is kapott egyebet a nyugtalan, megfélékezhetetlen fantázián kívül. De azért a Carlo Buonapartétól rámaradt örökségét nem szabad lekicsinyelni. A szélhámos, lehetetlen vállalkozásokba kezdő és belecsúszó fiskális fantáziája nélkül, sohasem lehetett volna Buonapartéból, — Napoleon.



Napoleon azonban lélekben is mindig az anyja fiának vallotta magát. És erre, bizonyára, meg volt az oka.

Ramolino Leticia Olaszország legelőkelőbb családjaival volt rokonságban, csak hogy elszegényedtek, tönkrementek, már pár nemzedék óta és Leticia meg rokonsága között, majdnem minden összeköttetés megszakadt.

Mikor Carlo Buonapartehez ment feleségül, még mélyebb lett a szakadék. A hányt-vetett életű, nyugtalan fantáziájától lehetetlen dolgokba kergetett fiskális felesége olyan gondok között, olyan leszorított életben tengődött, hogy a toskanai előkelő rokonság igyekezett végképen megfélekezni róla. Ha néha eszükbe jutott a csodaszép, fekete, nyulánk leány, ki tizennégyéves korában már asszony lett, nem is tudták összeköttetésbe hozni ezt a ragyogó teremtetést a sokgyermekes asszonnyal, aki ott lent, Korzikában, svihák, szélhámós férje mellett, lehetetlen gondok és már nem is emberhez illő megaláztatások között vergődik.

Az asszonyról, ki fia koronázásának napján töltötte be az ötvenkettedik esztendejét, idegen országok követei, diplomatái írták, hogy az ünnepségen ő volt a legméltóságosabb viselkedésű. És ezt el kellett hinni annak, aki most itt látta délelőtti egyszerű feketeselyem ruhájában, amint mosolyogva, barátságosan, de mégis mindeneken átható pillantással nézi a herceg arcát:

— Megvárakoztattam egy kicsit, kedves Fouché, de hát ez a mai zürzavar — — —

Aztán a még mindig ajtóhoz lapuló Mártát szólította meg: — Te mit keresel itt, Márta?



— A herceg úr nagyon jószívvel volt hozzám, — mondta az asszony zavartan...

Majd elfogulatlanabbul, mintegy elismerésképen, még hozzátette:

— Ez nem olyan gőgös, rátarti, mint a többi.

Leticia nagy, sötét szeme Fouché arcát nézte, aztán megint csak elmosolyodott:

— Igen. Az otrantói herceg úr nagyon nyájas, jó ember.

És még szelidebb, még barátságosabb hangon folytatta:

— Szereti a szép történeteket. A régi, szép korzikai történeteket.

— Császári Fenség, — kezdte Otrantó hercege olyan komikus zavarral, mintha csak egy iskolai csínyen kapott vásott fiú állna tanítója előtt, de Leticia már elfordult tőle és Mártához beszélt:

— Hát te még mindig nem öltöztél fel a fekete selyemruhádba, amibe a császár elé fognak vezetni?

— Igenis kérem, — de milyen alázatos, csendes volt most az iménti erős, pattogó hang. — Igenis kérem... csak azt gondoltam...

— Szamárság, — vágott közbe Leticia. — Már te is gondolsz valamit. Éppen arra van szükségem, hogy még te is gondolkodjál.

Márta valamit hebegett, de nem lehetett hallani szavát, nem is figyeltek reá, mert az előbbi csinos, szőke komorna, Madeleine kisasszony jött izgatottan, szinte elfulladva, utána meg Jean örömtől sugárzó arccal.

A szőke komorna mélyen meghajolt, aztán gyorsan, mint aki nagyon kedves, jó hírt hoz, mondta:

— Fenséges asszonyom... a kis kulcs... A kis aranykulcs. — És Jeanra mutatott, a diadalmas hősré. hősré.

Jean igyekezett nagyon önérzetes lenni, mint aki tudja, hogy büszkén appellálhat érdemeire, de azért valami kis elfojtott remegés volt hangjában, mikor kezdte:

— Fenséges asszonyom, alázatos hódolattal vagyok bátor jelenten...

— Megtaláltatok?

— Igenis, fenséges asszonyom, én voltam olyan szerencsés, — és Jean hangjának most sikerült viszszaadni a szerény öntudatot.

— Add ide! — kurtán és parancsolóan csengett a császár anyjának hangja, mikor gyorsan átvette a kulcsot, mely egy vékony aranyláncon függött. Gyors mozdulattal nyakába tette.

Csönd volt egy pillanatig, aztán Leticia Jeanhoz fordult. Most még keményebb és ridegebb lett a hangja:

— Nem mondtam neked, hogy Márta asszony fekete selyembe öltözzék?

— Igenis Fenség, de Márta asszony...

Leticia egyikről a másikra nézett:

— Nos, mi az?

— Márta asszony azt mondta, hogy nem akar, — dadogta az inas.

Leticia egy pillantást sem vetett Mártára, csak Jeanhoz beszélt:

— Te számár . . . te . . . Másfél esztendeje lebzsz itt nálam és még annyit sem tudsz, hogy ebben a házban csak én mondhatom ki ezt a szót, hogy: akarom.

— Igenis, Fenség.

Leticia most Mártához fordult.

Egyszerre nagyon nyugodtan és barátságosan beszélt. Leticia lélekben is Napoleon anyja volt. Éppen olyan rettenetes indulatok éltek benne, mint fiában. De csak akkor és addig volt dühös, amikor és amennyiben jónak látja.

— Márta, öreg csont, — és mosolya meleggé, kedvessé tette a szigorú, klasszikus vonásokat, — menj a szobádba és vedd fel azt a szép, fekete selyemruhádat. Majd én magam vezetlek a császár elé.

Az öreg korzikai asszony már szelíd volt, mint a bárány, de a becsület miatt szükségesnek tartott valami gyöngye opponálásfélét.

— Így nem lesz jó?

Nem, — felelt kurtán, nyersen Leticia.

Aztán egyszerre megint szíves és nyájas lett.

— Márta, te vén boszorkány, tudod-e, hogy a császár a minapában rólad álmodott?

— Rólam? — és az öregasszony lélekzete mintha elfúlt volna. — Rólam? Istenem . . .

Leticia csak nézte az asszonyt, kivel valaha régen, hosszú éveket töltött együtt. Hosszú, kínos, keserves, nyomorúságos, gonddal, bajjal, megaláztatásokkal teli esztendőket. Csak nézte az öreg archan élénken villogó, fiatalos szempárt és arra gondolt, hogy ez a korzikai parasztasszony, hajdani cselédje, kiszolgálója,



közelebb áll hozzá, mint mindaz, ami és aki most körülveszi.

Mert hogy ez az életéből került elő, az igaziból, ami mindenképpen hozzátartozott, amit ma is — itt, ebben a főúri palotában is, — teljesen a magáénak érez. Míg ami ma körülveszi? ...

Ami ma körülveszi, azt Isten kegyelme ajándékozta, — áldassék érte az Ő Neve! Fia szeretete, nagysága adta, — legyen ez a nagyság állandó és változhatatlan. De mindabból, ami itt van körülötte, csak ez a két dolog való, csak ez a két dolog igaz. Az egyik Isten kegyelme, a másik fia szeretete. A többi mind csak színpadi díszlet, melyet ha vége a játéknak, széthordanak. A többi mind csak szerepét játszó, elmondó, ágáló színpadi alak. Addig marad itt, addig játszik itt, míg érdemes, míg fizetik érte.

Hanem ez az öreg korzikai asszony, ez valóság, ez igazi. Ez az életből jött.

Az életből, amely akármilyen keserves, gyötrelmes, gondokkal, nélkülözésekkel teli volt, — de az övé volt.

Ez az öreg korzikai asszony, ez nem színpadon felléptetett figura. Ez vele van, az övé, hozzá tartozik.

És milyen lágy és puha tudott az energiától, erőből csengő hang lenni.

— Márta, a császár azt mondta nekem: Képzelve anyám, Korzikában jártam, kis gyermek voltam. Virágot szedtem és akkor elébem jött a régi dajkám. Fekete selyemruha volt rajta és a kezemre ütött, mert hogy a kertünk összes virágait letéptem, össze-szaggattam.

— Rólam álmódott? — És az asszony szava

mintha sírásba csuklott volna. — Énrólam, hogy fekete selyemben voltam? Megyek, fölveszem azt a ruhát. Úgy lásson engem a drágám, ahogy álmában látott.

Kifelé indult, de aztán megint visszafordult:

— De azt nem kellett volna álmodnia, hogy a kezére ütöttem... Én nem ütöttem a kezére, csak ritkán, — amikor megérdemelte.

— Nagyon jól tetted, Márta, — mondta Leticia most már a régi energikus csengésű hangon. — A gyerekeknek csak az a verés árt meg, amit elmulasztottunk neki kiosztani.

Márta boldogan nevetett, aztán Leticia egy intéseire kiment a szobából.

Leticia most Fouchéhoz fordult.

— Tehát kezddhetjük, herceg.

De hirtelen megállt és rápillantott a szoborszerű mozdulatlansággal álló gascognei inasra.

— Persze, te a tíz aranyodat várod, mi?

— Fenség... én... — dadogta Jean.

— A pénzedet megkapod. Hanem most figyelj reám. Te a multkor olyan szerencsés voltál, hogy megtaláltad az órámat és felvettél érte két aranyat.

— Igenis, Fenség.

Leticia tetőtől talpig végignézte a szálás legényt.

— Hátha még egyszer ilyen szerencsés találás lenni, akkor mi ketten örökre búcsút veszünk egymástól. Sajnálni fogom, Jean fiam, mert szemtelen, piszkos tolvaj vagy ugyan, de ügyes fickó. Vannak itt, akik éppen úgy lopnak, mint te, de jóval esetlenebbek és lustábbak. Mindegy. Ha még egyszer szerencsés megtaláló leszel, el fogod veszteni az állásodat.



Az inas elsápadt és könnyörögni kezdett.

— Fenséges Asszonyom . . . Esedezem . . .

— Rendben van, fiam. Most az egyszer még rendben van minden. Megkapod a pénzedet és elmehetsz.

Mikor kettesben maradtak, Fouché mélyen meghajolt és úgy mondta:

— Most már tudom, kitől örökölte a császár ő felsége a közigazgatás egyszerűsítésére való hajlamát.

Leticia elmosolyodott.

Szigorú, klasszikus metszésű arcát szinte ragyogóvá tette ez a mosoly, mellyel egyben Fouché bókját is honorálta.

Nagy, sötét szemének pillantása most a kis aranykulcsra tévedt. Az erélyes, szinte szoborszerű arc meglágyult, mikor a kis ódonformájú kulcsot nézte. Egy mozdulattal nyakába akasztotta és aztán nagyon kedves hangon mondotta a miniszternek:

— Üljön le, Fouché.

Helyet mutatott neki egy széken, majd figyelmesen nézte a vele szemben ülő férfi arcát.

A császár anyja kedvelte ezt az embert, akiről annyi mindenféle hír keringett. A múltjával is siettek megismertetni és Leticia végighallgatván a sok borzalmat, sejtette, hogy a szóbeszédben igazság is lehet.

Am Leticia azt is tudta, hogy az emberek nagyrésze félelmetes labirintusokban halad előre, míg a világosságra kivergődik. A labirintusokban rémes szörnyetekkel viaskodik és szerencsés az, akinek csak a külső világ fenevadjaival kell megbirkózni. Ezeket vagy leteperi, vagy áldozatuk lesz, — így is, úgy is,



méltó az *ember* névre. De van úgy, hogy a lelkében rejtőző dúvadakkal kell tusára kelnie. És ezeken tökéletes és teljes diadalt sohasem arat a győző. És ha ők győznek?! Akkor sem jöhet a békességes nyugalom. Mert hiszen nem fosztanak meg életedtől, csak attól, ami érték, szín, erő volt lelkedben, csak annak esnek neki. Ha a labirintusból kikerül valaki, nem azért kell számoltatni, hogy mit hagyott ott, hanem meg kell becsülni azt, amit ki bírt menteni onnét.

És ez az ember, aki itt ül vele szemben, — ha igaz is a sok szörnyűség, mi róla kering, — kimentette éles, átható elméjét, világos és tiszta ítélőképességét, azt a becsületes szándékát, hogy ha a körülmények reá nem kényszerítik, nem követ el kegyetlenséget, vagy embertelenséget. Ez az ember meg tudja ítélni, kivel érdemes barátkozni, tudja, hogy a barátságban mindkét félnek fizetnie kell.

— Hát mi jót hozott, Fouché? — fordult most a miniszterhez. — Hallom, hogy sokat dolgoznak. Az rendben van. A dolog az mindig rendben van.

Egy kicsit elmosolyodott, aztán folytatta:

— Bár a maguk munkája, Fouché, nem mindig Istennek tetsző cselekedet. A fiamtól jön, ugy-e?

Fouché elég gyakran megjelent a palotában effajta küldetésekben. Mikor Napoleon már semmiképpen sem bírt anyja akaratával, rendesen Fouchét használta közvetítőnek. Egy Franciaország belső ügyeit rendben tartó miniszternek erre is kellett idejének lenni. És Fouché nagyon jól tudta, hogy az ilyen küldetések ügyes diplomáciai lebonyolítása mennyire erősíti pozícióját.

— A császár ő felsége különböző megbízatásokat adott nekem.

— Gondoltam, ha maga idejött hozzám. Nos?

A császár ő felsége, mint már személyesen is kegyeskedett megmondani semmiképpen sincs megelégedve Fenséged udvarával.

— Ezen nem csodálkozom. Én még sokkal elégedetlenebb vagyok ezzel az udvarral, mint a császár. Esztelenül, bűnös módra pazarolnak, s amit nem tudnak az ablakon kidobni, azt egyszerűen ellopják.

— Ez mindenesetre nagyon sajnálatos, — mondta Fouché, — az emberi romlottság mélyen elszomorító. Ám most nem erről van szó. A császár ő felsége nagyon sajnálja, hogy császári Fenséged kellemetlen szóváltásba elegyedett udvarmesterével, Desforges bárról, — holmi mosószámlák miatt.

Leticia hangja most keményebb lett:

— Micsoda? Még ne is szóljak annak a rablóvezérnek? A mosószámlám a múlt évben 46 ezer frankot tett ki.

— Azonfelül a császár ő felsége nagy sajnálattal értesült hogy Fenséged öt személyt megint elbocsátott udvartartásából. Az öt hivatalnok a trón zsámolyához borult...

— Ezt elhiszem, — bólintott Leticia. — Ez sokkal könnyebb, mint valami tisztességes munka után nézni.

— A császár ő felsége kéreti Fenségedet, fogadja vissza őket kegyelmébe és jóindulatába.

— Nagyon szívesen. Én nem is haragszom rájuk. — Kegyelmembe nagyon szívesen visszaveszem mind az ötöt, de fizetni nem fogom őket.



— A császár saját pénztárából fizeti majd évdíjukat.

— Fizeti? Akkor rendben van.

Csönd volt egy pillanatig, mely alatt Otrantó hercege azon gondolkodott: milyen stratégiai módszer szerint folytassa az ostromot.

— Azonfelül Fenséges Asszonyom udvara nem egészen olyan, mintahogy a császár óhajtaná. Itt van például Offarel asszony.

— Mi baj van vele? — kérdezte Leticia.

— Állandóan rengeteg ékszert rak magára. Olyan mint egy hindu bálvány. A császár ezt nem szereti.

— Én sem. De még mindig sokkal jobb, ha ékszerre költ, mintha selyem, bársony és csipkerongyokat vásárol. Az ékszer pénz. Majdnem olyan jó pénz, mint maga az arany.

Fouché bólintott, jelezve, hogy teljesen egyetért Madame Mère-el, de aztán rendületlenül folytatta tovább a sáncok bevételét.

— A császár ő felségének nem tetszik a drágaságokkal való hivalkodás. Offarelné férje hadiszállító volt valaha és mint a császár mondja: Offarelné nagyon is feltűnően mutogatja, hogy férje milyen gazdaggá tette őt.

— A császár téved. Offarelné tette gazdaggá a férjét. Kilenc gyermeket szült neki.

— Kilenc? — ismételte Fouché elismerő hangon.

— Ugy van. És köztük hét fiú.

— Meg fogom mondani ő felségének. Ez mindenestre enyhítő körülmény. De hát itt van a súlyosabb ügy.

Leticia kezével legyintett.

— Tudom. A császár fiának anyja, de Plaigne Eleonora.

— Úgy van. — És Fouché hangja most őszinte aggodalommal volt tele. — A császár ő felsége alázatos fiúi tisztelettel kéri Fenségedet, kegyeskedjék magát kívánságához tartani.

Leticia megrázta fejét. Milyen imperátori, milyen napoleoni volt ez a mozdulat. Akár ne is beszélt volna utána. De hát azért mégis úgy érezte, hogy valami magyarázatfélével tartozik.

— Nem, kedves herceg, erről beszélni sem lehet. A császár reám bízta fiát. A gyermek nálam marad. De azt nem tilthatom meg ennek a szerencsétlen Eleonorának, hogy néha meg ne ölelje a gyermekét.

— Eleonora de Plaigne kisasszony elvesztette a császár kegyét, — mondta határozott hangon Fouché.

— Hallottam. Ez a császár, meg a leány dolga. Szabad a férfi az asszony testével, ha az egyszer odaadta magát neki. Ezt minden asszonynak tudnia kell. Ha nem tudja az ölelés előtt, majd megtanulja utána. Az asszony teste a férfié. De a gyermek, az meg az anyjái. Éppen úgy az övé, mint a keze, a lába, a szeme. A császár nagy úr, Ura az életnek, a halálnak. De senkinek sem vághatja le a kezét, nem szúrhatja ki a szemét. Még akkor sem, ha az illető teremtés asszony — és egy szép, egészséges fiúgyermeket szült neki.

Fouché felállt és olyan mélyen hajolt meg, mintahogy csak az igazi emberi érték előtt lehet, aztán mondotta:



— Jelentést fogok tenni ő felségének a császárnak, Fenséged válaszárol.

Aztán megint leült Leticiaival szemben s egy pillanatyhi szünet után folytatta:

— Még csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy Karoline hercegasszony ő fensége rögtön engedelmeskedett a császári parancsnak és kitiltotta Eleonora de Plaigne kisasszonyt udvarából.

— Az az ő dolga, — felelt kurtán Leticia, — nem avatkozom bele.

Fouché pedig kereste az utat, melyen minden veszedelem nélkül elérhet a kívánt célhoz és tudathatja a császár anyjával azt, amit mindenáron tudatni akart vele.

— A hercegasszony már új társalkodónőt fogadott magának.

Leticia nagy fekete szeme messze nézett és teljes közömbösséggel mondta, mint akit az ügy abszolúte nem érdekel:

— Úgy? Igen? ... Karoline említett is valamit a dologról.

— Igen. Egy nagyon szép fiatal hölgy. Most érkezett Londonból.

Leticia arca szórakozott és unott lett. Éppen, hogy mondjon valamit, megismételte Fouché szavait:

— Londonból?

— Igen, Londonból. Madame De Genlis, az írónő kintjárt Angliában, emigráns barátainál és felfedezte ezt a fiatal, csodaszép hölgyet, ki, mint beszélük, teljesen rabja lett a világhódító Caezár hírnevének.

Leticia most már kellenlenül vállat vont. Az egész

história nemcsak unalmasnak, de immár bosszantónak tűnt fel előtte.

Ezt a rajongást, amit Fouché említett, bolondságnak, vagy kiszámított ravaszságnak tartotta.

— Ezek a leányok, — mondta aztán, egy kézmozdulattal, mintha csak el akarta volna az egész ügyet dobni magától.

Mentől erőtlenebb, színtelenebb és unottabb lett az asszony hangja, annál élénkebben, jelentőségteljesebben és hangsúlyozottabban beszélt a herceg.

Most előrehajolt székén és minden szótagot szinte külön kiemelve, kérdezte:

— Császári Fenséged tehát megengedi, hogy az ifjú hölgy legmagasabb színe elé járuljon?

— Persze, hogy megengedem, — látszott, hogy Leticia már végezni akar a dologgal. — Miért éppen őt nem? A többieket is elfogadtam.

Szórakozottan beszélt, elnézve a férfi feje felett, de egyszerre, mintha megérezte volna Fouché átható tekintetét.

Csak nézte Fouché arcát, elgondolkozott és összeszorította száját. Aztán hirtelen megszólalt:

— Hanem, hallja csak, otrantói herceg úr. Maga okos ember, miért érdekli magát olyan nagyon ez az ostobaság?

— Alázatosan bocsánatért esedezem... De úgy gondoltam, mivel ez a fiatal hölgy most jött meg Londonból...

Az előbbi szórakozott unottság helyett Leticia egyszerre élénken érdeklődni kezdett.



— A leányom Londonból hozat magának felolvasónőt? Hiszen nem is tud angolul.

— Császári Fenséged kegyes engedelmével, a fiatal hölgy francia. Egy emigrált arisztokratának: Marbeuff Lajos grófnak a leánya.

Leticia egy pillanatig mereven, mozdulatlanul nézett Fouchéra. Hangja, az az érces, határozott hang, egyszerre bizonytalan, fojtott és remegő lett.

— Azé a Marbeuff grófé? . . .

— Aki valaha Korzika kormányzója volt, — fejezte be a mondatot csöndesen Fouché.

Leticia most már teljesen nyugodt lett. Visszanyerte fensőbbeséges biztonságát és csak úgy odavetve kérdezte:

— És hogy került ez a fiatal leány Karolinehoz?

Fouché egy kicsit elmosolyodott, de a hangja nagyon komoly volt.

— Ez a Karoline hercegasszony titka.

Leticia erősen Fouché szemébe nézett.

— És ezt a fiatal leányt holnap este a császár elébe viszik?

Fouché szertartásos, szintelen, közömbös hangon válaszolt:

— Marbeuff Honória grófnő holnap este abban a megtiszteltetésben fog részesülni, hogy a Császár öfelsége előtt bemutathatja alázatos, alattvalói hódolatát. És mivel a fiatal hölgy szinte beteg a vágytól, hogy a világ legnagyobb hősének színe elé kerülhesen . . .



Nem tudta folytatni, Leticia szigorúan, kemény, szinte fenyegető hangon rákiáltott:

— Fouché...

Aztán elmosolyodott, egészen más hangon folytatta :

— Fouché... Maga okos, értelmes és amennyiben a helyzetében lehetséges, hát talán lehet, hogy becsületes ember is. Fouché... Hát én azt mondom magának...

Mosolya kedves volt, szelíd, barátságos, de a szeme nagyon komolyan, hosszan, szinte kutatólag nézett Fouché szemébe.

— Otrantói herceg úr. Mit is akarok én magának mondani?

Fouché hirtelen nagyon gyorsan beszélt:

— Hogy Császári Fenséged beszélni akar a fiatal hölgygel, mielőtt abban a szerencsében részesülne, hogy a császárhoz bevezetik.

Leticia fejét rázta, már mintha nem is látná Fouchét, szeme, lelke mintha a múltba nézne vissza.

A herceg ebben a pillanatban vette észre, hogy az asszony szép, finom keze a régi kis aranykulccsal játszik.

Fouché csak nézte Leticiát, majd halkán mondta:

— Ha a fiatal grófnőt a császárnak bemutatják?..

Leticia talán nem is figyelt Fouché szavaira, de keze erősen megszorította a kis kulcsot, mintha csak esküt, fogadalmat tenne valakinek, aki már régóta nincs itt a földön. Aztán bólintott, és a herceg mélyen meghajolva távozott az audienciáról.



## NEGYEDIK FEJEZET

A koronázási esztendő vészekkel és viharokkal volt teljes. A külföld álmélkodó csodálkozása, gyűlölete, féelme mellett, ott voltak még a belső bonyodalmak is.

S ezek talán még sokkal veszedelmesebbek és robantóbb erejűek, mint ami külföldről fenyegette Franciaországot.

Mert végre is, hogy a forradalmak rendesen mást csinálnak, mint amire vállalkoztak, — mint aminek nevében elindultak, — azt minden históriailag fegyelmezett és kiművelt agyvelő tudja. Ám néha annyira ellenkező munkát produkálnak azzal, amit programjuk ígért, hogy a legfilozófikusabb és legfegyelmezettebb agyvelő is meghökken. A meghökkenést csak egy hajszálnyi rianás választja el a megbotránkozástól, s azt megint igen kis szakadék az elégtelenségtől és felháborodástól.

Párizs a forradalmak városa. És Párizsnál senki jobban tisztában nem lehet a forradalmak természetrajzával és munkájával. Ám megint más tisztán látni valamit és megint más a jól és világosan látott dologba belenyugodni.

Párizs elszenvedte Ausztriai Anna és Mazarin alatt a Fronde-háborút, mely a parlamentek önkormányzati jogáért és hatalmának kiterjesztéséért vívatott, (ekkor mondják ki először Franciaországban az alkotmány szót) és a Fronde-háború eredménye: XIV. Lajos abszolút uralma lett.

És ugyanaz a Párizs kezdett rájönni arra, hogy az

1789-i esztendőben összehívott nemzetgyűlés munkája — a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség jelszava — alapozta meg, a feudálizmus bukásán keresztül, a nagytőkét és a császárságot.

Ezt 1805-ben már mindenki világosan látta, de igen sokan voltak, akiket nagyon elkeserített a világosan látott igazság.

\*

Fouché ott ült hivatalában s egymásután adta ki a rendeleteket. Embereket fogadott, elküldött, kéréseket teljesített, elutasított, rendeletekre titkos jeleket írt, amiből a beavatottnak meg lehetett érteni, hogy melyik adatott ki csak úgy látszatra és melyiket kell minden esetre és minden körülmények között végrehajtani. Írásokat fogalmazott, amelyeknek átadója életével játszott, ha nem bírja rendeltetési helyére juttatni, és megint más írásokat, melyeket sohasem volt szabad a címzettnek megkapni, mert hiszen nem volt más céljuk, mint hogy valami úton-módon, görbeútra kerülve, külföldi kémek kezébe jussanak és az ellenséges táborra félrevezessék.

Erre a munkára aztán még a kiválasztottak közül is csak a legtehetségesebbeket lehetett alkalmazni.

És mialatt Fouché, mint sakktáblán, ott játszott Franciaország, talán egész Európa sorsával, közben ráért, Bonaparte Karolinenal is foglalkozni.

Egy kicsit eltűnődött: vajjon helyes, okos dolog beleavatkozni Karoline terveibe, ki most új kegyencnőt akar szállítani a császárnak?

Ezt a fiatal Marbeuff grófnőt, kit Karoline éppen



úgy titkos kémiszolgálatlalt akar megbízni, mint a szerencsétlen Eleonórá, ki a Karolinenak tett kémiszolgálatok között nyakát szegte. A hercegasszony pedig épolyan nyugodtan tűrte elejtését, száműzetését és gyermekétől való megfosztását, mintha valami ócska, elhasznált ruháját dobnák a lomtárba.

— Valószínűleg így tenne a fiatal Marbeuff Honóriával is, — gondolta Fouché. — Hiszen ennél az asszonynál erősebb, kegyetlenebb és lelkiismeretlenebb teremtés nincs az egész Bonaparte-családban.

Fouché átvette a futártól az iratokat és mialatt átnézte, Metternich mondása járt eszébe: „Karoline éppen olyan politikai tehetség, mint a bátyja.“ Csak-hogy — ezt megint Fouché tudta, — Napoleon korántsem volt olyan cinikus, elszánt és lelkiismeretlen, mint húga, Bonaparte Karoline.

Napoleonnak voltak úgynevezett nemes gyöngeségei. Tudott szeretni, nem volt gyűlölködő, könnyen megbocsátott és ami a legfontosabb: hálás természetű volt. Hálás volt mindazok iránt, kik, — mintahogy ő gőgös szuverénitással kifejezte magát: „Olyan szerencsések voltak, hogy szolgálatot tehettek nekem“.

Bonaparte Karoline minden ilyesféle gátlástól szabadon ment előre útján. És Fouché egy pillanatig abbahagyta írását, mert arra gondolt, hogy ezt az utat halálos veszedelem keresztezni.

Ha most mégis elébe állt?!... Akkor bizonyára nem a fiatal Marbeuff grófnőért tette, hanem mert...

Mert nem családi és udvari intrikákról van most már szó. Nem is arról, hogy Karoline új, ügyes kémet

csempésszen be a császár mellé, — apróbb és nagyobb titkokat megtudni.

Az ilyesmiért nem érdemes neki — egy Fouchénak —, harcba indulni, Karolinenal szembekerülni. Hiszen, ha a hercegasszony terve sikerül és Marbeuff grófnő csakugyan a császár mellé kerül, még mindig ráér várni. Ha a fiatal grófnő túllép a határon, melyet Fouché megengedhetőnek tart, majd ő gondoskodik róla, hogy a kellő pillanatban nyakát szegje, mint az Eleonoráét, kit fia sem tudott megmenteni. Asszonyok mulatsága a császár egy-két üres percét valahogy betölteni. Ebbe ő sohasem szólt bele.

De Fouchénak, amint most elgondolkozva nézett maga elé, eszébe jutott, hogy a szép Karoline most már túlon túl nagy tétben játszik. A tét Franciaország sorsa és az európai politika átalakulása.

Vajjon Napoleon ismeri-e húga terveit? Fouché, amint felvetette a kérdést, nyomban össze is szidta magát ostobaságáért. Egy olyan intellektus, mint Napoleon, csak azt nem tudja, amitől szándékosan el akarja fordítani fejét.

Napoleon nem volna tisztában húgának mindenen keresztülgázoló nagyravágyásával?!

Vajjon nem tudná, hogy Karoline nem azért szövö hirhedt viszonyait, nem azért keresi és bocsátja el kedveseit, mert gyönyörűsége telik az ilyesmiben. Karoline nem keres szerelmes kalandokat, mint testvére: Pauline. Ha ő egymásután Metterniché, Junoté, Marmonté, a többieké lett, csak azért teszi, mert úgy gondolkozik, hogy a férfit voltaképpen csak ezen az úton veheti meg magának igazán az asszony.



És a császár azt is tudja, hogy Karolinet nem lehet ígéretekkel, vagy ajándékokkal útján feltartóztatni. Férjéből, — ebből a tökfilkó, délceg Muratból, — tábornagyot, marsallt, herceget csinált. Most Nápoly trónját követeli számára. Napoleon haragosan tiltakozik, de olyan szívesen adná, ha remélhetné, hogy Karolinet ezzel végkép le lehet csendesíteni.

Könnyebb Európát leigázni, mint a Bonaparte-családban rendet teremteni, — gondolta magában Fouché. Fejedelmeket, nagyhercegeket, királyokat könnyebb megrendszabni, mint ezt a korzikai hadat, mely úgy követelődzik, mintha... Hogy is mondta Napoleon egy elkeseredett pillanatában Fouchénak:

„— Úgy követelődznek rajtam, mintha boldogult apám, Carlo Buonaparte, a családra hagyta volna Európát és most nem igazságosan osztom fel közöttük az örökséget.“

És a hat másik testvérrel együtt nem volt annyi baja, mint Karolinenal.

A fiúkkal valahogy könnyebben ment a dolog. De a leányok?!...

Eliza még hagyján. Megelégedett a hercegnői címmel és azzal, hogy sorra váltogathatta ifjú kamarárait. Pauline, miután kalandjain egy pár évig egész Európa nevetett és elképedt, férjhezment Borghese herceghez. Most Rómában van. De ez a harmadik leány, ez az átkozottul zseniális Karoline?!...

Most itt van a legújabb ütőkártyája, az új felolvasónő, a Marbeuff Lajos gróf leánya.

Fouché végiggondolt mindazokon, miket Marbeuff Lajos gróf korzikai kormányzóságáról hallott.

Tudta, hogy Napoleonnak a gróf volt az első pártfogója, ő juttatta be a brienni katonaiskolába.

Fouché nem lett volna az, aki, ha össze nem szed pontosan minden apró és fontos adatot a Bonaparte-család történetéből. Eleinte ő is úgy gondolta, mint a többi emberek, ahogy a pamfletírók meg is írták, hogy a gáláns kormányzó, meg a korhely, haszontalan ajaccioi fiskális szép és fiatal felesége... De ha az öreg dajkától, Mártától nem is tudta volna meg a szerelmi regény hiteles történetét, elmondta neki azt ma Leticia asszony arca.

Hogy megváltozott ez a csodálatos arc, mikor Marbeuff Lajos leányáról beszéltek előtte.

Így csak arra az emberre lehet gondolni, akihez minden idegszálunkkal, minden csepp vérünkkel hozzátartozunk, — merthogy sohasem lett a miénk.

A be nem teljesült álmokat nem lehet eltemetni. A vágy, mely nem találta meg tárgyát, örökké él.

És Leticia sohasem bocsátaná meg a fiatal leánynyal üzött játékot, mint ahogy örökké hálás barátja lesz annak, aki most, ebben a percben mellette áll.

Az otrantói herceg nagyon jól tudja, mit jelent Leticia asszony barátsága.

És Fouchénak olyan pontosan, apró részletekre ki volt dolgozva haditerve, hogy biztosra vette a győzelmet még Karolinenal szemben is.

\*

És aztán nem udvari intrikákról, nem Karoline terveinek keresztezéséről, Leticia asszony rokonszenvének megnyeréséről van itten most már szó, hanem



a Bonaparte-dinasztia megszilárdításáról, Napoleon uralmának az európai uralkodócsaládokkal való szoros, eltéphetetlen kapcsolatáról.

\*

A díszteremben már együtt volt a társaság nagy része. Közben az első komornyik folyton jelentette az újabban jövő vendégeket, de a bejelentéseket elnyomta a hangos társalgás zaja.

Az óriási szalónban külön csoportokban beszélgettek az emberek. Mikor Fouché, az otrantói herceg bejött, Junot marsall felesége, az abrantèsi hercegnő, mosolyogva intett a herceg felé:

— Örülök, hogy már itt van, kedves herceg. — Aztán a mellettük elmenő Bezenval Hektor báróhoz fordult:

— Remélem, minden rendben megy majd a díszében.

A báró rideg, gőgös visszautasítással felelt:

— Az ebéd a régi monarchia szertartásai szerint van rendezve és Rochefoucauld hercegasszony ügyel fel a szertartásra.

És minden szót még erősebben hangsúlyozva mondta:

— Rochefoucauld hercegnő, a megdicsőült Marie Antoinette királyné első udvarhölgye, kinek tapintata, ízlése, tudása, a mártírhalált halt királyné legmagasabb megelégedését érdemelte ki, — önök is rábízhatják magukat.

Meghajtotta magát a társaság előtt és hozzáférhetetlen, merev göggel továbbment.

A vöröshajú Jourdan grófné nevetve és bosszankodva mondta:

— Hát ezt meg mi lelte?

A marsallné vállat vont.

— Hiába lettünk mi grófok, hercegek, ez a régi Bourbon-arisztokrácia ma is úgy néz végig rajtunk...

Fouché békítőleg vágott közbe:

— Istenem, ha elfoglaltuk birtokaikat, beültünk kastélyaikba, hát cserébe legalább meg kell érteni őket.

Most az ajtónálló egy nevet mondott, melyre felfigyeltek.

— Madame de Genlis.

Fouché egy pár lépéssel az irónő elé ment.

A kistermetű, vékony, keskeny madárcú, őszeshajú asszony úgy tipegett, mintha állandóan halálosan fáradt lenne, csak a kötelességérzet tartaná talpon s hozná az emberek közé.

Pedig ez a kis, vézna, éles arcélú, hegyesállú teremtés telve volt azzal a gyilkos, emésztő aktivitással, mely főleg a csúnya nőkben lobog. S ez a cselekvési és érvényesülési vágy diadalmaskodni tudott minden, — még a saját rútságán is.

Akkor is ilyen jelentéktelen termetű, furcsa kis egérrarcú teremtés volt, mikor, mint fiatal özvegy, az orleansi Fülöp herceg házába került, nevelőnőnek. Hogy tudta megcsinálni, hogy Orléans herceg, kinek felesége Franciaország egyik legszebb asszonya volt, kinek figyelme — Marie Antoinette-től lefelé, — mindig a legragyogóbb nőkre fordult, egyszerre meglátta és megszerette. Nemcsak hogy éveken át a herceg kedvese maradt, de az Orléans-ház kormányzója és a két



Orléans-gyermekeknek — a fiúnak és leánynak, — bizalmas barátja.

Orléans herceg, mint Égalité Fülöp, vérpadon fejezte be életét, fia, a későbbi Lajos Fülöp, elmenekült és testvérhúgát Madame Genlis őrizetére bízta Angliában, hol francia órák adásával tartotta el a két nőt: testvérhúgát és annak nevelőnőjét.

Aztán egyre nehezebb lett ott kint az élet és egyre sűrűbben jöttek a hírek Franciaországból, a feneketlen nagy felfordulásról.

A káoszból lassanként rend lett, ha nem is olyan, mint amilyet az Angliában és Ausztriában élő emigránsok reméltek. És Madame de Genlis egy napon, érzékeny búcsú után, elhagyta a fiatal Palmira hercegisasszonyt. Olyan szépen és meghatottan búcsúzott és annyira le volt sújtva a válástól, hogy a hercegisasszonnak kellett őt vigasztalnia, erősíteni az útra. S a herceggel is el tudta hitetni, hogy távozása éppen úgy, mint eddigi kitartása, áldozat, melyet nagylelkűen hoz az Orléans-családnak. Párizsban aztán érzékeny, megható, végtelenbe nyúló regényeket írt, az erény és önfeláldozás szépségéről és diadaláról. Mellesleg nevelőintézetet is nyitott. Az új arisztokraták lányai Madame de Genlis intézetében tanulták meg, hogyan kell egy igazi főúri hölgynek viselkedni? Madame de Genlis pedagógiai működését a császár is nagyon helyeselte, írói munkásságától pedig el volt ragadtatva.

A császár tudtával történt, hogy Madame de Genlis minden évben kiment az emigrációs táborba, Angliába, ahol mindig nagy szeretettel és bizalommal

fogadták. Ez is kiváló diplomáciai tehetségének diadala volt. Az emigránsok éppen úgy a maguk hívének tartották, mint Párizsban a császári udvar.

Angliai útjai után mindig fölfrissülve tért vissza. Ezekről az utakról úgy számolt be, mint aki missziót teljesít. És lehet, hogy úgyis volt, mikor a gyávákkal együtt sopánkodott, az élniakarók tekintetét Párizs felé terelte, hol a császár várja őket, a hajlithatatlanok előtt pedig úgy tisztelgett, mint martirok előtt szoktak. Népszerűsége minden útja után nagyobb lett, itt is, Párizsban is. És nagyobb lett könyveinek kelendő-sége és nevelőintézetének fellendülése is.

— Asszonyom, — mondta Fouché, mikor szembeállt az írónővel, — engedje meg, hogy angliai útja után üdvözljem. Remélem, nemsokára szerencsénk lesz az útiemlékek olvasásához.

— Már dolgozom rajta, — felelt az írónő — és boldog lennék, ha a császár ő felsége meg lenne elégedve szerény munkámmal.

— Érdekes, — szól most közbe Jourdan grófnő, — hogy a Bourbon-arisztokrácia megint késik. Mindig megvárakoztatnak bennünket. Így előkelőbb. — És néhány pillanat múlva hozzátette:

— És késik Karoline hercegasszony is. Pedig ma mutatja be a császárnak új felolvasónőjét.

Csönd volt egy pillanatig, aztán Jourdan grófnő, — aki úgylátszik, nem akart a témával szakítani, — folytatta:

— Tegnap Karoline hercegasszonynál ebédeltem és ott volt a fiatal Marbeuff grófné is. Csodaszép gyermek.



Fouché megint az írónőhöz fordult:

— Gratulálok, Madame. Azt mondják, ezt a szép emigráns kisasszonyt önnek sikerült a császár hűségére megtéríteni.

— Marbeuff grófnéről beszélnek? — és a madárarcú asszony arca egyszerre nagyon élénk lett. — Óh, itt nagyon könnyű dolgom volt. A kis Honória lelki rabja lett a császár hírnevének.

Fouché teljes erejével ment a harcba. Ő tudta legjobban, hogy nagy és nehéz idők jönnek reájuk. Ami ott kint történik? Az a császár dolga. Állja, vagy letörik alatta, ebben neki nem segíthetnek. És Fouché ebben az időben még rendületlenül bizott Napoleon csillagában.

Hanem itt bent?!... Itt nem kisebb fontosságú kérdések várnak döntésre, mint ott kint, a harcmezőn. Napoleon már örökös konzul korában kezdett viaskodni a válás gondolatával. Mióta császár lett, egyre jobban érezte, hogy el kell határoznia magát. A dinasztia-alapításhoz királyi vérből való feleségre van szüksége.

Csakhogy ez nem ment könnyen. Mert hiába akarta a válást a Bonaparte-család. Hiába tanácsolta a józan belátás, a jövődre való gondolás, magának Napoleonnak vágya, hogy vérét és utódját lássa a francia trónon. Mindezekkel szemben ott állt, — óh nem a feleség könnye, könnyörgése, ájuldozása, sírása, ez mind nem jelentett volna semmit, hanem ott állt — Napoleon érzése.

Mert hogy még mindig szerette az asszonyát és

nem Jozefinnel harcolt, hanem saját magával, mikor a válás gondolatával viaskodott.

Fouché, aki tudta, hogy a válásnak, az új házasságnak, minél előbb meg kell történnie, érezte, hogy segítségre van szüksége. Segítségre, mely melléje áll, mikor a császár „gyöngeségével” — így nevezte Fouché Napoleonnak a Jozefinhez való ragaszkodását — harcol.

Az egyik segítséget Leticia asszonyban hitte megtalálni, ki soha ki nem állhatta menyét. Mikor azonban Fouché először megpendítette előtte a dolgot, Leticia csak fejét rázta.

És mikor Fouché merészen beszélt Jozefine sok sajnálatos gyöngeségéről, Leticia csak ennyit felelt:

— A fiam császár lett mellette.

De most, ha a mult emlékének furcsa felébredésénél, Fouché közel tud jutni ehhez a csodálatos asszonyhoz, akinek szava mindig döntő súlyú Napoleon előtt? ... Ha meg lehet Leticiaival értetni, hogy fia uralma akkor áll megrendíthetetlen alapon, ha magához méltó asszonyt visz be a Tuileriákba?

Az egész eset bolondul fantasztikusan romantikus. Egy fiatal leányt akarnak a császár kedvesévé tenni és ez a leány annak a férfinak gyermeke, kit Leticia mindennél és mindenkinél jobban szeretett valaha.

Bolondul romantikus eset, de nincs olyan erős és pozitív lélek, aki ilyenkor ...

Hiszen Fouché látta a császár anyjának arcát ...

Látta ezt az arcot, mikor megértette Karoline tervét ... És Fouché érezte, hogyha ő most szívvel-lélek



kel a Leticia oldalán harcol, a császár anyja azt neki elfelejteni nem fogja.

Az otrantói hercegnek különben egyéb oka is volt azt kívánni, hogy Karoline terve ne sikerüljön. A házasság és válás között igazán nem stílszerű semmiféle szerelmi kaland, vagy idill. Ha Napoleon új feleséget keres, az európai udvarok szeme mindenfelől reáírnýul. Ballaszt nélkül kell királyi házból való feleség után nézni.

— A fiatal Marbeuff grófnő, — mondotta most a rendőrminiszter, mert hiszen mindenáron Honória személyére akarta terelni a társalgást, — hallom, gyermekkorá óta Londonban élt, az emigránsok között.

Az írónő Fouché felé fordult és élénken magyarázta.

— Hiszen éppen ez a különös, kegyelmes uram. Marbeuff gróf leánya, árvasága óta ott élt Broglie marsall özvegyénél. Már félig-meddig menyasszonya is volt a fiatal Broglie hercegnek, míg egyszer egy este...

— Nos? — kérdezte Fouché?

— Meg voltam híva a hercegnőhöz és az összegyűlt társaságnak a császár nagyságáról, jóságáról, nemeslelkűségéről beszéltem. Egyszer csak Honória égő arccal, könnyes szemekkel felugrott és kifutott a szobából. Másnap meglátogatott, könyörgött, hogy hozzam magammal, ide Párizsba. Nem bírtam kérését megtagadni.

— Az ám, — mosolygott Fouché. — És itt van az új, szép, romantikus regény. Címe: Honória titka.

Madame de Genlis mintha biztatást nyert volna Fouché mosolyából, lelkesen folytatta:

— Egyelőre csak verset írtam róla, a szép Honóriáról.

Fouché csupa figyelem és érdeklődés volt.

— Igazán, asszonyom? Nagyon érdekes lehet.

— Úgy merem remélni, kegyelmes uram, hogy sikerült dolog. A vers egy rózsáról szól, mely idegen földben, idegen kertben virul és most egy gondos kertész átültette otthonába, ahol mindnyájunkat elbájol, gyönyörködtet és meghat. A verset Karoline ő fenségének ajánlottam, mert hiszen ő a gondos kertész.

— Óh, asszonyom, — lelkesedett Fouché, — milyen szép, költői gondolat. Különösen a „gondos kertész“.

Meghajolt és otthagya a csoportot, mert most már az ajtónálló a régi Bourbon-arisztokrácia tagjait jelentette be. És Napoleon rendőrminisztere az egymástól egyelőre még különvált két világgal egyaránt igyekezett az összeköttetést fenntartani.

És jöttek egymásután a Bourbon-udvar csillagai, akik a forradalomból menekülve, ott a távolban, idegen földön várták a hajnal hasadását. Várták, előbb türelmesen, reménykedve, a napfelkeltében bízva, mely az ő világukat hozza vissza. Később a bizalom egyre halványabb lett, a türelem valami kínzó vágyakozásba fult, a világ, melyet egy eszeveszett, mocskos felfordulás produktumának hittek, egyre jobban kibontakozott a káoszból. Amiről azt hitték, hogy saját képtelensége, logikátlansága alatt kell összeomolnia, egyre szilárdabbá, állandóbbá lett s az emigrációban



élő francia főurak riadtan, sápadtan kezdték észrevenni, hogy Franciaország nélkülük is tud élni. Ez volt a legnagyobb szenvedés, ami érte őket. Azok a rokonok, barátok, akik nyaktilón végezték életüket, talán szerencsésebbek voltak, mint ők, merthogy nekik rá kellett eszmélniük a mindennél szörnyűbb igazságra: fölöslegessékké váltak.

Hiszen mindnyájuk szívében visszhangzott a király öccsének, Artois grófjának mondása, ki a Bastille lerombolása után kijelentette: „Megbüntetjük Franciaországot, mikor eltávozzunk innét, ezt a szerencsétlen földet gyalázatára és örületére bízva.“

Mindnyájan úgy érezték, hogy megbüntetik Franciaországot, itthagya azt az őrmesterekből lett hadvezérek, a szájas ügyvédekéből lett politikusok, a szennyos kloáka kezében.

Hiszen az egész gyalázat nem tarthat soká. Az iszapnak, a sárnak, a mocsoknak vissza kell térni a helyére, ahova való és nekik át kell venni történelmi hivatásukat, megint rendet, békét teremtvé hazájukban.

És látniok kellett, hogy a szenny, a mocsok, a kloáka csakugyan lassanként visszahúzódik medrébe, de azután ami jön, ami fennmarad, egyre jobban állandósul és mereven, keményen ellenszegül annak, hogy a történelem kereke visszaforduljon s a régi világ megint elfoglalja helyét. Az őrmesterekből lett hadvezérek meg tudták védeni Franciaország határait az idegen invázió ellen. A lenézett polgári rendből való politikusok rendet, konszolidációt teremtettek, az élet folyt a maga medrében, a nap felkelt és lenyugodott

Franciaország felett és az emigránsok ott éltek idegen földön. Még egy utolsó reménységük volt: az a fiatal tábornok, — akit már egész Európa rettegő bámulattal kezdett figyelni, — aki győzelmei után bizonyára visszahozza az ország törvényes urait és restaurálja a Bourbon-dinasztiát.

A provençei herceg, a későbbi XVIII. Lajos, megindító levélben fel is szólította kötelessége teljesítésére. Bonaparte tábornok még válaszra sem érdemesítette a törvényes trónörökös levelét.

És az emigránsok riadtan látták, mint lép egyre feljebb a fiatal tábornok útján. Mint csavar ki minden hatalmat a konvent kezéből, mint lesz konzul, első konzul, majd ott áll a Notre-Dame székes-egyházában és fejére teszi Franciaország új császári koronáját és ami még ennél is nagyobb szentségtörés, Lombardia ősi vasabroncsát, mellyel a tradíció szerint is szuverénné avatja föl magát.

— Minden el van veszve, — mondta az emigránsok egyik csoportja, teljesen összetörve.

— Meg kell menteni, ami menthető, — mondta a másik csoport és ebben az időben kezdtek levelek, hírvivők, folyamodványok menni Londonból, Ausztriából, Párizs felé.

Az egyik csoport gögös fenséggel várta a megsemmisülést, a másik szívdobogással várta a császári udvarból érkező híreket.

Aztán kezdődött a lassú hazaszállingózás, a szégyenkező, szomorú búcsúzás azoktól, akik ottmaradtak, akik még mindig reménykedtek, vagy remény



nélkül elfogadták, hogy a halott világ romjai eltemessék őket.

A koronázásra már otthon volt a Bourbon-arisztokráciának az a csoportja, amelyik bele tudott törödni abba, hogy új nap ragyog fent az égen.



És lassan jöttek egymásután a régi Lajosok udvarának emberei. Szertartásos meghajlással üdvözölték az új nemességet. Aztán megint teljesen különváltak és különmaradtak akkor is, mikor Bonaparte Karoline hercegasszony vonult be kíséretével együtt.

És bár mindenki észrevette, hogy Karolinenak ma ragyogó napja van, az udvari társaság még sem őt nézte, hanem a mögötte jövő fiatal, tulontul magas leányt.

Marbeuff Honória ebben az esztendőben töltötte be tizenkilencedik évét, de nem mutatott többet tizenhatnál. Nemcsak fejletlen, asszonyi vonalakat alig sejtető alakja, hanem arcának gyermekes, lágy vonásai, tágranyilt tekintetének kristálytisztasága miatt. Erről a nagy, mély szempárról még nem hullt le a gyermekhályog.

És az első gyermekkorról beszélt még ajkának puhasága, melynek szélén, mintha még ott lett volna az anyatej édessége. Mélyen kivágott fehér tüllruhájában szinte groteszk bájjal hatott fejletlen, csontos válla és tulontul vékony karja. A forma mind tökéletes, de még nincs készen. Akik látták a hercegasszony mögött jönni, mosolyogva mondták: „Csodaszép gyermek.” De az igazi szakértők, az asszonyi szépség is-

meretének hivatott tudósai és megismerői, elkomorlyodva bámulták, hogy „hej, micsoda asszony lesz ebből.“

Bronzszínű haja fürtökben omlott vállára. Ennek a hajnak minden szála külön világított, élt. A vékony, magas gyermekén nem látszott semmi elfogultság. Marbeuff Lajos leánya, ki az emigráció nyomott levegőjében nőtt fel, úgy lépett be ebbe a császári váróterembe, mint aki jogos, őt megillető helyére jött, mint akinek ősei évszázadok óta mindig itt-hon voltak ezen a helyen.

Fejét kissé előreajtotta, mint a legtöbb nagyon gyorsan nőtt, fiatal leány, de ez a tartás, melyet sokan megróttak, még ez is jól állt neki. Egyénivé, eredetivé tette a sok túlságosan merev, feltartottfejú alak között.

Karoline stílusérzékét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy csak egy kicsit, csak lehelletszerűen engedte kifesteni felolvasónője arcát. Talán félt az arc gyermekes báját festéssel díszharmóniába hozni. És ez a lehelletszerű festés is külön élt az arcon, mintha csak arra lett volna jó, hogy az átviharzó indulat és érzés ne legyen annyira leplezetlen és nyilvánvaló.

Bonaparte Karoline már hetek óta készült erre a mai estére. Készült, mióta Madame de Genlis Honoriát Párizsba hozta.

Most természetesen semmi sem látszott arcán a párheti vívódásból és töprengésből. Karoline éppen olyan elsőrendű színész volt, mint Napoleon, vagy a Bonaparte-család bármelyik tagja. Olaszok voltak, vérükben volt a komédiajátszás.



Ebben a családban mindenkinek megvolt a maga határozott terve, programja, melyért állandó, meg nem törhető szívós makacssággal harcolt. És Karoline volt köztük a legveszedelmesebb, mert benne élt a legtökéletesebben: a lelkiismereti felszabadultság.

Mert ha Napoleonban az oroszlánok morálja dolgozott, — az oroszláné, mely meg van győződve arról, hogy az Úristen azért teremtette a többi állatot, hogy neki legyen mivel táplálkozni, — viszont sok minden volt lelkében az állatkirály nobilitásából és ott élt benne a királyi bátorságot és erőt kötelező tekintet is.

Karoline pedig minden mellétekintet nélkül ment előre útján, melynek végén csak egy cél állt: a császári korona.

Ezért a koronáért harcolt szépségével, zseniálitásával, politikai talentumával, hajmeresztő, szinte emberi fantáziával már el sem képzelhető romlottságával és lelketlenségével.

A császárnak nincs gyermeke. És Jozefinenel már nem is lehet. Ezért Karoline, ellentétben a család többi tagjaival, minden erejével küzdött a válás ellen. Bár éppen úgy útalta „a kreol asszonyt“, mint a Bonaparte-család többi tagja.

De ha Napoleon királyi vérből való feleséget hoz haza, sőt talán gyermek is születik a házasságból, akkor Karoline terve mindörökre el van temetve.

Az, hogy Napoleonnak fiútestvérei is vannak, nem bántotta. Sokkal okosabbnak és tehetségesebbnek tartotta magát minden fivérénél, beleszámítva magát a császárt is. Férjének, a délceg, tökfilkó Muratnak már meg volt ígérve a nápolyi királyság és

Karoline úgy gondolta, hogy ez az első lépcső, mely a császári trónushoz vezet.

Szervezve voltak a barátai, a kedvesei, a szerelemmel, vagy arannyal fizetett kémei, mindenütt és mindenfelé. Most az volt a legfőbb és legelső cél: a császárt Jozefine mellett tartani, hogy királyleány ne kerüljön a Tuileriákba. És ha a császárnak szórakozás kell, hát istenem...

Karoline mindig azon volt, hogy az ő környezetéből kerüljenek ki a császár szórakoztatói, kik aztán ellenőrzik Napoleon minden mozdulatát. Az utóbbi időben már Jozefine sem harcolt a kegyencnők ellen. Arra gondolt, hogyha hallgat és Karoline barátságát megtartja, talán megmenekülhet a válástól.

Plaigne Eleonora bukása után a hercegasszony mindenáron azon volt, hogy a csorbát helyreüsse. A szerencsétlen Eleonorát ő ejtette el legelőbb és mikor Madame de Genlis, egy csodálatos ifjú teremtéssel tért vissza Angliából, — ki állítólag halálosan szerelmes a császárhoz és gyámányját, vőlegényét hagyta el, hogy ábrándja után fusson, — Karoline udvarába hozatta ezt a csodálatos gyermeket s úgy érezte, hogy megnyerte a csatát.

\*

A gyermek, ki Angliából ebbe a forgatagba került, mintha semmit sem tudott volna abból, ami körülötte történt. Még pár héttel ezelőtt ott élt abban a furcsa, zárt világban, hol az emberek szeme mindig a tegnapi néz vissza, hol mindenki arról beszélt, mint lehetne megállítani a napot az égen?



A fiatal leány nézett, várt és hallgatott. Hallgatta, mikor egy tüneményszerű csodáról, egy fiatal, szegénysorból felvergődött emberről beszélnek, kinek a sors Franciaország jövődjét tette kezébe, bizonyára azt a hivatást szánva neki, hogy visszaállítsa Szent Lajos királyságát és visszavigye azokat jogos helyeikre, akik idegenben élnek.

És hallotta ugyanezt az embert, kit hősnek, megváltónak neveztek, kinek díszes, nagy jutalmakat szántak, egyszerre banditának, rablóvezérnek szidalmazni, embertelen bűnökkel, megnevezhetetlen vétkekkel vádolni és hallotta, hogy egy nap, — mikor ők mindnyájan gyászruhában mentek a templomba, — ez az ember ott állt az ujjongó Párizs közepette és Franciaország császárává koronázta magát.

Előbb csak Franciaország császárává, aztán Európa urává. És egyszer, ha majd Európa a kezében lesz?!...

Lehet-e ezt a rettenetes, mindenkitől gyűlölt, szidalmazott, bámult és rettegett erőt megállítani?

A fiatal leány ezen gondolkozott álmatlan éjszákán és hallgatta a félelmetes történeteket a szörnyű Antikrisztusról. Hallgatott, várt és álmodott.

Senki sem tud olyan mélyen hallgatni, olyan rettenetesen titkolózni, olyan embertelen módon környezetét félrevezetni, mint egy fiatal leány, ki odaadta lelkét a sohanemlátott ábrándképnek.

Csak hallgatott, várt, remegett, álmodott és egy nap eltűnt Broglie hercegné kis lakásából. Eltűnt a multat sirató, a tegnapot visszaváró emberek közül. Eltűnt az ábrándképét, — vagy mert semmit sem le-

het tudni, mikor egy tizenkilencéves leány lelkéről van szó, — eltűnt az életet keresni.

\*

Karoline hercegasszony először Rochefoucauld hercegnőt szólította meg.

— Szíves jóindulatába és figyelmébe ajánlom, asszonyom, új felolvasónőmet, Marboeuff Honória grófnőt.

A hercegasszony felemelte őszes fejét. Mikor így állt Karolinenal szemben, egy félfejjel látszott magasabbnak a Bonaparte-leánynál.

Egy félesztendővel ezelőtt vállalta el a főudvarmesternői állást Napoleon udvarában, a császárné mellett. Mikor a habozók ezt meghallották, megint egy újabb emigráns had írta meg a hazatérési folyamodványt.

Ha Rochefoucauld hercegasszony udvarmesternő lehet Beauharnais Jozefine mellett?

Kevesen tudták, hogy a hercegasszonyt voltaképpen nem is a felajánlott császári kegy és a nagy befolyás vezette, mikor életének ezt a döntő, — multjával, tradícióival szakító lépését, — megtette. Volt ebben az elhatározásban egy furcsa, önmaga előtt is rejtegetett szentimentalizmus, barátság, vagy szeretet, immár maga sem tudta, mi.

Sohasem beszélt róla. Mint ahogy nem beszélt a különös história másik szereplője sem. A főudvarmesternő és úrnője, a császárné hallgattak a multról, mely egyszer végzetesen hozta össze őket.

A rémuralom legrettenetesebb napjaiban együtt voltak foglyok, előbb a Force-börtönben, majd a Con-



ciergerieben. Ott ültek együtt a halál homályos előpitvarában és úgy érezték, hogy innét nincs menekülés.

Igy teltek el a napok, hetek, vagy talán a hónapok. Mellőlük, körülöttük egyre vitték az áldozatokat és valahogy az ő pörük tárgyalása egyre húzódott, hallasztódott.

Aztán jött a Robespierre bukása, a felszabadító Thermidor és Beauharnais tábornok özvegye, meg Rochefoucauld hercegasszony egy napon, egy órában hagyták el börtönüket.

Mi történt az alatt a pár hónap alatt, míg a halál homályos előpitvarában végzetüket várták? Erről nem beszéltek, sem akkor, sem később. Még maguknak sem számoltak be róla.

De a két asszony, ki annyira különbözött egymástól származásban, nevelésben, jellemben, kiket megmérhetetlen szakadékok választottak el, a halálvárás és halálfélelem heteiben egymásra ismert. Megismerték egymás asszonyi gyöngéit és emberi erényeit. Az órákban, — melyeknek mindegyike utolsó lehetett, — lefoszlott lelkükről minden külső habitus, minden konvenció, minden a világ kedvéért viselt maszk és ami ott maradt?!...

A mi ottmaradt, az elég volt arra, hogy a két annyira különböző teremtetést egymáshoz közel hozza.

És akik ilyen közelségbe kerültek, azoknak nagyon mindegy, hogy az egyik menekül, amint teheti a többi arisztokrata után Angliába, a másik pedig itt marad a deliriumos lázban őrjöngő Párizsban és ura lesz a városnak, az országnak, egy férfi meghódított

lelkén, idegrendszerén, vagy — ami mindennél többet jelent, — fantáziáján keresztül.

Jozefine koronázásának napján azt kérte ajándékba férjétől, hogy főudvarmesternőjének azt az asszonyt hívhassa magához, kivel valaha együtt várták a halált.

Napoleon úgy vélekedett, hogy felesége lehetetlenséget kíván tőle. Azok között az emigránsok között, kiket próbáltak a császári udvarba visszaédesgetni, elsősorban állt: a Rochefoucauld-család.

De hiába volt kérés, biztatás, nem mozdultak. Aztán Jozefine maga írt a hercegasszonynak.

És négy hónap múlva már elfoglalta hivatalát Rochefoucauld hercegasszony. Ő, aki Marie Antoinette első udvarhölgye volt, most ott élt Jozefine mellett.

Semmit sem tagadott meg múltjából, de Jozefine-nek híve volt egész lelkével.

Tudta, hogy mi készül a császárné ellen és védelmezte minden oldalról, mindenki, — főként Karoline ellen.

Most, mikor Karoline figyelmébe ajánlotta új felolvasónőjét, a fiatal grófnőt, felemelt fejjel olyan hangsúlyozással, melyben minden szótagnak éle és súlya van, mondta:

— Nagyon örülök, Fenséges Asszonyom, hogy ezt a fiatal hölgyet, kinek családjában a férfiak századok óta nagy hősök, a hölgyek pedig példaszerűen erényes nők voltak, itt Fenséged pártfogása alatt üdvözölhetem.

És egy kézmozdulattal átadta Honóriát a társaságnak, hol azonnal körülvették a leányt.



Karoline ezalatt Madame de Genlist szólította meg.

— Kedves asszonyom, elolvastattam magamnak új regényét. Csodaszép munka.

És amikor az író nő mélyen, alázatosan meghajolt, folytatta:

— Különösen nagyon tetszik nekem Janka grófnő alakja, ki nem tud beletörődni a földi szerelem durvaságaiba és férjével szemben is megőrzi szűzi ártatlanságát. Az ilyen karakterek nagyon rokonszenvesek előttem. Kár, hogy Janka nyolcévi ostrom után mégis csak enged a férjének. Szerintem szebb és következetesebb lett volna a jellem, ha Janka, mint tiszta, szűzi lilium hervad el.

— Császári Fenséged kegyes engedelmeivel, — mondta az író nő még mélyebb meghajlás után, — Jankával halála előtt meg akartam ismertetni az anyaság örömeit. És ezt mégsem lehet másként...

— Persze... Persze... — bólintott Karoline, — ezt nem igen lehet másként. No, azért mégis gyönyörű volt a regény.

A kitüntetett író nő már nem tudott boldogságának kifejezést adni. Az udvari társaság Bezenval intésére félkörben állt, hogy a császár anyját fogadják.

## ÖTÖDIK FEJEZET

Leticia asszony egy fejbólintással üdvözölte a félkörben álló, mélyen meghajolt társaságot, aztán legelőször is Karolinet szólította meg.

Amint ott állt a nagy udvari társaság előtt, mindenkinek látnia kellett, hogy ha udvara nevetséges,

kicsinyesen nyárspolgári is, ő maga azok közül a kiválasztottak közül való, kiket a sors nem emelhet fel olyan előkelő díszes helyre, melyen ők meg ne állják helyüket.

A veleszületett méltóságérzet, az emberi értékben való megrendíthetetlen bizodalom, mindig egyenesen tartotta fizikai és lelki gerincét. Nem tört össze a mélységben, nem szédült a magasságban. Ember maradt itt is, ott is.

— Ritkán látlak mostanában Karoline.

— Sajnos, — és Karoline hangja csupa gyöngéd figyelem volt, — sok a reprezentatív kötelességem, de...

Azzal az elbűvölő, gyermekes mosollyal, mellyel még néha Leticíát is meg tudta vesztegetni, folytatta:

— Ezt a csekélységet bátorkodtam elhozni. Marie Antoinette hajdani legyezője. Vele volt a varennesi letartóztatásnál is.

Leticia átvette a legyezőt, aztán bólintott:

— Finom kis jószág. De ha a boldogtalan teremtés nem visz legyezőket, smukkokat, pomádékat az útra, talán megmenekül a guillotinétól.

Aztán figyelmesen nézte a legyezőt:

— Egy vagyont adhattál ki ezért a semmiségért, Karoline, és most meg kellene, hogy pironassalak pazarlásodért, de figyelmességed olyan kedves...

Karoline mosolyogva rázta meg fürtös, barna fejét:

— Semmiképen sem érdemlem meg a pirongatást, édesanyám. A legyezőt én is ajándékba kaptam.

És Leticia kérdő pillantására folytatta:

— Új felolvasónőm, Marbeuff Honória grófnő



hozta nekem Londonból. A királyné legyezője az ő családi ereklyéjük volt és...

Most kissé hátrafordította fejét, gyöngéden megfogta Honória kezét és mély meghajlással szertartásosan mondta:

— Marbeuff Honória grófnő esedezik, hogy alázatos alattvalói hódolatát Császári Fenségednek bemutathassa.

Bizonyára sok szempár vizsgálta ebben a pillanatban Leticia arcát és láthatták: ez az asszony éppen úgy ura minden idegszálának, mint akármelyik, Cézárook véreből való fejedelmi nő. A klasszikus, imponáló vonások teljesen nyugodtak, mikor csókra nyújtja Marbeuff Lajos gróf leányának kezét.

Egy kézcsók, egy elbocsátó fejbiccentés, amenyit Karoline bármelyik udvarhölgye, vagy felolvasónője kaphat. A császár anyja már Rochefoucauld hercegnőhöz fordul:

— Nagy sajnálattal értesültem, asszonyom, hogy a császárné ő felségét nem üdvözölhetem vendégeim élén.

Jozefine főudvarmesternője elmondta a reábízott mondókát:

— A császárné ő felsége kétségbe van esve, de ez a hirtelen gyöngélkedés...

Merthogy Jozefine nagyon gyakran gyöngélkedett mostanában, ha reprezentálni kellett. A császár lelkében egyre erősödött a válás szándéka. Már nem igen jelent meg a nyilvánosság előtt feleségével.

A főudvarmesternő egy pillanatnyi szünet után folytatta:

— Ha Császári Fenségednek kegyesen megengedni méltóztatik, a császár ő felsége kívánságára, egy kis felülvizsgálatot tartanék itt, Fenséges Asszonyom udvartartásában.

A hercegasszony úgy gondolta, hogy itt, úgyszólván a nagy nyilvánosság előtt, Leticia asszony engedékenyebb lesz.

— Nagyon helyesen, — bólintott Leticia. — Nagyon helyesen. És ha ön, asszonyom, csakugyan rendet tud csinálni a sok reámtukmált léhűtő és naplopó között és megakadályozza, hogy arcátlanul csaljanak, lopjanak, akkor igazán őszinte hálára kötelez.

A hercegasszony fölemelte fejét, hangja gögös, rideg és visszautasító volt:

— A boldogult királyné mellett nem ez volt az én hivatásom, Fenség.

Leticia azonban mintha mit sem vett volna észre, a hangja telve volt jóakarattal, szíves, elfogulatlan nyájassággal, mikor felelt:

— A megboldogult királyné, mint hallom, igen jószívű, meggondolatlan, tapasztalatlan fiatal asszonyka volt. De mi már nem vagyunk azok. Az a boldogtalan fiatal asszony sem a bécsi császári udvarban, sem Versaillesben, nem tanulhatta meg az emberismeretet, a körülményekkel való megalkuvást, a kényszerű viszonyokba való elhelyezkedést, de mi, kik megjártuk az élet mélységeit...

Karoline zavartan, idegesen köhécselni kezdett, az anyja azonban nyugodtan folytatta, mint aki egyszer s mindenkorra végezni akar a hercegasszonnyal és nem óhajt több vitát a császári udvar főudvarmester-



nőjével, kit még a saját társaságában is Franciaország leggőgösebb asszonyának tartottak.

— Mi, — mondta Leticia, — kik a multból ismerjük a szükséggel való viaskodást, tudjuk, milyen érzés az, mikor a nyomorúság térdre kényszeríti az embert, mi, kik megjártuk a szakadékokat és épen hoztuk ki onnét lelkünket, becsületünket, józanságunkat, emberi méltóságunkat, mi nagyon nyomorultak és hitványak volnánk, ha itt, a magasban veszítenénk el azt, amit a mélység nem birt elrabolni tőlünk.

És Rochefoucauld hercegasszony mélyen meghajolt. Most először volt nem a szertartás által előírt hódolat a hangjában, hanem az a mélységes tisztelet, melyet az igazi emberi érték vált ki a lélekből.

— Rendelkezésére állok, Fenséges Asszonyom.

Leticia bólintott. Ebben a pillanatban mindenki Bezenvalra figyelt, ki hangosan mondta:

— Ő felsége a császár elindult a Tuileriákból. A társaság a piros teremben várja be a felséges urat.

Az udvari társaság tudta, hogy a császár még útközben, — mielőtt anyja palotájába menne, — a beteg Marmont marsallt megy meglátogatni s így hát nem mozdultak, Leticia elbocsátását várták.

Leticia bólintott és erre az egész udvari társaság megindult a nagy vörös terem felé.

A császár anyja ebben a pillanatban a Karoline mögött álló fiatal leányhoz fordult:

— Marbeuff grófnő, — mondta halk, de nagyon határozott hangon.

Honória, ki ebben a percben indult el, hirtelen

megállt. És ugyanebben a pillanatban visszafordult Karoline is. Arcán csodálkozás és egy kis megdöbbenés látszott. Nem értette a helyzetet, vagy talán valamit sejteni kezdett? Mindenesetre meg akarta akadályozni, hogy anyja négyszemközt beszélhessen az új felolvasónővel.

— Szabad egy pillanatra esedeznem?...

— Majd később, Karoline. Most Marbeuff grófnő marad nálam.

— Csak azt bátorkodnám megjegyezni...

De amint anyja arcára nézett, látta, hogy hiábavaló minden. Engedni kell. Most engedni kell. Aztán, majd meglátjuk.

Meghajolt és átment a vörös terembe a többiek után.

Leticia egyedül maradt Marbeuff Lajos leányával.

\*

Nem hívatta magához a leányt, nem akart vele találkozni, csak itt az estélyen, közvetlenül a bemutató előtt.

Óvatosságból? Félelemből?

Vagy talán mielőtt bármire elhatározta volna magát, előbb látni akarta a leányt, aki akármiként is áll most a dolga, — önként jött ide, Párizsba.

Egy egész nap telt el, amióta Fouchéval beszélt. És ez a nap elég volt arra, hogy mindent megtudjon a leány életének külső körülményeiről.

Marbeuff Honória szinte szökve hagyta el gyámanyjának, Broglie hercegnőnek házáat.

Magától jött, gyámanyja tilalma ellenére, mert a császárhoz akart közeledni.



Kicsoda hát ez a leány?

Leticia szembe akart vele nézni.

És óvatlan pillanatban történjék ez a lelki szembenézés, mikor a leány nem tud reá elkészülni, mikor nem instruálhatják, taníthatják be előre. Le kell reá csapni hirtelenül, váratlanul, hogy ideje, alkalma se lehessen a védekezésre, a színlelésre, a komédia-játszásra.

Hogy ők ketten egyedül álljanak egymással szemben. Aztán? ... Aztán mindent ez a pillanat fog majd eldönteni.

Hogy mivel tartozik a Marbeuff gyermekének, azt úgyis tudja, de most arról van szó: mit lehet, mit érdemes még ezért a leányért tenni?

Merthogy Leticia sohasem volt szentimentális és semmitől sem írtózott úgy, mint a haszontalan áldozatoktól.

Tudott nagylelkű lenni, de nem ismerte az érzékenységet.

Egypár hónappal ezelőtt a fiatal Villette Antoinette grófnő volt mellette felolvasónő. Leticia nagyon kedvelte a leányt, s mikor himlőt kapott, naponta látogatta. Hiába könyörgött a fia és hiába akartak parancsolni az orvosok. Ő maga személyesen nézett utána, hogyan ápolják a leánykát?

Mikor aztán meghalt a kis Antoinette, Leticia nem foglalkozott többé a dologgal, mintha nem is élt volna mellette, mintha nem is ápolta volna heteken keresztül, nem reszketett, nem aggódott volna érte. Mikor az öreg Nesle márkiné sápítozva és könnyek között pró-

bálta Antoinette alakját felidézni, Leticia csak kezével intett.

— Hagyjuk ezt, kedves márkiné. A megmásíthatatlan tények egyben közömbösökké válnak.

Egy pillanatig sem gondolt arra, hogy eldobja magától Marbeuff Lajos gyermekét, de arról volt szó, hogy egyben-másban segítségére legyen-e, vagy?...

Vagy pedig erős kezébe vegye a gyermek sorsát és többé ki ne eressze onnét?

És mindennek ennél a találkozásnál kell eldőlni, melyről senki előre nem tudhat semmit, melyre senki a leányt elő nem készítheti.

\*

Honória ideges félelemmel nézett a szigorúarcú, keménytekintetű asszonyra.

Mióta Párizsba jött, mintha csak az álmok kapuja nyílt volna meg előtte. Egy világban találta magát, hol mindenki reá figyelt, őt ünnepelte, reá volt kíváncsi. S ami a legfontosabb, — hol mintha mindenki csak azon dolgozott volna, hogy megvalósuljon a lehetetlen, elébe jöjjön a megközelíthetetlen.

Itt mintha mindenki csak helyeselné és megértéssel segítené, amit ott Londonban olyan félve, olyan remegve kellett titkolnia. Nemcsak gyámánya és a fiatal herceg előtt, akit már vőlegényének tekintettek, hanem az egész világ előtt, amely körülvette.

Itt is hallgat, szeretne némán elrejtőzködni, de itt mintha mindenki elébe jönne. Az ajtók maguktól nyílnak meg, az emberek kérdés nélkül kitalálják legtitkosabb vágyát. Csak el kell gondolni valamit, hogy azonnal teljesedjék.



Ott kint, a leszorított egyformaság. Mintha állandóan bezárt szobában lett volna. Itt pedig hőmpölyög a végtelen, a szabad, az önmagában mindig megújuló és önmagának mindig nagy váratlanságokat hozó óceán: — az élet.

\*

S mióta Párizsban volt, először riadt meg most, hogy ott állt a szigorú arcú asszony előtt, ki csak nézett le reá a nagy császári címerrel díszített karosszékből és egy pillanatig sem vette le róla átható tekintetét.

Sok mindent hallott már a császár anyjának szigorúságáról Madame de Genlis társaságában, meg Karoline udvarában is. Most úgy meg volt szeppenve, mint egy gyermek, akit védelem nélkül egy keménykezü ember, — vagy ami ennél sokkal félelmetesebb, — asszony kezében hagytak.

Leticia hangja azonban egyszerre nagyon szelíd és barátságos lett:

— Honória, — mondta csöndesen, — én beszélgetni akarok egy kicsit magával.

Honória pedig gépiesen, hadarva, mint aki betanult leckét mond el, még a hangja is olyan volt, mint egy megszeppent iskolásleányé, mikor fújni kezdi a mondókát:

— Mikor is köszönetet bátorkodom mondani Fenségednek kitüntető kegyességéért, kérem, fogadja érzéseim zálogául azt az alázatos kijelentésemet, hogy mindig hűséges szolgálója leszek és...

Leticia hirtelen közbevágott:

— De kedves grófnő. A maga csinos beszéde Ka-

roline leányom számára készült. Bizonyára már el is mondta neki a bemutatkozásnál.

— Császári Fenség... — dadogta Honória.

És milyen nyájas, szíves és bátorító volt az asszony hangja:

— Mi pedig beszéljünk őszintén, emberi hangon egymással, grófnő. Üljön le, gyermekem.

Egy kis tabourettre mutatott és Honória leült a császár anyjával szemben.

Csend volt egy pillanatig, aztán az asszony megszólította a leányt:

— Honória, maga állandóan Angliában él?

— Kis gyermekkorom óta.

— Hány éves most?

— Tizenkilenc éves multam, Fenség.

— Akkor hát... — és halkán, mintha valami titkot kérdezne, közelebb hajolt Honóriához.

— Az édesapjára már nem is emlékszik?

De hogy megváltozott a sápadt, ijedt gyermekarc. A vonások élénkebbek lettek, a szemek csillogtak, és a hang?!... Honória hangja egészen elvesztette mesterkelt betanultságát. Ércse, csengése, melegsége lett minden szavának, amint mondotta:

— Az apám!... Óh Istenem, Fenség, hát lehet őt elfelejteni?!

Egy nagy, szomorú szívdobbanás felelt erre a nem is kérdésre, hanem állításra, egy szívdobbanás, mely azt mondta: „Nem.”

— Ő volt a legszebb, legnemesebb, a legjobb férfi a világon, — mondta Honória. És már nem félt és nem volt zavart. — Az apám!... Az én apám!... Tíz



éves voltam, mikor meghalt és úgy gondolom, ilyen, éppen ilyen lehet ő...

— Ő? Kicsoda?

És Honória lelkesedése szinte mámoros rajongássá emelkedett, mikor a gyermek ártatlanságával, mint akinek semmi titkolnivalója sincs, éppen olyan szabadon és bátran, mint ahogy apjáról beszélt az imént, hangos szóval mondta:

— A császár!

Leticia elmosolyodott. Ebben a pillanatban anya volt szívvel-lélekkel, akinek mindig és minden körülmények között hízeleg a túlfűtött rajongás, a bálványozó lelkesedés, mely az ő fiát körülveszi.

És olyan gyöngéd mozdulattal, melyet várni sem lehetett volna ettől a keményarcú asszonytól, megsimogatta Honória haját.

— Kedves, kicsi leány... Mit tud maga az én fiamról?... Maga, ki a halálos ellenségei között élt...

Honória hangja még ércesebben csengett.

— Tudom, hogy ő, a császár, a legkülömb férfi a világon. A legkülömb. Hiszen az apám már nem él.

Ahogy ezt a szót kimondta, Leticia szeme megint a távolba nézett, már megint ott volt a múltban.

— És mikor élt — kérdezte halkán, — mit csináltak maguk ott Angliában? Birtokaikat a forradalom elkobozta... — Aztán még halkabban, mint akinek fáj a kérdés, mondotta:

— Éheztek? Nyomorogtak?...

Honória megrázta a fejét.

— Óh nem, Fenség. Az én apám nem olyan férfi volt. Ő mellette nem szenvedett szükséget sem asz-

szony, sem gyermek. Amíg anyám élt, Londonban laktunk és apám matematikát tanított az egyik liceumban. Aztán elköltöztünk vidékre. Apám egy kis földet bérelt és kertészettel foglalkozott. Óriási káposztái voltak. Még ma is látom őket. Aztán meg gyönyörű rózsákat tenyésztett. Fajrózsákat. Nagyon szép kertünk volt. Az apám azt mondta, hogy régi corbeilli parkunkra emlékezteti.

Milyen halk, szinte lehelletszerű volt az a más-kor érces, energikus hang:

— Corbeille... — Olyan volt ez a szó ajkán, mint egy sóhajtás. — Az ön apjának ott volt a kastélya?

— Igen. Apám a corbeilli rózsákat tenyésztette Angliában is. A halványrózsaszínű La France, a világossárga Marechal, de legszebb volt a tisztafehér, bársonyszirmú rózsa, az apám kedvelt virága. Úgy hívták: Leticia

A legártatlanabb gyerekes hangon mondta ezt, mint akinek nincs sejtelme arról, mit beszél, ki előtt beszél? És még hozzátette:

— Ezt a csodaszép fehér virágot úgy hívták, mint Fenségedet.

Az asszony arca kigyult, szeme fölragyogott, ajka mosolygott. Honória láthatta a legnagyobb csodát, hogy fiatalodik meg egy asszonyarc, mintegy varázsszóra. Láta a csodát, — de nem értett belőle semmit.

Leticia fölemelkedett a karosszékből, mire természetesen Honória is azonnal felugrott.

Az asszony most ott állt a leány előtt, egy mozdulatot tett, mintha hirtelen magához akarná ölelni, de



aztán nyugodt, komoly hangon kérdezősködött tovább.

— Aztán, mikor... Mikor az édesapja meghalt?..

— A keresztanyám, Broglie hercegné érttem jött és magával vitt Londonba.

Leticia megint leült és intett Honóriának, hogy foglalja el a helyét.

— Broglie hercegné? — kérdezte aztán. — XVI. Lajos marsalljának özvegye?

— Igen, Fenséges Asszonyom.

Aztán belemelegedve a régi emlékekbe, — folytatta:

— Az emigrációban a hercegasszony antik csipkék javításával kereste kenyerét. Valaha övé volt Európa legszebb és legértékesebb csipkegyűjteménye. Ha valamelyiken hiba esett, nem engedett idegen kezét hozzányulni. Mindig maga javította a drága kincseket. A száműzetésben ez a tudománya tartotta el. Később azonban nem kellett dolgoznia. A fiatal Broglie herceg sokat keresett.

— Úgy? A marsallnak fia is maradt? Hány esztendő az a fiatalember?

— Most huszonnyolc éves. Egy vegyészeti gyárnak a mérnöke. Nagyon derék fiú. Annyit dolgozott értünk. Egy új festőanyagot is talált fel. A gyár megvette tőle találmányát... Azóta szép kis kertes házban lakunk és nem foglalkozunk többé csipkével.

Az asszony úgy nézett a leány szemébe, mint aki a lelkében akar olvasni.

— És maga eljött tőlük? Idejött hozzánk?

És most keményebb hangon, mintha felelősségre

akarná vonni, mintha számon akarna kérni valamit tőle, kérdezte:

— Miért jött?

— Én, Fenség? ... — dadogta most Honória ijedten. — Én? ...

— Van Önnek valami kívánnivalója a császártól?

— Kérni? Én nem akarok semmit...

Leticia előrehajolt a karosszékében és úgy beszélt szemét le nem véve a leány arcáról.

— Én pedig azt gondoltam, hogy maga azok érdekében akar beszélni, akik pártját fogták árvaságában, elhagyatottságában. Kérni akarja a császárt, tegye lehetővé, hogy a Broglie hercegek megint azok legyenek Franciaországban, akik valaha voltak. Én ezt vártam Öntől. Azt hittem, ezért jött ide Párizsba. Hogy maga szólni fog a marsallnéért meg a fiatal hercegért, aki...

Most jobbkezét a fiatal leány vállára tette és úgy mondta, minden szót erősen hangsúlyozva:

— Aki biztosan nagyon szereti magát, Honória.

Honória pedig természetesen, könnyed hangon, azzal a kegyetlenséggel, mellyel a férfi szerelmét úgy veszik, mint egy magától értetődő, kijáró adót, odavevette:

— Igen, Paul nagyon szeret engem.

És Leticia biztatva, mint aki egy bizonyos vágány felé akarja tolni a leányt, mosolyogva mondotta:

— És talán maga is kedvelte ezt a derék, jó fiút, mi?

Mit nem adott volna érte, ha Honória most el-



pirul, vagy zavarba jön, de a leány megint csak természetes, élénk vidám hangon folytatta:

— Nagyon derék fiú. És hozzám mindig jó volt. Kisebb koromban, mikor a marsallné valamiért meg akart pirongatni, mindig a pártomra állt.

— Úgy látom, nem voltak valami túlságosan szigorúak és kemények magához, mi?

Honória arcára most árnyék borult; elgondolkozott, szomorúan lehajtotta fejét.

— Szerettek, — mondta csendesesen.

Aztán hirtelen egy gondolattól megragadva, mely a császárhoz vezet, élénken kezdett beszélni:

— Igen, én meg fogom mondani a császárnak, térdre borulva fogom kérni a császárt, Brogliék érdekében. A császár olyan nagylelkű, olyan hatalmas, ő mindent megtehet, amit akar.

Leticia felállt. De ez a mozdulat nem az elragadtatásé volt, mint az imént, hanem az elutasításé. És a hangja is hideg, kemény és rendreutasító, mikor a vele szemközt álló leánynak mondja:

— A császár szíven viseli minden alattvalója sorát. És ez a felelősségteljes munka minden erejét, minden idejét igénybe veszi. Fiatal leányokra pedig az a legnagyobb szerencse, ha a császár észre sem veszi, meg sem látja őket.

Honória lehajtotta fejét és talán nem is tudta, hogy hangtalanul, önmagának ismétli a kemény, rendreutasító szavakat:

— Ha a császár észre sem veszi, meg sem látja őket.

## HATODIK FEJEZET

Ott a nagy piros teremben Karoline izgatottan várta, hogy mikor bocsátja el anyja Honóriát. Egyik perc telt a másik után és Karoline alig hallotta a hozzá intézett szavakat. Gépiesen mosolygott, felelt, de minden idegszála remegett és érezte, hogy fegyelmezettsége, mellyel eddig mindig megnyerte a csatát, kezdi cserbenhagyni.

A császár minden percben itt lehet és Honória még mindig bent van Madame Mère előtt.

Karoline az órára pillantott. Tudta, hogy Napoleon csak azért késik, mert útközben a beteg Marmont marsallt látogatta meg. De most már?!...

Keményen összeszorította száját, még egy pillanatilag habozott, aztán elindult a terem felé, hol édesanyját hagyta a fiatal grófnővel.

A Bonaparte-család egyetlen tagjának lelkéből sem hiányzott a bátorság és Karoline tudta, hogy ahhoz az úthoz, melyet most megtesz, kell annyi vakmerőség, mellyel bátyja az arcolei hidat elfoglalta.

— Hát ha meg kell lenni, — mondta magában, merthogy terve fel ne boruljon, minden vakmerőségre kész volt. És belépett a terem ajtaján.

De még a festék alatt is elsápadt egy kicsit, mikor Leticia előtt meghajolva, hogy izgatottságát leplezze, élénk, könnyed hangon kezdte:

— Császári Fenséged bocsánatát kérem, de...

És megkönnyebbülve hallotta, hogy anyja hangja elfogulatlan, kedves és barátságos:



— Jó, hogy jössz, Karoline. Éppen hivatni akartalak. Mivelhogy meg akarom mondani...

— Parancsoljon, Császári Fenséged.

— Minthogy felolvasónőm, Nesle márkinő már nagyon öreg, a fiatal Marbeuff grófnőt veszem magam mellé házamba.

Karoline arcán megdöbbenés látszott és ijedtében egy lépést hátrált:

— De édesanyám... Ez lehetetlen...

— Hogy mondtad?

— A fiatal grófnő azért jött Angliából, hogy az én felolvasónőm legyen, és most?... És most?...

— Most az én házamban fog élni, — fejezte be nyugodtan a mondatot Leticia. — Az emberi élet telve van meglepetésekkel. Jó, ha ezt a fiatal grófnő idejében megtanulja.

Karoline elszántan, kétségbeesetten védekezett.

— Megbocsát édesanyám, de az én véleményem szerint...

— Ne fáraszd magad, Karoline. A véleményed engem abszolúte nem érdekel.

Karoline úgy érezte, hogy forog körülötte a világ. Most már csak a condottieri bátorság segít.

— De hiszen a fiatal Marbeuff grófnő is megmondhatja...

Leticia egy futó pillantást vetett az ijedt Honóriára, aki sápadt rémülettel nézett egyik asszonyról a másikra, aztán Karolinehoz fordult:

— Engem a fiatal Marbeuff grófnő véleménye sem érdekel jobban, mint a tied.

— De, Fenség... Kegyeskedjék elhinni... hogy az én szeretetem a fiatal leányka iránt...

— Minek fárasztod magad? — És Leticia legyintett kezével. — Még meg sem fogamzott lelkedben a gondolat és én már azt is tudom, hogy az újszülött fiú lesz-e vagy leány? Hagyjuk ezt Karoline.

Most teljesen Napoleon anyja volt, hideg, kemény, a könyörületlenségig elszánt és erősakarátú.

Ránézett Honóriára és aztán nem is birta levenni szemét róla.

Úgy nézte a leány arcát, mint akinek vonásai mögött az egyetlen férfi arcát látja, akit szeretett.

És nyugodtan, büszkén, fölemelt fejjel kezdett beszélni, mint akinek nem volt és most sincs titkolni valója.

— Ennek a fiatal leánynak az apja valaha legjobb barátom volt. Mindnyájunk jóltevője.

És még mélyebb és lágyabb lett a hangja, mikor folytatta:

— Marbeuff gróf nagylelkűsége tette lehetővé, hogy a császár gyermekkorában elindult Korzikából Franciaország felé. Mi mindnyájan soha le nem róható hálával tartozunk neki nemeslelkűségéért, gyöngédségéért. Hogy szeretett bennünket, hogy gondolt velünk, reánk, — később is. Neki, ki már örökre elköltözött tőlünk, nem mutathatjuk meg hálánkat. De itt van a gyermeke. A császár, — az én fiam, — tudni fogja, mit kell cselekednie, ha kezébe teszem le ennek a fiatal leánynak sorsát.

Honória nagy, égő szemekkel bámult az asszonyra.



Az ajaka némán mozgott, valamit mondani akart, de hang nem jött ki vértelen né vált száján.

És ebben a pillanatban hallatszott a mély harangszóhoz hasonló jelzés, mely a császár érkezését jelentette.

Karoline hirtelen összeszedte magát. Még mindig azt hitte, megmentheti valamiképpen a helyzetet.

Megfogta Honória kezét és engedelmes, szelíd mosollyal mondta:

— Jöjjön, kedvesem. Ha édesanyám úgy parancsolja, természetesen nála marad. De amit ígértem magának, azt betartom. Be fogom mutatni a császárnak.

Leticia felállt, nyugodt, biztos, fensőbb séges mozdulattal kivette Honória csuklóját Karoline kezéből és megrázta fejét:

— Nem, Karoline, ezt a leányt én viszem a császár elé.

Egy lépést tett a belső terem felé és akkor észrevette, hogy Honória egész testében remeg.

Megállt és mosolyogva mondta:

— No mi az, kisleány? Ne féljen, ne reszkessen. Hiszen én vezetem. A fiam elébe vezetem.

## HETEDIK FEJEZET

A kis zöld szobában állt a bölcso, melyben Eleonora de Plaigne fia feküdt. A túllojális szállító egy kiterjesztett szárnyú aranyasat is tett a bölcso fejéhez, de alattvalói hódolatát nem honorálták kellőképpen és az aranyas lekerült a bölcsoőről. A derék

szárnyast annál is inkább lomtárba kellett tenni, mert bár Napoleon még nem vált el feleségétől, hívei már mindenfelé szemlét tartottak az európai udvarokban, hogy új császárnét hozzanak a Tuileriákba.

A császár nagyon büszke volt fiára, mert mindenáron, mindenfelé nyilvánosságra akarta hozni, hogy házassága meddőségének nem ő az oka. Napoleon egészen az ízléstelenségig elment akkor, mikor ezt a köztudatba belevitte.

De most, hogy a válás után majd új házasság készül, semmiképpen sem tanácsos az Eleonora de Plaigne fiával való tüntetés.

A gyermek semmit sem tudva sem felmagasztaltatásáról, sem annak visszavonásáról, nyugodtan aludt bölcsőjében. Még az sem zavarta álmát, hogy egy fehérruhás, égőszemű, fiatal leány föléje hajlik és úgy nézi, mint aki rajta keresztül egy imádott, elérhetetlen arcot keres.

Marbeuff Honória egyre mélyebben hajolt a császár fiának bölcsője felé. Dús bronzhajának egyik fürtje leomlott és mintha a gyermek arcát cirogatta volna. A kisfiú — talán mert fiú volt, — mosolygott, mikor a bronzsörény végigsimította arcát.

Honória halkán dúdolta:

*Csitt baba, csitt...*

*Aludj egy kicsit.*

*Elment apa réges-régen,*

*Visszajön, ha alszol szépen...*

*Csitt baba, csitt...*

Az utolsó szavakat már alig lehetett hallani és Honória, mintha őt is elaltatta volna a dal, lehunyta



szemét és csak akkor riadt fel, mikor mögötte Márta, az öreg korzikai asszony megszólalt:

— Alszik már a gyerek, méltóságos grófnő?

— Lezárta a két gyönyörű csillagszemét.

Az öregasszony azonban semmiképen sem osztózott ebben a poétikus lelkesedésben. Koránál és természeténél fogva felette szimpatizált a bajokkal, kellemetlenségekkel, a rossz hírekkel, a szerencsétlenségekkel. Elemében volt, ha valami baj történt a háznál, ahol kellőképen kisopánkodhatta és „kisegítkezhetette” magát. Mert Márta a tetterős asszonyok fajtájához tartozott és sem az örvendetes, sem a szomorú események között nem maradt meg a csendes szemlélődésnél és elmélkedésnél, hanem bőségesen kivette belőlük a maga részét.

— Alszik? — mondotta mogorván. — Hát éppen ideje. Egész éjszaka sivalkodott. Az apja fia. Attól se lehetett békében pihenni. Nyughatatlan, sós a vére. Azért.

Honória egy pillanatra sem vette le szemét a gyermekről és halkán suttozta:

— A császár fia . . .

Ez a rajongás mintha csak olaj lett volna Márta mogorva elégedetlenségének tüzére.

— Hát aztán?! Ez is csak úgy jött a világra, mint a többi gyerek. Szeretném tudni, mire való az a sok orvos, felvigyázó, ápoló? Az apjával bezzeg nem csináltak ennyi komédiát, — mégis császár lett belőle.

A fiatal leány már nem hallgatott Mártára. Talán nem is tudta, hogy az öreg korzikai asszony a szobában van. Leült a bölcső mellé s mintha egy mesét foly-

tatna, melyet nem a gyermeknek, hanem magának mond el, halkán beszélni kezdett.

— Aztán tudod, drágám... Hamupipőke, a kis árva leány, ki pár perccel azelőtt még a hamuban ült, ott állt az aranyos királyi teremben, hová a galambok felrepítették. Mindenki csak őt bámulta, nézte, suttogtak körülötte, de ő nem nézett senkire. A király leszállt trónusáról, megfogta a kisleány kezét és Hamupipőke látta, hogy a király mosolyog. Egyedül őreá. Csak reá mosolyog. Felnézett a királyra, akire senki sem mert nézni, mivelhogy olyan nagyon szép és félelmetes volt... De Hamupipőke belenézett a király lelkébe és hagyta, hogy a világ ura az ő lelkébe nézzen. És hogy megismerjék egymást.

Az öregasszony rosszkedve mintha egy kicsit felengedett volna.

— Nahát, ez is szép mese, nem mondom. De az a nagy mulatság, a mult héten, az még sokkal szebb volt. Már szinte örülök, hogy felvettem a fekete-selyemruhát. Merthogy mikor meglátott, odajött hozzám és azt mondta nekem a császár...

A fiatal leány egész testében megremegett.

— A császár, — mondta halk, fojtott hangon.

Az asszony nem figyelt erre a hangra, csak folytatta:

— Azt mondotta, — ott a sok úri nép előtt mondotta: — „Márta, Márta, hogy milyen erős, szép fiatalasszony maradtál te ott lent, Korzikában. Látod, mi itt Párizsban mindnyájan megvénültünk.“

— Megvénültünk, — ismételte a leány és a szeme már a messzibe nézett.



— Hát bizony, bizony nagyon megváltozott. Nem mondom, hogy megöregedett, azt nem mondom, de hát... Csak a szép piros szája a régi...

Az a sötét szempár még mindig mereven a távolságba nézett, az elérhetetlenbe bámult.

— A keményvágású, komoly, szomorú szája...

Márta rosszkedve szemmeláthatólag tűnt el és szinte lelkesedve beszélt tovább.

— Most is úgy tud mosolyogni, hogy meleg lesz az ember szíve tőle.

Milyen lehelletszerű volt a fiatal visszhang, mely az öreg nő szava után jött.

— Mosolygott...

— Az ám. Mosolygott. Mert jókedve volt. És ha jó akar lenni?!... Mert ehhez is ért ám... Tudja, kisasszony, az olyanforma, mint mikor a nap kisüt az égen.

— És bevilágítja, felmelegíti, ragyogóvá teszi az egész mindenséget.

— Na igen, igen, — bólogatott Márta. — Meleg lesz tőle az ember szíve. Az igaz. De mikor rájön a bolondórája, akkor az Isten őrizzen meg tőle. Nem lehet előtte megállni.

Aztán egészen közel hajolt Honóriához és halkán, suttogva beszélt, mert a császárt bátran szólta, szapult, de Leticiától félt, mint a tűztől.

— Tudja, mit mondok én magának, kisasszony? Szakasztott ilyen az édesanyja is. Áldott, jó asszony. De mikor viharos kedvében van?...

Honória nem is hallotta az öregasszony suttogását. Most megint a mámoros éjszaka emléke uralkodott

lelkén. Mintha csak képpen újra megelevenednék előtte minden.

— Milyen egyedül volt. Milyen különválva mindenkitől. Mikor a termen végigment, mikor megállt... Ott, velem szemben. És nem tartozott hozzá senki. És ő különvaló minden más halandótól. Egyedül. Magányosan. Egyedül...

— Az ám, — és Márta a gyermek kis szekrényében kezdett rakosgatni. — Gyerekkorában is mindig így tett. A társait elmarta maga mellől.

— Félték tőle. Imádták.

— Nono. Azért néha jól bevették a fejét. Az iskolába mindig én kísértem, mert az „ellenségei“ az utcákon leselkedtek reá, hogy eldöngessék. Bizony erősen összeférhetetlen természetű volt mindig. Nem mozog az a gyerek, méltóságos grófnő?

— Nem. Csak a szemét nyitotta fel.

Egy pillanatig csend volt, aztán Honória megint a bölcsőhöz hajolt és folytatta a mesét:

— Aztán hajnal lett, világosodni kezdett, és Hamupipőke tudta, hogy a tündérek órájának vége. Egy őrizetlen pillanatban leszaladt a lépcsőn, a galambok hazaröpítették és Hamupipőke felvette szürke ruháját. És reggel megint ott ült a földön és hamuból kereste ki a mákot és soha, senki nem tudta meg, hogy volt egy éjszaka, mikor ő volt a legszebb, legjobb, legünnepelebb kisleány és hogy a király mosolygott, reámosolygott... És most mindennek vége.

Márta egy percre abbahagyta a gyerekruharakosgatást és ránézett a leányra.



— Hogyisne! Nincs még vége annak a mesének. Hát mikor ráakadt a királyfi?

— Hamupipőke nem akarta, hogy rátaláljanak. Neki elég volt a tündéri éjszaka. Mikor a leghatalmasabb király meglátta, észrevette. Megszólitotta. És mosolygott... Reá mosolygott.

Márta egyszerre letette a kezében tartott gyerekruhát. Elfordult a kis fehér szekrénytől és gyanakodva fölkapta fejét. Eddig tetszett neki Honória rajongása, mellyel az ő „fiát“, a császárt körülvette, de most összehúzta szemöldökét és haragosan lebiggyent a szája.

Megsejtette a leány titkát és most már, — mert becsületes, igazlelkű, jószívű teremtés volt, — mindenáron le akarta szerelni ennek a fiatal léleknek rajongását.

Vállat vont és száraz, kurta hangon vetette oda:

— Mosolygott?... Hát aztán? De sokat is ér vele.

— Hamupipőkének elég volt ez is.

— Ugyan? Hát a karikagyűrű, meg a lakodalom?

— De hiszen mondtam, a király nem talált rá.

És a leány hangja is egyre idegesebb, izgatottabb lett, az ajaka mintha egy kicsit remegett volna.

— Hát akkor férjhez megy máshoz, — felelt Márta száraz hangon. — Az a leány sorsa. Minden becsületes, tisztességes, jóérzésű keresztény leánynak férjhez kell menni.

Honória makacsul, elszántan felszegte a fejét. És keményen, szinte rendreutasítóan beszélt tovább.

— De ha Hamupipőke nem is akarta, hogy a királyfi rátaláljon?

— Akkor férjhez ment máshoz. Egy másik királyfihoz.

A leány hangja egyszerre meglágyult, mély lett, mintha közvetlenül lelkéből törtek volna fel a szavak.

— Királyfi csak egy van. Egyetlenegy!

Márta egészen közel lépett a leányhoz és úgy mondta csöndesen, oktatóan, ahogy egy jóraivaló, tapasztalt asszonyhoz illik okosítani a járatlan, tudatlan ifjúságot.

— Mit tudja azt még maga, kisasszony? Mindig az a királyfi, aki tisztességes házassági ajánlattal, karikagyűrűvel jön a leány elébe. Az a királyfi, mert-hogy az a becsületes férfi.

Honória riadtan kiáltott fel:

— Márta asszony...

Márta óvatosan, csöndesen visszavonult.

— No hiszen én csak úgy mondom... A méltóságos kisasszony úgy mesél, ahogy akarja. De az ilyen mese nem tetszik a gyerekeknek. Az a szerencse, hogy ez a kis ártatlan egyetlen egy szót sem ért belőle.

— Nézze a homlokát, hogy ragyog, világít...

Márta mogorván, duzzogva, de azért felállt helyéről.

— Mit nézzek rajta? Láttam eleget az éjszaka. Hiszen nem hagyott aludni. Egészen az apja.

— Az apja... A császár...

Márta egyre ingerültebb lett.

— Hát aztán? Császár, nem császár? Ő is csak úgy szopott, mint a többi kölyök.

Honória elment a bölcsőtől, majdnem könnybe-lábadt a szeme.



— Ezt így nem lehet... Ezt így nem szabad...

Márta már nemcsak a szent cél érdekében, a leány kiábrándításaért ment harcba, hanem mert ellentállással és ellentmondással találkozott.

— Mit nem szabad? A császár szemébe is megmondom... A multkor is megmondtam...

És egyszerre teljesen elfeledkezve Honóriáról, meg arról, hogy a leányt józan útra akarja terelni, hatalmába kerítette a régi szeretet, és ellágyult hangon folytatta:

— Hogy én ezt az estét megértem... Hogy még egyszer láthattam az én drága, szép, kisfiamat... Láttam, mikor megfogta a kezemet, a többiek mind hátrahúzódtak és ő ott állt egyedül...

— Mint egy arkangyal, kit Isten ítélni küldött a világra, — suttogta a leány saját magának.

De Márta meghallotta a suttogást és megbotránkozva szólt rá Honóriára:

— Arkangyal? Hát még mi nem? Ilyet nem szabad mondani, kisasszony. Egy istenfélő, jámbor, keresztény leány nem beszél ilyesmit.

S közelebb hajolva Honóriához, halk, bizalmas hangon suttogta:

— Tudja, mit mondok én magának, méltóságos grófnő? Hogy a császár, egyszer, mikor kisgyerek volt, leesett az asztalról. Nagyon megütötte a fejét. Talán ezért csinálja ezt a sok bolondságot?

— De édes Márta asszony, — és Honória mosolygott, mint a gyermek, akit valami tréfás történettel akarnak felvidíteni.

De Márta egészen komolyan folytatta:

— Talán nem bolondság ez a sok öldöklés, civakodás, háború? Milyen szép, uri, kényelmes hivatala van. Békében élhetne és nincs nyugta, egy percre sincs. Éppen ilyen volt gyermekkorában...

A leány már nem felelhetett, mert a komornyik, Madame De Genlist, az írónőt engedte be a szobába.

Mióta Marbeuff Honória itt élt a császár anyjának házában, az írónő okos, kis egérfeje gyakran megjelent az ódon palotában.

Bonaparte Karoline nem ejtette el tervét. Honória sokkal becsesebb és ritkább médium volt, mint-hogy csak így lemondjon róla.

A fiatal leány Madame de Genlis szavára hagyta el régi otthonát s bizonyára nála van a varázsigé, mellyel Marbeuff Honóriát ki lehet mozdítani Leticia asszony komor, szürke házából.

A leány a bemutatóestén óriási diadalt aratott. A császár úgy nézte a magas, fehérarcú, bronzhajú gyermeket, mint egy ritka szép művészi tárgyat. S ha nem Leticia asszony vezeti elébe?...

— Akkor már minden rendben volna, — gondolta magában Karoline, mert azzal tisztában volt, hogy a leányban, legalább is ameddig az udvari levegő „el nem rontja“, hűséges szolgálót kap terveihez. Nem kellett hozzá a Bonaparte Karoline félelmetes emberismerete, hogy meglássa Honóriában az abszolút tisztaságot, a szinte merev és kíméletlen őszinteséget, a gyermekes, naív jóhiszemőséget, a fantázia által hajtott lendületet, az idegek és vér nyugtalanságát, a temperamentum színességét. Olyan kin-



csek, melyek egy darabig le tudják kötni a császárt, egyben kész eszközzé teszik a leányt Karoline számára.

— Ha megfogtam, úgy tudom használni, mint a gépet, — mondta magában Karoline és Honória nagy diadala után, még erősebbé és keményebbé vált benne a szándék, amiért ezt a furcsa gyermeket házába akarta venni.

Hogy Leticia asszony megfogta a leány kezét, az bizonyára nehézzé és veszedelmessé tette a küzdelmet. Karoline ismerte anyját. Az egyetlen lényt, akitnek eszéet a magáénál is többre becsülte, — akitől félt. De azt is tudta, hogy ebben a harcban kitűnő és mindenkinél jobb szövetségese van: a leány vágyaiban és álmaiban.

Az írónőt határozott utasítások nélkül küldte el. Leleményességére, a pillanat intuiciójára bízva mindent. Madame Genlisnek megvolt a kitűnő tulajdonsága, hogy félszavakból, sejtetésekből, sőt a hallgatásból is értett.

Egy szerető édesanya nem mosolyoghat melegebben gyermekére, mint a hogy az írónő most Honóriára nézett.

— Drága gyermekem... Engedje meg, hogy megöleljem... Tegnap a színházban megint gyönyörű volt...

Egy pillanatnyi szünet után megkérdezte:

— És Madame Mère ő fensége?

— Belső szobájában van, asszonyom. Már készülődik az utazásra.

És Honóriának elborult az arca.

— Igen, hallottam. A fenséges asszony Vichybe megy... És maga, kedves gyermekem?...

— Én természetesen vele megyek, — mondta Honória halkán.

— Hát igen, — igen — és az írónő mélyen, megértően sóhajtott. Egy gyors pillantást vetett az öreg asszonyra, ki némán, mozdulatlanul állt a bölcső mellett.

Egy pillanatig arra gondolt: megkéri Honóriát, vezesse át szobájába, de nyomban eszébe jutott, hogy kerülni kell minden feltűnést. Ez az öreg asszony Leticia bizalmasa, már mindenki tudja, hogy milyen kivételes helyzetet foglal el itt a Madame Mère házában. Nem volt hát tanácsos sem a külön szobába való hívás, sem az angol nyelven való társalgás.

Tisztában volt vele, hogy küldetése, mellyel Karoline megbízta, eléggé súlyos és főként felettte veszedelmes. Leticia asszony nem igen szokta kiengedni kezéből, amit megfogott, amit a magáénak tart.

De hát Karoline sürgősnek mondta az ügyet és Madame de Genlisnek nem volt bőkezűbb pártolója a hercegasszonynál. Itt most már nem lehet habozni...

— Talán nem is baj, ha az öreg asszony bent van a szobában, — tűnődött magában Madame de Genlis. — Ha majd referál Leticianak, akár minden szavunkat elmondhatja és nem jön ki belőle semmi. Nem is kell idegen nyelven beszélni, — ez volna a leggyanúsabb. Olyan szavakat kell használni, olyan fordulatokban kell beadni a dolgot, hogy a korzikai paraszt asszony előtt érthetetlen legyen, akárcsak mintha kínai nyelven diskurálnának.



— A császár parancsára kell jelentkeznem Madame Leticiánál, hogy átvegyem az Eleonora de Plaigne kisasszony fiának nevelését.

S egy lépést tett a bölcső felé.

— Ah, a kisfiú! ...

— Alszik, — vetette oda kurtán, mogorván Márta és a bölcső elé állt.

Az író nő elnézőleg, jóakarattal mosolygott:

— Meg fogja engedni, jó asszony ...

— Én mindent megengedek, de előbb tessék megígérni, hogy ha felzaklatja a gyereket, el is fogja aztán altatni. Nekem elég volt az éjszakai mulatságból.

Madame Genlis mosolya még szívesebb és kedvesebb lett:

— Rendben van, jó asszony. A világért sem akarom a gyermeket háborgatni, csak ...

A bölcső fölé hajolt, egy pillanatig figyelmesen nézte az alvó kisfiú arcát, majd fölegyenesedett, Honóriához ment és szinte átszellemülten suttogetta:

— Hatalmas koponya ... Széles, domború homlok ... Erős, kemény áll ... Cézár utódja ... A császár fia ...

— Gyerek, gyerek ... — hallatszott a korzikai asszony dörögő hangja. — Mind egyforma az, akár dagasztótekenőben himbálják, akár aranyos szárnyú sasmadarakat raknak bölcsője fölé.

És mert attól félt, hogy a gyerek fölébred, egy erős mozdulattal a benyúlóba tolta a kocsit. De ő viszszejött és a kis szekrényben rakosgatott, mintha nem is törődnék azzal, hogy rajta kívül még valaki van a szobában.

— Noshát, hogy érzi magát Párizs új királynője, az ifjú Augusztá? — kezdte az írónő a támadást.

— Oh, asszonyom . . . — és Honória hangja furcsán fátyolos lett.

— Igen, Augusztá. Az ifjúság és szépség birodalmának császárnője.

És egy pillanatnyi csönd után folytatta:

— De milyen messze is van már az idő, hogy a ködös, szomorú Londonból, abból az egyszerű, kis kerti házból, eljött ide, hogy átvegye azt, ami a magáé.

— Az enyém? — A kérdés halk volt, lehellet-szerű, inkább saját magának szólt, mint az írónőnek.

— Akkor, azon a csodálatos estén, mindenki csak a maga diadalában gyönyörködött, Honória. De talán legjobban ő, a világ ura: a Cézár. Mikor ott állt vele szemben, mikor megszólította magát . . . De milyen halvány lett, kedvesem . . . Nemesen, finoman halvány, mint . . .

Egy kis ékszertokot vett ki táskájából.

— Mint ezek a gyöngyök melyeket Karoline hercegasszony ő fensége küld a maga számára.

Honória szeme tágra nyílt, mikor meglátta a gyöngysort.

Vérében volt az ékszerek, a drágakövek szere-tete, mint akinek fajtája évszázadokon keresztül összenőtt, összetartozott ezekkel a drágaságokkal. Órákig el tudott állni egy-egy ékszerkereskedés kира-kata előtt. Ott, a száműzetésben, Broglie hercegnőnek csak egyetlen ékszere maradt: egy csodálatos diadém, melyet azonban soha fel nem tett, mert mint mon-



dotta: csak törvényes királynéja kíséretében akarja viselni.

Honória csak nézte a gyöngyök bágyadt fényét és szinte tehetetlenül engedte, hogy Genlis asszony a nyakára csatolja.

— Ezeket a gyöngyöket a hercegasszony küldi önnek.

— Karoline ő fensége olyan jó hozzám...

Az írónő bólintott.

— A sors úgy akarta, hogy ön nem élhet a hercegasszony házában. De Karoline ő fensége tovább is gondoskodni akar önről. Gyönyörködni akar a maga szépségében, sikereiben. Mindent megtesz, hogy életét kedvessé, színessé tegye... Itt, Madame Mère udvarában éppen olyan csöndesen folyik az idő, mint Londonban. Mi?

Honória arcára mély árnyék borult, de nem szólt.

— Aztán meg nemsokára el is utaznak, — tette hozzá az írónő.

A fiatal leány úgy nézett maga elé, mint akit mindentől elszakítanak, ami lelkének drága, szívének kedves.

— Elutazunk...

— Éppen most, a császár nagybálja előtt?!... Tulajdonképpen ez lett volna a maga hivatalos bemutatása. Most látta volna meg igazán, hogy milyen diadalt aratott. Hiszen itt is... A térddek gondolatban már meghajoltak ön előtt és a szívekből egy forró kiáltás szállt maga felé. Üdv az Augusztának!

— De asszonyom . . . — kiáltott fel Honória és rémülten hátrált egy lépést.

Halálosan megrémült, de azért lángba borult az arca és áttüzesedett szomorú tekintete.

Az írónő elmosolyodott és egészen más hangon mondta:

— Látja, képzelődöm. Író vagyok. Játszik velem a fantáziám, — meg a szeretet, amit maga iránt érzek.

Átölelte Honóriát, a fiatal leány már felelni sem tudott. Jean, az inas jött jelenteni, hogy Madame Mère ő fensége várja Genlis asszonyt.

Csend volt egy pillanatig. Aztán Honória arra riadt fel, hogy Márta, aki az írónő távozásakor megint kitolta a benyilóból a bölcset, most odaül a kis kocsi mellé és halkán mesélni kezd a gyermeknek. Mintha csak Hamupipőke történetét folytatná, amit Honória az írónő beléptekor félbehagyott.

— Hát tudod, — mondta az öregasszony, csöndesen beszélve az alvó kisfiúhoz, — akkor aztán körülvette a királyi udvar népsége Hamupipőkét. Megrohanták szegényt, mert úgy látták, hogy az ártatlan leányka megnyerte a királyfi tetszését. Elkezdték dicsérni a pillangós fátyolát és elcsalták tőle. Aztán az ezüstös ruháját és a szegény kis leányka azt is odaadta szó nélkül. Aztán meg a gyémántövét, az aranyos cipellőt és kedveskedéssel, hízelgéssel, csalafintasággal lehúztak testéről mindent. Símogatták a szép, selymes haját és suttyomban levágták egy nagy ollóval. A ragyogó csillagszemét kiszedték egy tűvel. Aztán mikor kifosztották ruhájából, becsületéből, ártatlanságából,



akkor bekenték a szép kis arcát piros ronggyal, mert-hogy nem tudott már pirulni. Nem is kellett. Hiszen úgysem szégyelte ő már magát többet soha. Egy kócdarabot tettek a szíve helyére, egy rongyot oda, ahol az ártatlan, tiszta lelke volt. És rongy lett ő maga is, a kicsi Hamupipőke. És amikor a galambok meglátták, elfordították fejüket és azt mondták: „Mi nem repülünk többet veled, Hamupipőke soha. Soha többé, mert hiszen te bepizskolnád a mi fehér szárnyunkat.“

Honória, aki eleinte alig figyelt az öregasszony szavaira, most egyszerre rémülten kiáltott fel:

— Márta asszony, mit beszél maga?

— Én, lelkem? — az öreg csak vállát vonogatta.

— Én, lelkem grófkisasszony, csak úgy mesélek... Hamupipőkéről mesélek a gyerekeknek.

Aztán felállt a helyéről és lágyabb hangon folytatta:

— Merthogy én ismertem ám a maga édesapját... Még Korzikából ismertem. Hej, micsoda szép, nagy szál, hatalmas ember volt! — Isten nyugosztalja...

Otthagytá a bölcsőt, odalépett Honóriához s egy okos, melegszívű asszony hangján beszélt hozzá.

— Magát, lelkem, ezek az emberek el akarják adni. Lehet, hogy itt, az urak között, valami szebb neve van a dolognak, de mégis csak az a mesterségük, amit az öreg Servienné csinált ott Ajaccióban. Egész utcát vásárolt meg a gyalázatos teremtés, a piszkos mesterségéből. És ezek se csinálják ingyen. És ha maga előkelő grófkisasszony is, mégis csak egy járatlan, töretlen, tudatlan fehércseléd, én pedig, igaz, hogy csak

szegény parasztasszony vagyok, de nyitva tartom a szemem. Hát én azt mondom magának, lelkem, hogyha nagyon szerelmes és nem tud a férfi nélkül élni, hát... Istenem... hát... Megesett ez már mással is, gróf-kisasszonnyal is, királyleánnyal is... Ha a férfi igazán kell magának, ezen még a Boldogságos Szűz sem segít. És ha elmondanám, hogy a férfiember, akár szolgalegény, akár a világ császára, — mind egyforma komisz állattá válik, ha megkapta azt, amit akart, — hiába mondanám el. Inkább nem is beszélek. Mert ha az asszonynak megmondják, hogy hajnalban véresre veri testét a férfi, azért este mégis csak azé a férfié lesz, — ha szereti. Hát mit csináljunk mi, szegény asszonyok, ha már ilyenek vagyunk? De nézze, galambom, ha odaadja a testét, a lelkét, legalább a maga örömére, a maga gyönyörűségére ajándékozza el. Nem azért, hogy ezeknek az uraknak, meg dámáknak hasznuk legyen belőle.

S mert nagyon értelmes asszony volt, nem beszélt tovább, nem várt a feleletre, hanem megint a bölcsőhöz lépett.

— Megyek már na... Megyek a gyerekekkel Buonaparténé asszonyhoz. Kezdődik a vizita, ott bent. Fogdossák, nézik, körültáncolják. Biztos, még megigézik a szegény kis jószágot. Ha vége lesz a vizitának, egy kis szent ótok és megitatom a gyerekekkel, nehogy valami baja legyen.

\*

Honória néhány pillanatig mereven, mozdulatlanul bámult az asszony után, aztán lassan előrejött és úgy ült le, mintha önmagában összeesett volna.



Egy pillanatig tartott az egész. Aztán elszántan fölemelte fejét. Küzdeni akart minden gyöngeség ellen. Lágy, gyermekes vonásai szinte megkeményedtek és mikor körülnézett a szobában, úgy érezte, mintha súlyos, keserves bilincseket raktak volna reá, mióta Leticia asszony palotájába került.

Pedig hát ott, Londonban is, szárnyszegettnek, leszorítottnak érezte életét. Ott, Broglie marsallné házában, ahol mindenki szerette, ahol mindenki kényeztette, ahol a fiatal herceg szerelme mintha védőpajzsként borította volna be, hogy megóvja minden fájdalomtól, minden keserűségtől.

És ott a maga fajtájabeli emberek között volt, kik vérben, származásban, neveltetésben, modorban mind egyformák vele. Mind hozzátartozói. Megvan a maguk nyelve, szokása, érintkezési módja.

Ezek az emigránsok a szürke lenyomottság levegőjében éltek, és ez az élet Honória előtt ma is rémesnek tűnt fel, de egészen bizonyosan letették a nagy próbát, melyben elválnak az emberi lélek értéke.

„Aki szerencsáját alázatosan, balsorsát büszkén és méltósággal tudja viselni, az kiváló lélek“, — mondta a bölcs.

A jó sorsban nem állta meg ez az arisztokrácia a próbát, de szenvedni, tűrni méltósággal és büszkén tudott.

És Marbeuff Honória, — bár nyugtalan fantáziája szabadulni akart tőlük, — mégis hozzájuk tartozott, vérben, idegrendszerben, — sőt erkölcsben is.

Úgy szökött meg tőlük, mint aki egy megunt, gyötrő, áporodott levegőjű kalitkából menekül. És

olyan fiatal volt, hogy még nem is számoltatta magát a szökésért, még szembe sem nézett azzal, amit cselekedett.

Így volt az alatt a pár hét alatt, míg Karoline házában élt, hol minden mintha az ő titkos álmait szolgálta volna. Aztán az a diadalmas este! . . . Mikor ott állt vele szemben... És mikor a férfi tekintete mosolyogva simogatta végig.

Aztán még kétszer látta percekre, futó percekre . . . Különben mintha be lett volna börtönözve ebbe a komor palotába, ahol olyan ritkán süt be a nap, amelyre Leticia asszony gyakori rosszkedve ólomsúllyal nehezedik.

Honória ott, Londonban, Broglie marsallnénál látta, mint lehet gondok és vergődések közepette, bensőleg nagyúri, disztigvált, előkelő életet élni, itt, a császár anyjánál riadtan, idegenkedve nézte egy fejedelmi udvar kicsinyességét, közönségességét, krajcároskodását, azt a fojtogató, fukarságba menő takarékosági mániát, mely Leticianál annál erősebb lett, mentől örültebb pazarlást vittek végbe leányai és a menyé.

Honória, ki fantáziája álmaitól üzelve jött Franciaországba, itt élt Leticia asszony házában, ahol idegen volt számára minden. Talán legjobban az asszony, ki védelmébe vette, oltalmába fogadta.

Pedig érezte, hogy Leticia asszony a maga módján szereti és erre a szeretetre az élet minden körülményei között számíthat. De most ez a szeretet is csak súlyos bilincsként vette körül.

Egyetlen vigasza, hogy Madame Genlis néha el-



jött hozzá. Karolinenál egyetlenegyszer volt és akkor megint csak mély szomorúság borult lelkére. Karoline fényes, vidám, hangosszavú házából, megint visszamenni az ódon, szürke kis palotába. Kergetni valamit, ami megfoghatatlan, álmodni valamiről, ami elérhetetlen, imádkozni valakihez, aki nem hallgathat meg minket, — hiszen magunk is tudjuk, hogy imánk bűn és szentségtörés.

Londonból is alig jön hír... A marsallné csak egyszer írt. A finom, előkelő, nagyvilági, okos asszony hangján, mértéktartó gyöngédséggel. A levél nobiles, megbocsátó elnézéssel teli, de Honória talán jobban szenved, mintha semmi hír sem érkezett volna.

Aztán még néhány sor a fiatal Broglietól.

„Ha szüksége lesz reám, Honória, csak egy szó és tudja, hogy mellette vagyok. De ha nem szó is, én megérezem, mikor kell hogy ott legyek és...”

— Gyerekesség, — mondja Honória és kedvetlenül kiejti kezéből a fiatal herceg levelét. — Minek ír ilyen lehetetlenségeket? Hiszen az emigránsok ellen a legutóbbi merénylet óta statárium van elrendelve... Ő nem jöhet ide... A halálba jönne... Különben is? ...

Vállatvont és keserűen gondolt arra, hogy őt mindenki védelmezni, oltalmazni akarja...

— Addig védenek, addig vigyáznak reám, addig kímélnek, míg elveszik tőlem az egész életet, — gondolta és érezte, hogy mint nő lelkében a lázadó keserűség.

## NYOLCADIK FEJEZET

A főkamrás minden áron rá akarta venni Leticia asszonyt, hogy elutazása előtt egy kisebb estély keretében búcsúzzék el azoktól, akik tisztelegni óhajtanak előtte, de Leticia gyorsan és határozottan leintette.

— Mirevaló ez a felfordulás? Hiszen csak pár hétre utazom. És nem jókedvemből, hanem mert a doktor rámparancsolt. Elég baj ez a sok útikészület, meg a többi...

A főkamrás még folytatta egy darabig az ostromot, de Leticia elszántan és keményen védekezett, mint mindig, ha arra akarták rábírní, hogy pénztárát kinyissa.

Mikor pedig a kamrás mellé állt Nesle bárónő is az udvari tradíciókra hivatkozott, hogy Madame Mère ő fensége nem hagyhatja itt így, szó nélkül Párizst és hódoló híveit, Leticia úgy tett, mint aki megadja magát és mélyet sóhajtott:

— Hát legyen egy délelőtti kihallgatás és fogadás. Az estéimre már szükségem van.

Ezzel elérte, hogy legalább pénzébe nem került a búcsúzkodás.

Honória a nagy szalónban fogadta a vendégeket, míg gyülekeztek, hogy Madame Mère megjelenését bevárják.

A fiatal leány egyszerű kéftaft ruháját nem díszítette egyéb, mint Karoline nyakéke, melyet Genlis asszony hozott számára.

— Kissé fáradtnak látszik, kedvesem, — mondta Jourdan grófnő.



— A nagy diadal, az a sok ünnepeltetés, azon a feledhetetlen bemutatóestén, — tette hozzá Brêza márkinő.

— Azóta már kipihentem magam, — és Honória maga sem tudta, milyen keserűen cseng a hangja.

Ő nem tudta, de a jelenlevők mind felfigyeltek reá.

— Nem szabad ilyen kedvetlennek lenni, drágám, — folytatta Jourdan grófnő — talán ön nem is tudja, hogy magánál nincs ma érdekesebb személy Párizsban. Nem igaz, Kegyelmes Uram?

Ez a kérdés Fouchénak szólt, kit Leticia magához kéretett, aki most mosolyogva, egy általános meghajlással üdvözölte a társaságot.

— Hátha még meglátják a képét a tárlaton, — folytatta Jourdan marsall felesége. — Mert talán még nem is tudja, kedves grófnő, hogy Isabey, a nagy mester, azt a kegyet akarja öntől kérni, hogy legközelebbi képéhez modellt üljön. És tudják, mi lesz a kép címe? Junó elkéri magának Vénustól a mosolyát, hogy Jupitert visszahódítsa magának. Vénust az ön arcáról akarja mintázni a mester.

Honória arca rózsásra gyúlt.

— Vénus... — Aztán lehorgasztotta fejét és halkán, szomorúan mondta:

— De hiszen nekem Vichybe kell mennem a fenéséges asszonnyal.

Senki sem vette észre, hogy az utolsó mondatoknál Leticia már bent volt a szalónban. Ilyen kisebb, bizalmas természetű összejöveteleknél került a bejelentéseket. Ott állt a nagy, szárnyas ajtó mellett és

hallgatta a hízlgő ostromot és nézte Honória arcát. Egyszerre keményvé, zorddá, majdnem kegyetlenné vált a tekintete és mindenki megrezzent, mikor hangosan megszólalt:

— Hölgyeim!

Mély ceremóniás udvari köszönés, Leticia most két lépéssel közelebb jött, Honóriához fordult és kemény hangon rászólt:

— Honória!

Tekintete végignézett a leányon, aztán szeme megakadt a gyöngysoron.

— Mi ez?

— Karoline hercegasszony ő fensége nagylelkű ajándéka, — dadogta ijedten Honória.

— Úgy? Hát csak vegye le azonnal a nyakáról!

Honória halálsápadtan, könnybelábadt szemmel, némán engedelmeskedett. Leticia még egyszer végignézte.

— Az ilyen drága ékszer nem való fiatal leánynak. Ilyesmit csak asszonyok hordhatnak, azok is csak akkor, ha előbb már két-három szép, egészséges gyereket ajándékoztak férjüknek. Megértett?

— Igenis, fenség, — mondta remegve Honória.

— Akkor rendben van. Különben holnap utazunk Vichybe és ez nagyon jó lesz mindnyájunknak, — főképpen magának. A párizsi élet nagyon megviseli a fiatal leányok idegzetét, különösen... Felemelte fejét s végignézett a társaságon.

— Különösen, ha nem hagyják pihenni, ha szándékosan, készakarva összekavarják a hóbortos, ostoba álmokat azzal, ami becsületes, józan valóság. Nagyon



jót fog tenni egy kis levegőváltozás. Maga különben is fáradtnak látszik, Honória, visszavonulhat szobájába. Ha szükségem lesz magára, hivatom.

Honória egyszerre vérvörös lett. Mintha csak mindenki előtt arculütötték volna. Fölemelte fejét és minden bátorságát összeszedve, szembenézett Leticiával.

— Én... Fenség...

— Elmehet, Honória. Megmondottam.

Honória szeme tele lett könnyel. Most már nem mert felelni. Mély udvari meghajlás után, elhagyta a szobát.

Leticia Rochefoucauld hercegnéhez fordult. Semmi indulat, semmi harag nem volt hangjában. Ő is olyan volt, mint Napoleon. Mindig csak addig és olyan mértékben dühös, amennyire céljainak megfelelt.

Ezek után teljes nyugalommal fordult a főudvar-mesternőhöz:

— Örömmel hallom, asszonyom, hogy unokahuga, a szép kis Aline hercegnő, jegyet váltott Jourdan gróf fiával.

— Hálás és megindult szívvel köszönjük Császári Fenséged leereszkedő érdeklődését, — mondta a hercegné. — És most bátor leszek jelenteni, hogy ő felsége a császár nevelőnőt rendelt az Eleonora de Plaigne kisasszony fia mellé. A nevelőnő Madame de Genlis lesz.

— Madame de Genlis már jelentkezett nálam, de én magamnak tartom fenn az elhatározás jogát.

— A császár ő felsége nagyon óhajtana...

— A császár tréfál. Nevelőnő egy szopós gyereknek?! Tej kell ennek, meg friss levegő. Aztán meg nem is férfiember dolga az ilyesmi. A császár rámbízta a gyereket. Én majd gondoskodom róla.

— A császár esedezik, hogy Fenséged kegyeskedik majd szívesen fogadni Madame de Genlist.

— Hogyne fogadnám szívesen? Most is nagyon szívesen fogadtam. Kedves, finom úriasszony és igen szép könyveket ír. A fiam mondja. Ő a császár, neki érteni kell hozzá. A könyvét majd én is elolvasom. De ő maga nem kell. Éppen elegen vagyunk már a kicsi körül.

— Ő felsége orvosa úgy vélekedik, hogy Márta asszony — bár kitűnő és hűséges lélek — talán mégsem bír azzal a képzettséggel?...

— A fiamat, a császárt ő gondozta, — vágott közbe Leticia. — Ez talán elég. Azonfelül, ha Márta itt van a gyerek mellett, legalább biztos vagyok benne, hogy a csecsemő tányérjából nem lopják ki a grizt. Egyebekben mégegyszer sok szerencsét kívánok húga házasságához.

Meghajtotta fejét, jelezve, hogy vége az audienciának. Aztán még hozzátette:

— A viszontlátásra, hölgyeim.

A társaság megindult az ajtó felé. Leticia ebben a pillanatban rászólt Fouchéra:

— Herceg úr...



Leticia átment Fouchéval magánlakosztályába. Leült a kerek ablak mellett, mellyel szemben egy állványon ott állt a császár szobra.

Fouché néma meghajlással várta a megszólítást.

Leticia egy mozdulattal helyet mutatott, aztán száraz, kedvetlen hangon mondta:

— Nos, Fouché, nincs semmi mondanivalója?

— A kérvények, Fenség, — amiért iderendelni kegyeskedett...

— Ostobaság, Fouché, hagyjuk ezt. Más nekem most a gondom...

A férfi csökönyös hallgatása mintha még jobban elkésérítette volna. Haragja, felháborodása valami fojtogató keserűségbe csapott át.

— Fouché, látta ezt? Látta az imént?

— Láttam, — felelt nyugodtan a miniszter.

— Micsoda förtelem! Micsoda gyalázatosság! Kik ezek? Mik ezek?

Fouché hangja még nyugodtabb, még színtelenebb lett, mikor felelt.

— Emberek.

— Mit akarnak ettől a leánytól?

— Mindegyik azt, amire éppen szüksége van.

— Ezek... — folytatta izgalomtól remegő hangon Leticia.

Mentől izgatottabb lett az asszony, annál nyugodtabban folytatta a férfi:

— Majd ha felvilágosítják őket, hogy téves úton járnak, akkor...

— Békét hagynak a leánynak? — kérdezte Leticia.

— Elejtik. Nem érdekli őket tovább.

Az asszony fel s alá járkált a szobában, aztán hirtelen megállt Fouché előtt.

— De hát hogyha valóban? ...

Vége volt a régi energiának. Úgy beszélt, mint akinek minden szó kimondása terhére van.

Megakadt és most egészen más hangon folytatta:

— Nézze, herceg úr, én magam is félek ... Ez a kisleány, ez a Honória ... Nem gondolja, hogy ez a kisleány feltűnően bájos, kedves és csinos?

— Úgy van, — bólintott Fouché.

Leticia habozva folytatta és közbe kutatóan nézte a herceg arcát.

— És gondolja, hogy ezt más is? ... Hogy ezt talán más is észrevette? ..

— Fenség, — felelt Fouché mélyen meghajolva, — ha vaksággal, vagy ízléstelenséggel merném vádolni császáromat, akkor a felségsértés halálos bűnébe keveredném.

Leticia arca egészen rémültté vált.

— És tudja mi a legrettenetesebb, Fouché? Hogy én is láttam akkor éjjel, mennyire tetszett neki. És azóta mindig, ha találkoztak. És úgy örültem, mintha csak az édes gyermekemről lenne szó. Örültem, hogy szép, bájos, kedves és hogy mindenütt hódít ... És most?... És most látom, hogy összeesküdtek a megrontására.

Egyszerre kiegyenesedett, gögösen fölemelte fejét:

— Már pedig idehallgasson, Fouché! Én ezt a leányt, ezt a Honóriát nem adom. Nem adom. Senkinek sem adom.



Egy gyors pillantást vetett a császár szobrára és csak úgy a foga közt mormogta:

— Még neki sem.

Csend volt egy pillanatig. Fouché azon gondolkodott, hogy szóljon-e vagy sem? Aztán összeszedte bátorságát. Hiszen, ha csakugyan királyi menyasszonyt akarnak hazahozni Napoleon számára, okvetlenül meg kell akadályozni mindenféle idillt, komolyabb kalandot.

— Akkor alázattal bátorkodom megjegyezni, hogy Fenséges Asszonyom terve nem egészen olyan, mint ahogy a kitűzött cél érdekében kívánatos volna.

— Ugyan?! — És Leticia kérdőn bámult Fouchéra.

— Császári Fenséged az egész társaság előtt szégyenítette meg ezt az elkényeztetett gyereket.

— Én is szeretem, — és Leticia hangja lágyabbá, gyöngédebbé vált.

— Tudom. De...

— És gondoskodni fogok róla egy egész világ, vagy akár egy egész pokol ellen.

Fouché megrázta fejét, mint aki azt mondja: ez nem sokat használ.

— Na igen, — magyarázta szavait az asszony, — akár az egész udvar ellen.

— Hiszen ha csak az udvarról lenne szó, — Fouché kicsinylőleg legyintett kezével.

— Megvédem, ha kell, a császár ellen is.

S mert Fouché hallgatott, Leticia fölháborodva folytatta:

— De Fouché! Csak nem hiszi, hogy a császár?... A fiam az én akaratom ellenére?!...

— Hiszen, ha csak a császárról lenne szó? Nekünk erősebb ellenféllel kell megbirkóznunk.

— Erősebb? — És Leticia Fouchéra bámult. — A császárnál erősebb?

— Úgy van, — bólintott Fouché. — A kisleánnyal, Honóriával. Mert sajnos, az ő ábrándos, csapongó lelke, az ő ifjú, tüzes, szertelen fantáziája is ott küzd az ellenfél táborában.

Leticia keményen összeszorított ajakkal hallgatótt egy pár percig. Aztán minden szót erősen hangsúlyozva mondta:

— Hát maga azt gondolja, Fouché, hogy Honória? ... Az a gyermek? ...

Fouché meghajolt.

— Császári Fenséged kegyes engedelmével „*azt*“ bátorodom gondolni.

— Sohasem fogja többé látni a fiamat.

— Annál rosszabb. — Álmodni fog róla.

— Eltiltom, elzárom tőle!

— Csak a testet lehet eltiltani, elzárni, Fenség. A vágy a hét rekeszes börtön ajtaján is keresztültör.

— Majd én beszélek a fejével, — mondta Leticia fenyegetően.

— A világ legnagyobb bölcsének szava is hitvány, súlytalan semmiség a felzaklatott ifjú szív dobogásához képest.

— Micsoda?! Ha én ráparancsolok?! ...

— Csak a teste fog engedelmeskedni. Szívének minden csepp vére tovább fog sírni a férfi után, akiről álmodott.



Most elhallgatott egy percre, aztán lassan elgondolkozva folytatta:

— Egy férfit csak egy másik férfi pótolhat. Talán? ... Esetleg? ... Az álmoképet az élő valóság ... Az ábrándot egy érzés. Nem bizonyos, de ... Talán? ...

Leticia egy pillanatig sem vette le róla tekintetét, aztán felállt, kétszer, háromszor végigment a termen, majd megállt Fouché előtt.

— Herceg úr. Idehallgasson. Én ezt a leányt, ezt a bolond gyereket, — én férjhezadom.

— Sejtettem, hogy Fenséged bölcsessége így fog határozni.

— De kihez? — mondta most az asszony. — Kit lát itt maga előtt, aki eléggé erős, vagy ami ezzel egyenlő értékű, elég becsületes és eléggé tud szeretni? Ki az, aki ezt a leányt minden mellékgondolat nélkül feleségül veszi. Érti? Marbeuff Honóriát és nem a császár reménybeli kegyencnőjét? Aki gondozza, őrzi, szereti, magának megtartja. Megértette herceg úr? Mert én Honóriát nem engedem. Megvédem az egész világ ellen, — még a saját ostoba vágyai ellen is.

És mélységes keserű fájdalommal, melyből világossá lett Fouché előtt, hogy ez az asszony mennyire szereti Marbeuff gróf leányát, felkiáltott:

— Hol van hát az ember e között a sok hitvány, aljas férfirongy között? Ki az, akire a leányt rábízhatom?

Mentől izgatottabb és szenvedélyesebb volt Leticia hangja, annál nyugodtabb lett Fouché.

— Akihez Honória vonzódik, — mondta csön-

desen — s aki imádja a kisleányt becsületes lelkének teljes erejével.

— Hát talál ilyen embert? — Hát talál ilyen férfit?

— Császári Fenséged kegyes engedelmével már találtam.

— Mit beszél? — kiáltott Leticia sugárzó arccal.  
— Kiről van szó? — Aztán hirtelen gyanakodva folytatta:

— Mert ezek itt? ... Ezekben én nem bízom.

— Nem ezekről beszélek, Fenség. — És Fouché táskájából iratot vett ki, melyből hivatalos hangon olvasta:

„Paul Raymond Charles Broglie hercege, Clermont örökös ura, Villeroy bárója és Tournelle grófja, a száműzetésben meghalt Victor François Broglie marsall fia, a mult napokban Calaisban partra szállt. A fiatal herceget felismerték és elfogták. Broglie állhatatosan és csökönyösen megtagadta a feleletet arra a kérdésre, hogy miért jött vissza Franciaországba? S mivel a legutóbbi merénylet óta a száműzött emigránsok felett rögtönítélő bíróság ítélt...”

— Hallja, — kiáltott közbe Leticia, — csak nem csináltak valami ostobaságot ezzel a fiatalemberrel?

— Nem, — mondta Fouché, — az akta ma reggel az én kezembe került.

Leticia nagyot lélegzett.

— Nna ... Akkor rendben van. Maga különben nem olvasta volna föl nekem ezt a hosszú mesét.

— Én azonnal kihallgatást kértem ő felségétől, — folytatta Fouché — és a császár a hős apára való tekin-



tettel, nagylelkűen megkegyelmezett a fiatal hercegnek...

— Rendben van, — bólintott Leticia. — És hol van az a legény?

— Itt.

— Itt? Párizsban?

— Itt. Császári Fenséged várócsarnokában.

— No, de miért nem szólt? — kiáltott fel Leticia lelkesedve és kegyesen csókra nyujtotta kezét Fouchénak.

Aztán elgondolkozott, hirtelen lelkesültségének vége volt és ezer asszonyos aggodalma támadt.

— Hanem, — mondja csak Fouché, csinos, tetszetős külsejű, jóképű legény ez a Broglie? S ami fődolog, erős, egészséges? Különben majd megnézem én ezt a fiút. Maguk férfiak az ilyesmihez nem értenek.

Aztán megint elgondolkozott s azzal a veleszületett diplomata tehetséggel, mely a fiát is legjobban jellemezte, vontatottan, mintha csak Fouché beszélte volna rá valamire s ő nagylelkűen beleegyeznek, mondotta:

— No, hát nem bánom, ha már magával hozta azt a fiatalembert...

— Ő hozott, cipelt, tolt engem magával. Nem lehet vele bírni. A fiatal herceg örülten szerelmes a szép Marbeuff grófnőbe.

Leticia rosszkedvűen megrázta fejét.

— Ez nem ér semmit.

— Nem? — álmélkodott Fouché.

— Nem. Az örült, eszeveszett szerelem semmit sem ér. Erről regényt szoktak írni. Én azonban Honóriát

férjhez akarom adni és ehhez okos, értelmes, energikus szerelemre volna szükségem.

Elgondolkozva nézett maga elé, aztán hozzátette:

— Különben elkészítette Honória kérvényét, melyben apja corbeilli birtokának visszaadását kéri a császártól?

— Itt van mind a két kérvény, Fenség.

Leticia rábámult, de azért elvette a két írást.

— Mind a kettő?

— Igen. Ebben a másodikban Broglie herceg esedezik apja elkobzott birtokaiért.

Leticia fejét rázta:

— Na, hallja, Fouché? ... Hogy megmentette az életét, az rendben van. Az nagyon rendben van. De mindjárt a birtok is? Franciaország egyik legnagyobb uradalma?

— De hát miből tartsa el szegény a feleségét? Ha csak császári Fenséged nagylelkősége nem gondoskodik? ...

— Hogyis ne? — tiltakozott ijedten Leticia. — Hogy még mi jut magának eszébe, Fouché? Én nagyon szegény asszony vagyok és örülök, ha abból a kis pénzből nagy kinnal-bajjal meg tudok élni. Különben sem akarom. A férfiember mindjárt a házasság elején szokjon hozzá, hogy neki kell gondoskodni a feleségéről. Hát csak hagyja itt ezt a két kérvényt. Majd meglátom. Gondolkozom majd róla. Hanem kedves otrantói herceg, mégis csak maga a legokosabb ember e között a sok léhűtő között. Sőt amennyire a maga helyzetében lehetséges, becsületes, jóindulatú és em-



berséges is. Maga, bár kissé megkorrigálva, de mégis csak megtartja a tízparancsolatot.

— Megkorrigálva? — csodálkozott Fouché.

— Igen. A maga tízparancsolata ilyenformán hangzik: „Ne lopj, mert meglátnak, ne hazudj, mert rajtakapnak.“

És mert Fouché udvariasan hajlongott, még hozzátette:

— De hát hadd jöjjön csak be az a fiatalember. Mondja meg neki, hogy én akarok vele beszélni egyedül. Maga meg, kedves herceg, várjon egy kicsit a dolgozószobában. Azt hiszem, nem tart sokáig.

## KILENCEDIK FEJEZET

XVI. Lajos marsalljának fia ott állt Napoleon anyja előtt. Leticia egy pillanatig figyelmesen nézte a fiatalembert. Látszott, hogy Broglie külseje nagyon megnyerte tetszését.

A herceg magas, vállas alakja, acéloskék szeme arról az angol vérről beszélt, mely nagyanyja, a Percy grófok véréből való asszonnyal került a családba. Angolszász eredetre, vagy talán nevelésre vallott még mozdulatainak abszolút biztonsága, tökéletes fegyelmezettsége, a magát mindenkitől elvonatkoztatás képessége, mellyel az adott pillanatban mindig föl tudja húzni a hidat. A hidat, mely énjét a külvilággal köti össze. „Igazán egyedül lenni csak angol ember tud, — ha így akarja“, — mondja Macaulay.

De fajtájának, a Broglieknak fajtája is ott élt külsejében, talán még sokkal inkább lelkében.

A Brogliek hagyománya Lombardiát tartotta a család ősi fészke. Innen kerültek volna a XIV. század közepén Provenceba.

S az olasz vér ragyogó tüze, a provençei levegő misztikuma, romantikus lendülete, ott élt a lelkekben és érintetlenül jött át századokon, nemzedékeken keresztül. A családban sok volt a katona, az államférfi, sőt a tudós is. Mivelhogy főuraknak születtek, így élték ki fantáziájuk, temperamentumuk, vérük nagy és forró lendületeit. Más környezetbe helyezve, talán alkotó művészek, írók, kóbor kalandorok lesznek. A természet korántsem olyan pazarló, mint ahogy hisszük. A nagy katona, a szent pap, a népeket vezető államférfi, a költő, a művész, mind-mind ugyanazon szellemi erőnek más és más módon képviselője.

A fiatalember apja, Viktor François Broglie herceg, XVI. Lajos marsallja volt. Ő tervezte és segítette elő a királyi család menekülését Párizsból. Ha rendszeren és pontosan betartják utasítását, nem jutnak Varennesnél egérfogóba s onnét a guillotinera.

Broglie, mikor a királyt Párizsba visszacipelték, összetörte kardját s Angliából próbált segítséget hozni uralkodójának. Nem sikerült és belepusztult a sikertelenségbe, melyet élete sötét foltjának, sőt bűnének és gyalázatának tartott.

Ennek a Broglienak fia állt most Napoleon anyja előtt. Mélyen meghajolva, hódolattal várta, hogy a császár anyja megszólítsa. De magatartása olyan biztos, bátor és önérzetes, mint aki tudja, hogy ő itthon van ezen a helyen, ahol áll. Talán sokkal jobban itthon, mint az, aki olyan átható figyelemmel és kutatóan nézi.



— Éppen olyan, mint a fia, — gondolta magában a herceg, míg az asszony antik kámeákra való arcát nézte. Elfogtak, már a vesztőhely előtt álltam, most idehoztak. Vajjon mit akarhat tőlem?

Leticia hangjában sok volt a szemrehányás, de sok a melegség is, mikor a herceget megszólította. A fiatalember külseje mindenképen megnyerte tetszését. Most látni akarta, hogy ki is hát ez az ember, akit Fouché palotájába hozott.

— Ön nagy aggodalmat szerzett az édesanyjának könnyelműségével, herceg. A marsallné asszony, remélem, egészséges?

— Az édesanyám nagyon boldog lesz, ha tudhatom vele Császári Fenséged kegyes érdeklődését.

— Az édesanyja akkor lesz boldog, ha maga nem követ el több meggondolatlanságot. No, de hagyjuk ezt. Örülök, hogy a bajból megmenekült és hogy most itt van köztünk.

Csend volt egy pillanatig, aztán emelt, kemény, határozott hangon kérdezte:

— Miért jött ide?

S mert a herceg hallgatott, ugyanolyan kemény, szinte felelősségrevonó hangon folytatta:

— Marbeuff grófnéért jött? Mi?

Broglie, ki eddig minden kérdésre állhatatosan megtagadta a választ, most úgy felelt, mintha kötelessége volna az abszolút, a teljes, a föltétlen őszinteség.

— Én, Fenség, eljöttem ide, otthagytam anyámat, barátaimat, régi életemet és meghoztam érte a legnagyobb áldozatot, amit férfiember leánynak hozhat,

— Akkor a leánynak joga van még több áldoza-

tot követelni. Akkor a leánynak joga van az ön egész életére.

A fiatalember halkán, lehajtott fejjel mondta:

— Én már neki adtam azt, Fenség.

Leticia felállt, közelebb lépett a herceghez és jóval szelidebben, enyhébben kérdezte:

— Meg akarja ezt mondani Honóriának? Meg tudja ezt vele értetni? Meg bírja ezt vele éreztetni? Mert akkor...

S mert Broglie nem felelt, megint a régi energikus, parancsoló hangon folytatta:

— Hivassam Honóriát, herceg úr?

Broglie elfogultan bólintott. Leticia megrázta a csengőt s mikor Jean bejött, odaszólt: — Marbeuff Honória grófnőt kéretem.

Az inas kiment. Az asszony helyet mutatott a fiatalembernek. És most nagyon szíves, egyszerű, közvetlen módon kezdett beszélgetni vele.

— Régóta szereti Honóriát?

— Mióta megláttam. Honória akkor tíz esztendő volt.

— Hát akkor miért eresztette el maga mellől?

— Honória el akart jönni. Mindig Párizsról ábrándozott.

— És maga, herceg?

— Én nagyon szeretem Honóriát és így tiszteltem az ő akaratát.

Leticia fejét csóválta.

— Ez baj. Nagy baj. Ezt sohase fogja Honória megbocsátani magának. Es a leánynak igaza lesz.

— Honória el akart tőlünk jönni. És én — én



nem állhattam útjában. Ezzel tartoztam saját úri becsületemnek.

— Maga, kedves fiatal barátom, nem tartozik senkinek semmivel. Egyedül kizárólag a leánynak tartozik, akit szeret. Tartozik őt megoltalmazni mindenki ellen. És ha a fiatal leányt dőre, bolondos álmok az örvény felé vonzzák, maga köteles odaállni a mélység elé és megvédelmezni a leányt, annak ostoba, gyerekes vágyai ellen is. Ha lehet szép szóval, gyöngédséggel, kérleléssel. Ha nem, hát erőszakosan, kíméletlenül. Azért úr a férfi s azért csak asszony a leány.

— Fenség ... — mondta halkán Broglie és hangja megremegett. — Én nem vagyok benne biztos ... Én nem tudom ...

— Mit nem tud?

— Hogy Honória szeret-e engem? Úgy nőtt fel mellettem, mint testvérem. Mint a kis hugom. És én nem tudom? ...

— Nem tudja? Hát miért nem kérdezte meg tőle?

— Mikor meg akartam kérdezni, akkor Honória már Párizsba készült.

— És maga elhagyta menni! Maga engedte, hogy idejőjjön?

Broglie vérvörös lett és halálos szégyenkezéssel folytatta:

— Fenség, én nem mondtam az imént igazat ... Én az utolsó este beszéltem Honóriával. A szerelemről is beszéltünk. Kértem, könyörögtem, megalázkodtam, és én ... én sírtam előtte ...

— No, no ... És Honória?

— Velem együtt sirt. Vállamra hajtotta a fejét. A könnyei...

Elhallgatott. Megborzongott, mintha valami édes-kínos emlék gyötörné.

— A forró könnyei az arcomba, a nyakamba hullottak. És én...

Leticia jóakarattal, de az erélyes emberek türelmetlenségével kiáltott a fiatalemberre:

— Nahát?!...

— És... és... Reggelre Honória titokban elutazott. Én nem láttam azóta. Elkéstem.

Az asszony szemmelátható bosszankodással állt fel helyéről.

— No tudja, — fordult a fiatalember felé, aki természetesen szintén fölugrott, — hát... Én azt mondom magának... Jól van, no. Most már mindegy. Nem teszek szemrehányást azért, amit elmulasztott. Csak annyit mondok, hogy az asszonyt a sors dobálja össze-vissza, ám a férfiember mindig ura sorsának és ura asszonyának is, — ha igazán férfi. Ezt az egyszerűbb életet élő emberek mind tudják. De maguk, kedves herceg, mintha elfelejtették volna. Ám a fiatal lányok, akár libát őriznek, akár grófkisasszonyok, mindig megérzik, hogy csakugyan férfi-e, aki velük szembenáll? Aztán meg az igazi férfiembernek, aki meg tudja váltani az asszonyi sors természetadta nyomorúságát, nem szabad elkésni. Soha annak elkésni nem szabad. Maga, fiam, nagyon szereti Honóriát. Tudom. Csakhogy ez most már nem elég. Leander, amint tudja, mindennap átúsztatta a tengert Heróért s a végén, — a végén aztán belefulladt. Okosan, értelmesen, energiku-



san kell szeretni. Maga Broglie marsall fia. Franciaország legrégibb, leghősibb családjának vére folyik ereiben. Önnek vérében kell lennie az uralkodásnak, a parancsolásnak, annak, hogy egyetlen lökessel új irányt mutasson sorsoknak, életeknek, végzeteknek, jövődőknek.

Csend volt egy percig, aztán az asszony folytatta:

— Így van ez kedves barátom? Mert ha nem? ... Mert ha nincs így, akkor még ma menjen vissza Londonba és ne vegye a kezébe Honória sorsát. Nem szabad kezébe vennie. Nem menti meg a leányt, hanem maga is elsüllyed vele.

— Császári Fenséged kegyes engedelmével meg kell mondanom ...

— Majd mondja csak meg szépen Honóriának, — szakította félbe Leticia. — Neki egyenesen mondja meg. De előbb nézzen a szívébe, a lelkébe. Az ifjúkori tüzes, vagy ábrándos álom?! ... Ez ma már nem elég. Az ott, Londonban, talán elég lett volna. Ide most már Broglie marsall utódjának, egy nagy hős fiának elszánt, erős, lehet, hogy erőszakos érzése kell. És most már...

\*

Nem folytatta, mert Honória jött be a szobába. Sápadtan, összetörve, konok, haragos makacssággal. Még mindig látszott rajta az előbbi megszégyenítés hatása.

Leticiát szertartásos meghajlással üdvözölte s csak most, hogy felemelte fejét, most látta meg a fiatal herceget.

Arca fölragyogott, szeme csillogott a nagy benső

örömtől. Valaki, valaki, az ő régi finom világából, s hogy milyen kedves, drága valaki!... Mintha mindenről elfelejtkezett volna, mintha nem is tudná, hol van, egyszerre mindkét kezét nyújtotta Broglie felé:

— Paul!

Broglie megcsókolta a leány kezét, aztán ott álltak egymással szemben, mintha csak valami ismeretlen, nagy úton eltévedtek volna s most egyszerre egy fordulónál megelik egymást.

— Paul. Honnét jött? — kérdezte a leány.

— Calaisból.

Leticia azonban gyorsan közbevágott.

— A halálból. A halálból jött vissza magához, Honória.

Honória felsikoltott: — Paul!

Aztán hirtelen, bocsánatkérően hajolt meg Leticia előtt.

— Fenség...

— Na hallja, kislány. Csak természetes, hogy megijed, mikor megtudja, hogy egy régi barátja...

És erősen hangsúlyozva folytatta:

— A legjobb, a legrégibb, a leghűségesebb barátja...

— A testvérem, — mondta halkán Honória.

Leticia megrázta fejét, mert a „testvér“ szó nem volt egészen inyére.

— Na igen, igen. Szóval, aki magát annyira szereti, hogy kész volt a halálba rohanni, hogy magát lássa.

— De Paul — és Honória önkéntelen mozdulattal



szívére szorította kezét. — Ezt nem szabad. Ilyet nem szabad...

— Persze, hogy nem szabad, — helyeselt élénken Leticia. — Leckéztesse meg, szídjá össze, magának joga van hozzá, mert...

Erősen hangsúlyozva fejezte be a mondatot:

— Mert magáért cselekedte.

— Én értem? Istenem. . .

Kínos, zavart csönd borult rájuk. A veszedelmes kaland már le volt tárgyalva és most tanácstalanul néztek egymásra.

— Édesanyám szerető üdvözlését küldi magának, — kezdte halkán a fiatalember.

— Köszönöm. Nagyon köszönöm... — dadogta Honória. — A marsallné asszony?...

— Jól van, — mondta kurtán, ideges zavarban Broglie.

Honória kétségbeesetten nézett körül, mint aki keresi a témát, mellyel a beszédet folytathatja.

— És a régi jó barátok? Ők is jól vannak?

Broglie már azt sem tudta, hogy mit felel.

— Talán. Remélem... Különben egész biztosan jól vannak...

Megint elhallgattak. Egymásra néztek e egyre kínosabbnak és gyötrőbbnek érezték a helyzetet. Leticia önkéntelenül is gyönyörködött szépségükben és ifjúságukban, egyben erősen bosszankodott ügyetlenségük és csacsiságuk miatt. Mint a nagykaratú emberek, nem szeretett egy dologgal sokáig foglalkozni. Ő már legszívesebben egymás karjába vezette volna a fiatalokat.

Honória fellelegzett, mint aki hosszas kutatás után mégis csak lel valami témát, amibe belekapaszkodhatik.

— Hát a kis kanári? A Micu?

— Micu? Ő is jól van.

— Énekel sokat?

— Nem énekel.

— Nem énekel? — kérdezte Honória és tágranyitotta szemét. — Talán beteg? A kis Micu beteg?

— Nem beteg.

— Hát akkor mi baja Micunak? Miért nem énekel?

Leticia nevetett is, bosszankodott is.

— Biztosan megöregedett. Azért nem énekel. Az öreg madarak nem énekelnek, Honória.

A fiatal leány arca nagyon komoly, szinte merev lett. Maga elé nézett és úgy mondta:

— Megöregedett? A kis Micu megöregedett?

— Mindnyájan megöregszünk, Honória, — mondta az asszony. — Mindnyájan. De ha az ember férjhez megy, gyermekei lesznek, azok tovább folytatják az ő fiatalságát. Ez a világ rendje.

Jóságosan, kegyesen megveregette Honória arcát. És úgy mondta:

— Én még nagyon szerettem volna egyet s mászt hallani a kis Micuról. De az utazás előtt sok intézkednivalóm van.

Csupa ragyogó derű volt, amint csókra nyujtotta kezét a fiatalembernek s halkán, hogy Honória ne hallja, odaszólt neki:

— És most sok szerencsét, Broglie herceg.



És eljött a pillanat, mely akár jobbra, akár balra dobja őket, többé meg nem másítható pecsétet üt az írásra, mely sorsukat jelzi. El kell dőlni annak, hogy egymáshoz tartoznak-e, vagy elszakadnak egymástól?

Így gondolták, sőt — mivelhogy nagyon fiatalok és tapasztalatlanok voltak, — így hitték mindaketten. A férfi is, a leány is. Csakhogy? . . .

Az emberi természet azért olyan hallatlanul érdekes, izgató és minden pillanatban új meglepetést, új fordulatot hozó, mert miképen a művészi szövésben a szálak, akképen van összekeveredve benne a fenséges az alacsonnyal, az önmagát megtagadó jóság, a gyilkosságig eljutó egocentrizmussal; a gyermek ártatlan hiszékenysége, a ravaszság minden furfangjával és fegyverével megerősített gyanakvással; a mindent mérés elszántsága, a gyáva félénk megtorpanásokkal; a teremtvé vált akarat mindenhatósága, a magában összeesett tehetetlenséggel. Ott élnek, forrnak, buzognak benn a lélek mélyében, egymásnak gáncsotelve, vagy egymást megerősítve, egymással harcolva, vagy egymást átölelve. Néha legyilkolják egymást, máskor megtermékenyülnek egymásban. Minden homályos rejtetem, kaotikus összevisszaság, új meglepetéseket, váratlan, diadalmas eredményeket, vagy még váratlanabb halálos bukásokat hozó.

Csak egyetlen egy dolog bizonyos. Hogyha a művészi szövésből kiszednénk egy szálát, vége volna harmóniájának. Emberfeletti feladat a lélek televény élő földjében gyomlálni. Hiszen lehet, amit gaznak, limlomnak néztünk, abból fejlődik a legnemesebb, leg-

színpompásabb virág. Vagy amit fehér liliomként bámultunk, az egyszer, egy váratlan fordulónál? ...

Az egyházatyák, akiknél semmiféle pszichoanalitikus nem látott jobban az emberi lélek mélyébe, kötelességükhöz híven, igyekeztek rendet teremteni ebben a kaoszban, aztán sóhajtvá vallották be, hogy néha meddő a legjobb emberi akarat és igyekezet és az isteni kegyelem állapotától várják, amihez földi erő semmiség, hiábavalóság.

Ott állt a két fiatal gyermek egymással szemben és remegve várták és irtózva kerülték a sorsdöntő percet, mely életük felett határoz és ítél.

— Most magunkban vagyunk, egyedül magunkban, — kezdte a férfi.

A leány tudta mi következik és valahogy hízélgéssel, kedveskedéssel akarta kibékíteni a fiatalembert, mert reszketett attól, hogy fájdalmat fog neki okozni.

— Édes, drága kis Paul ...

Broglie tekintete még komolyabb lett. Megrázta fejét, mint aki nem akar semmiféle kedveskedő beszélgetésbe belemenni.

— Hallgasson reám, Honória.

Honória megriadt. Sápadtan, lehajtott fejjel állt előtte. Broglie közelebb lépett hozzá.

— Magának nincs számomra semmi mondani-valója, Honória?

— Nekem? — kérdezte halkan, vontatottan, félénken Honória.

Aztán felvetette fejét. Most már erélyesen beszélt.

— Nekem? Maga alapjában véve nagyon rossz



ember, Paul. Több mint hat hete nem látta a kis hugoskáját és most ideáll, ilyen komolyan, fontoskodva...

Felnézett a fiatalember merev, változatlanul komoly és mosolytalan arcára és hirtelen más hangon folytatta:

— Dehát igaz?

És gyöngéden megsímogatta Broglie kezét.

— Igaz? Maga a hatálon keresztül jött hozzám, Paul? Édes Paul...

Broglie határozott mozdulattal kihúzta kezét. Egy pillanatig sem vezette félre Honória kedveskedése. Nagyon jól látta, hogy a leány fél attól, amit a jövőre perc hozni fog. Le akarja őt szeretni, el akarja lágyítani. Nem volt előtte ismeretlen ez a fogás. Honória elég gyakran megpróbálta otthon. Broglie visszautasító merevségbe burkolódzott, minden hízelgő gyöngédség ellen.

— Hallgasson reám, Honória.

— Hallgatom, Paul.

— Mikor maga eljött tőlünk...

— Szívtelen, gonosz, hálátlan leány vagyok, én tudom. De a maga édesanyja azt írta nekem, hogy nem haragszik reám. Bocsásson meg maga is, Paul édes. Bocsásson meg nekem.

— Én sohasem haragudtam magára, Honória. Én sajnáltam.

— És nem gondolta, hogy én?...

— Maga már Párizsban volt, Honória, mikor a búcsúlevelét megkaptam. Elkéstem.

És vajjon miért visszhangzott most a fiatalember

lelkében a császár anyjának szava: „Az igazi férfi nem késik el.“

A leány lehajtotta fejét.

— Én már itt voltam Párizsban. És maga nem haragudott reám?

— Én megértettem magát, Honória.

— Megértett?

— Megértettem, hogy a maga fiatalsága riadtan szökött, menekült a mi örömtelen, szürke, színtelen életünk elől.

— Ne higgye, Paul. Ne higgye azt...

— Én olyan világosan láttam, hogy mi történt a maga rajongó fiatal lelkében. Maga ott élt az örökös egyformaságban. A mi egyszerű, fehér, kis házunk. Az anyám csipkéi, meg az én rajzaim... Mindig egyforma, mindig ugyanaz... Aztán jöttek a vendégek, a jóbarátok, a többi száműzött, a sok emigráns a régi világból, akik a soha visszanemtérő multat siratják és gyűlölettel fordulnak el a diadalmas, ifjú jelen-től. Az a sok szomorú szempár mind, mind visszanéz a mult félhomályába. A jelennek átható, ragyogó világosságát immár nem is bírják el. Ilyen lehetett az én szemem is, Honória. Ilyen volt?

— Ne beszéljen így, Paul. Nem szabad így beszélni.

— Jól van. Hát én kivétel voltam. Nekem voltak terveim, reményeim, ábrándjaim a jövőről. Hogy egyszer a többi gyarak is átveszik találmányomat. Akkor majd a jövedelmem is nagyobb lesz s lehet, hogy 25—30 év múlva majd kocsiban fog járni a feleségem. És ha minden úgy sikerül, ahogy terveztem, egy inast



is tartunk a vendégek bejelentésére. Ez volt az én jövőm. Egy Broglie herceg ábrándja, nagyravágyása, reménye! ... Erről beszélhettem magának, mikor véletlenül reám hallgatott és nem nézett el messzire, mindnyájunk feje felett, — Párizs felé.

Honória hevesen, indulatosan vágott közbe:

— Igazságtalanság és kegyetlenség így beszélni velem. Mindig hallgattam magára és százszor is megmondtam, mennyire szeretem.

— Sajnos, én egyetlenegyszer sem hittem el magának, Honória.

— Ez nem az én hibám. — És Honória hangja még indulatosabb lett.

— Miért kételkedett bennem?

— Mert ha egyéb nem is, hát becsületes ember vagyok, — felelt a férfi. — Aztán egy pillanatnyi szünet után hozzátette:

— Mikor maga Karoline hercegasszony meghívására otthagytott bennünket...

Honória gyöngéden hozzásimult és a fiatalember vállára hajtotta fejét:

— Maga utánam jött ide, édes Paul... A halálon keresztül jött utánam.

Broglie nem ölelte meg, határozott, biztos mozdulattal felemelte a leány fejét és hosszan, kutatólag a szemébe nézett.

— Idejöttem magához, hogy megkérdezzem?...

Honória nem engedte befejezni a mondatot, hirtelen közbevágott:

— Hát már nem kételkedik bennem? Most elhiszi, amit mondok?

— Ha maga . . . Ha most azt mondja nekem, hogy szeret és az enyém akar lenni, hát akkor én most, most hinni fogok magának, Honória.

Amíg a férfi beszélt, Honória lassan eltávolodott tőle. S mikor Broglie befejezte mondatát, a leány már pár lépésnyire állt tőle s lehajtotta fejét.

— Én nem bírok felelni, Paul . . . Én nem bírok.

— Nem akar visszajönni velem Londonba?

— Vissza? A marsallnéhoz?

— Vissza. Mint az én feleségem.

Honória egész testében remegett, s úgy mondta:

— Paul . . .

— Hogy megborzongott. Mitől fél? Tőlem?

Honória fejét rázta. A férfi arca egyszerre felderült.

— Akkor hát irtózik attól a sok szomorú ember-től. Magának az élet kell, a jelen kell. Ugye Honória? — Hát jól van. Én elhagyom magáért az anyámat. Szakítok eddigi életemmel. Megtagadom családi tradícióimat, elfordulok mindattól, ami eddig hagyomány, kötelesség és ősök tisztelete gyanánt élt lelkemben. — Én itt maradok magával Franciaországban. Egy dolgozó férfiember itt is meg tudja keresni kenyerét.

A leánynak mintha minden csepp vére visszafutott volna szívébe. Fehér lett, mint egy márványszobor, mint sajátmagának élettelen szobra.

— Paul, édes . . . Paul, maga egész életét, múltját, családját dobja oda értem? . . . Mit adhatok én ezért magának?

— Nézzen a szemembe és adja ide a kezét.



— És ha egyszer majd azt találja, hogy túlon túl nagy volt az áldozat? Hogy én azt nem érdemeltem meg? ... Mert hiszen nem is érdemelhet ennyit semmiféle asszonyi teremtés. Akkor mi lesz velünk, Paul?

— Adja ide a kezét és bizzék a szerelmemben, Honória.

A leány most közelebb ment egy lépéssel, halálos szomorúság hallatszott minden szavából, mikor mondta:

— Én? Magában, Paul? Ha tudná... Maga királyi nagylelkűséggel áldoz fel értem mindent és mindenkit... Én... Én magamban nem bízom. Mert én nem adhatok magának semmit.

Csönd borult rájuk, aztán a férfi halk, szaggatott szava vetett véget a félelmetes, riasztó csöndnek.

— Semmit? Még reményt sem, Honória?

Most lázas indulattal tört fel a hang a lány lelkéből.

— Én nem tudok hazudni! Maga tudja, Paul, hogy én sohasem hazudok. Ha nem akarok felelni, összeszorítom a fogam és hallgatok. De ha magát így látom, szenvedve, sápadtan... Elhagy az erőm és érzem... Én hazudni fogok.

— Honória! — kiáltott fel a férfi.

Aztán egy percnyi csönd után hozzátette:

— Magának nem szabad hazudni.

— Paul, én nem bírom. Ha magának fáj, azt én nem bírom...

A férfi arca most merev, kemény és rideg lett.

— Magának nem szabad hazudnia, Honória. Én most már mindent tudok. Magának nem szabad hazudnia.

És csak nézték egymást, kimondhatatlan gyöngédséggel, mérhetetlen szájalommal és egyre jobban növekvő idegenkedéssel.

Csak arra rezzentek fel, mikor Leticia asszony mosolygó arccal megállt előttük. Egy pillanatig csönd volt, Leticia úgy állt ott derülten, sugározva, mint aki valami nagyon kellemes jelentést vár.

Hogy a fiatalok némán, lehajtott fejjel néznek maguk elé, azt járatlanságuknak, ügyetlenségüknek vette. A maga erélyes módján segíteni akart a valloásban.

De volt valami, ami nem tetszett neki. A szemek tétova nézése, a kisérteties sápadtság, a remegő, szinte vibráló arcvonások. Miért? Mitől félnek? Mikor tudják, hogy mindenki jóakarattal várja, segíti, sőt ő maga, Leticia türelmetlenül taszítja mind a kettőt az úton, mely egymáshoz vezeti őket.

— De hát akkor miért? ...

Valahogy csak összeszedték magukat. Honória udvari bókkaal üdvözölte visszatért úrnőjét, a fiatal herceg mélyen meghajolt.

Leticia egy pillanatig még mozdulatlanul nézte őket, aztán Honória felé fordult és csókra nyújtotta kezét. Érezte, hogy a leány szája hideg, mikor kezét érinti. Az asszony szíve megtelt aggodalommal.

De hangja teljesen elfogulatlan, telve jószággal, kedvességgel, mikor beszélni kezd.

— No, kisleány, remélem a londoni barátokról csupa jó híreket hallott?

— Igen... Fenség... — dadogta Honória.

És kínosan mosolyogva próbált tovább beszélni:



— Broglie herceg csupa kedves történettel mulatgatott... Nagyon kedvesekkel...

— És maga örömmel hallgatta? Mi?

— Igen, Fenség... Én nagyon örültem...

Nem tudta, nem bírta tovább folytatni. Az asszony most Brogliera nézett.

— Csakugyan, — felelt kérdő tekintetere a fiatal herceg, — Honória nagyon örült, Fenség.

— Nos hát, én is részt akarok venni az örömeikben. Halljuk...

Egyikről a másikra nézett és várt. Mintha életelen kísérteteket látott volna maga előtt, nem egy gyönyörű pár fiatal teremtet.

De csüggetettsége csak egy percre tartott. Sohasem bújkált, tért ki ő a veszedelmes leszámolások elől. Világosan kell látnia, most azonnal.

— Honória majd elmondja nekem az összes londoni híreket, de most azt szeretném tudni...

Brogliere nézett, a fiatalember lehajtott fejjel állt előtte.

— Igen, azt szeretném tudni, — és szemét egy pillanatra sem vette le a fiatalemberről, — mert, hogy én magam akarom megírni a marsallnénak... én magam akarom anyai beleegyezését és áldását kérni...

Broglie minden erejét összeszedve, felnézett az asszonyra:

— Fenség...

— Elküldhetem leveletem a marsallnénak, herceg úr? — és most már parancsoló, rendelkező volt minden szava. — Remélhetem, hogyha én kérem, nem

tagadja meg anyai áldását gyámleányom, Marbeuff Honória és az ön házasságához?

— Fenség, alázattal esedezem, ha talán kegyeskednék...

Broglie nem tudta folytatni, mert a fiatal leány lelkéből egyszerre feltört a hangos, panaszos sírás. Úgy sírt, mint a gyermek, akit kegyetlenül ütnek-vernek és nem talál védelmet sehol, senkinél.

Erre a hangra Broglie megrázkódott, de nem lépett Honória felé, csak remegni kezdett, mintha forró láz gyötörné.

És most, ebben a pillanatban lépett elő a maga teljes tökéletességében Leticia lelkéből a nagy színjászó. A fia, ki nemcsak testében, de lelkében is mindenképpen gyermeke volt, tőle örökölte ezt a grandiózus színészi képességet. Napoleonról az ostoba, fecsegő anekdótahagyomány azt írja, hogy Talmától vett leckéket, mint kell egy imperatornak járni, mozogni, trónusra fellépni stb. Holott a színpad deszkákkal bekerített néhány méternyi területén ágáló komédiás, hogyan is adhatott volna utasításokat annak, ki azért volt mindenkinél nagyobb színészi erő, mert szűknek találta a színpad korlátait, neki a végtelen perspektívájú élet kellett. Ott mondotta el szerepét nem egy estének, hanem az eljövendő évszázadoknak. Ott játszotta el szerepét nem a közönség tapsa, vagy fütytye között, hanem a világtörténelem ítélőszéke előtt.

A császár anyja is elsőrendű színész. Ime, mikor úgylátszik, minden rombadőlt, minden tönkrement, amit vasakarattal akart felépíteni, mikor senkit sem kímélő, mindenkivel szembeszálló akarata hajótörést



szenved, nyájas, szíves és gyöngéd hangon fordul Honóriához:

— No-no csak sírja ki magát. Maga még nagyon fiatal kis leány, azért sír olyan sokat. Az ember csak addig sír ok nélkül és csak addig röpül álmában, míg gyermek, míg kisgyermek. Menjen szépen a szobájába és ott búsulja ki magát.

Egy gyöngéd, szerető, lágyszívű édesanya nem beszélhetett volna másképpen egyetlen, elkényeztetett leányával. Mikor a leány a szertartásos köszönés után hátrálva, az ajtó felé indult, egész a függönyig kísérte, közben ki nem fogyott a nyájas, kedveskedő, csillapító szó ajakáról.

\*

De amint a leány alakja eltűnt az ajtót fedő nehézfűggöny mögött, Leticia arca egyszerre rideggé, keményvé vált. A hangja hidegen, szinte kegyetlenül csengett, mikor Broglie felé fordult:

— Herceg úr . . . Mi történt? . . . Itt mi történt?...

Ami ezután következett, az már számonkérés, felelősségrevonás:

— Mi történt Honóriával?

— Elvesztettük egymást, — mondta csöndesen a férfi.

Leticia tetőtől talpig végignézte. Olyan volt a nézése, mint egy súlyos ostorcsapás.

— És maga itt áll előttem? Meg mer itt előttem állni?

Most közelebb lépett Brogliehoz.

— Kicsoda maga tulajdonképpen?

Mentől keményebb, kegyetlenebb volt az asszony, annál önmegadóbban, alázatosabban felelt a férfi:

— Egy szerencsétlen, rongyokra tépett ember, Fenség.

— És a leány, akit magára bízam?

— Honória nem szeret engem.

— Honnét tudja ezt maga?

Brogie most bámulva nézett az asszony arcába.

— Honnét? Ő maga mondotta nekem.

— Ő maga? — vágott közbe türelmetlenül Leticia. — Ő maga? Ostobaság. Mit tudja az a csacsi leány, hogy mikor szeret, mikor gyűlöl? Mikor gyötri a vágy és mikor borzongatja az irtózat? Az ilyen buta gyerek összekeveri és összetéveszti érzéseit, mert játszik vele a szíve, a vére, az asszonyi ösztöne, a leányos szemérme.

— Honória nem szeret engem, — ismételte makacsul a fiatalember.

— Bánom is én! Az a kérdés: maga szereti-e eléggé Honóriát?

A fiatalemberből kitört a szilaj elkeseredés.

— Fenség, ha én...

És tökéletesen megfélelkezve arról, hogy a császár anyja előtt áll, csak a vad, dühös fájdalom kiáltott fel belőle:

— Nincs még egy olyan nyomorult ember a világon, mint én...

És erre a hallatlan, udvarképtelen kitörésre, erre a magáról megfeledkezésre, nyájas, szíves, szelid lett az asszony tekintete. A hangja tele volt jósággal, megértéssel, segíteni akarással, mikor mondta:



— Édes fiam ...

A fiatalember egyszerre magához tért. Halálos röstelkedést érzett, hogy ő, egy Broglie herceg, fejedelmi udvarban így megtudott feledkezni magáról. Halkan, lehajtott fejjel mondta:

— Fenséges asszonyom, alázatosan bocsánatért esedezem ...

— Nem baj, fiam — és az asszony keze biztatóan, bátorítólag ott pihent a fiatalember vállán. — Nem baj, édes fiam, — ismételte. — Ez volt az első és egyetlen emberi hang, mely kitört lelkéből. És én örülök, hogy hallottam ezt a kitörést. Most hát végre nem szavalt badarságokat az úri becsületről, meg a férfiúi méltóságról. Hanem felordított, mert a kínpadra feszített lelke nem bírta tovább.

A kéz még mindig ott pihent jóságosan, erőre, kitartásra buzdítva vállán. A fiatalember fölneézett az asszony arcába, talán hogy lássa annak hatását, amit most mondani fog.

— Ha Honória szeretne engem? ... De? ...

És habozva, halkan, minden szó előtt kissé megriadva, de mégis kimondta:

— Honória olyan valakiről álmodozik, aki felül és kívül áll minden más férfin.

Leticia már levette a fiatalember válláról kezét. Az arca kifürkészhetetlen és merev. Csak úgy odavetve, mintha közben másra gondolna, felelt:

— Lehet. Nem tudom. De lehet. Hanem tudja mit mondok én magának? Ha én szerelmes volnék, hozzá még ilyen jól megtermett, csinos, erős legény, hát én a kezemre tekerném annak a leánynak a haját

és úgy húznám el innét magammal. És ha a teste, a lelke összetörne a két kezem között, akkor sem hagynám itt egy idegen férfinak. Egy férfinak, aki nem adhat neki sem tisztességet, sem nevet, sem becsületet, sem boldogságot, mert szegényebb a legutolsó napszámosnál, — mivelhogy ő a császár.

Most már nem volt áthatolhatatlan, kifürkészhetetlen az arca, nem nézett messze távolba. Ott állt a fiatalemberrel szemben és kijátszotta utolsó ütőkártyáját. Teljesen és fenntartás nélkül őszinte volt. Nincs veszedelmesebb, biztosabb és jobban ható fegyver, mint az igazság, — ha kellő időben, módon és helyütt alkalmazzuk.

— A császár... — és a fiatalember megremegett, amint az asszony kegyetlen nyíltsága felidézte előtte ellenfelének alakját.

— Elég volt, — szakította félbe Leticia. — Herceg úr, szereti maga Honóriát?

— Meghalok, ha elveszítem, Fenség.

— Ez nem érdek. Arról beszéljen, mit csinál, ha életben marad?

Egy pillanatnyi szünet után, kurtán, szinte száraz hangon kérdezte:

— Feleségül akarja venni?

— Ha Honória beleegyezik...

— Ha maga akarja, a leány engedelmeskedni fog. Az a kötelessége. Asszonynak született.

— Én mindent meg akarok tenni Honóriáért... Én...

— Maga, fiam, most hazamegy, kialussza magát és nem jön ide a palotába, amíg én nem hívatom.



És erősítőn, bátorítólag újra Broglie vállára tette kezét:

— Csak menjen, édes fiam. Csak menjen. Én itt vagyok.

\*

De korántsem volt olyan nyugodt, mint mutatta. Elszántsága, energiája mintha csak a fiatalemberbe akart volna erőt önteni, mert amint Broglie kiment a teremből, elborult az arca, nyugtalanná vált a tekintete és föl s alá járkált a szobában. Most nem figyelt rá senki, most nem színészkedett, világosan látszott rajta, hogy fél a csatavesztéstől. Aztán összeszorította ajkát és mint aki cselekvésre határozta magát, meg-  
rázta a csengőt. S mikor az inas bejött, már a régi hangján rendelkezett:

— Marbeuff grófnét kéretem.

Honória pár pillanat múlva már ott volt a teremben. Lesütött szemmel állt Leticia előtt. A máskor oly gyöngéd arc kemény volt, konok, egy mély redő a magas, fehér homlok közepén arról beszélt, hogy a leány mindenre elszánt és harcra készül.

Leticia pedig szelid, gyöngéd, jóságos, mint egy édesanya, kinek egyetlen hibája, hogy nem tud elég erőt kifejtteni gyermeke makacs és dőre vágyaival szemben.

— Honória, — mondta csöndesen.

— Császári Fenség...

Az asszony közelebb lépett s megfogta a fiatal leány kezét.

— Milyen sápadt... És reszket is. Üljön le, gyermekem.

Kézen fogva vezette a leányt és egészen közel, magával szemben leültette.

— Hát a szegény Broglie herceg már elment. Most egyedül vagyunk, Honória és kibeszélgethetjük magunkat.

— Császári Fenséged parancsára várok.

— Jaj, édes gyermekem, ha én magának megparancsolhatnám, hogy legyen vidám, jókedvű, egészséges, akkor egészen bizonyosan megtenném. De így?!... Mit is parancsoljak én magának, Honória? Igazán nem tudom. Nem mondaná meg?

— Fenség...

— Talán azt, hogy legyen erős és próbáljon bele nézni a saját lelkébe.

Mint lehelletszerű visszhang jött a leány ajkáról a szó:

— A lelkembe.

— Igen, igen. Mert látja, Broglie már elment és... Hirtelen egészen más hangon folytatta:

— Mondja csak, megkérte a kezét?

— Elutazik, — felelt kitérően Honória.

— De hát miért?

— Mert megmondtam neki.

Leticia előrehajolt székében és így kérdezte:

— Mit mondott meg neki?

— Amit tudni akart. Az igazságot.

Leticia most komolyan megijedt.

— Jaj, kicsi leányom, ezt nem szabad. Ezt sohasem szabad. Az igazságot csak mi asszonyok tudjuk elviselni, — ha muszáj. A férfiak soha, soha. Ők tudnak, ha kell bátrak, erősek, hősök, martirok lenni, de



az igazságot, azt nem bírják ki. Éppen oly kevésbé, mint ahogy nem tudnak gyermeket szülni.

— Fenség, nem tehettem egyebet. Én nem tudok hazudni.

— Nincs is hazugság, kislány, — mondta most csöndesen Leticia. — Az asszony sohasem hazudik. Mert valahányszor egy új férfi jön az életébe, mindig előlről kezdődik minden. De ne beszéljünk mi a fiatal hercegről. Most már magáról van szó. Magáról, aki eljött ide hozzánk.

Honória megrázkódott és ijedten nézett föl az asszonyra.

— Megbánta, hogy eljött? — kérdezte most Leticia és nagy, örömteljes várakozással előrehajolt. — Ugye megbánta?

Hirtelen felállt és mielőtt még a leány is felugorhatott volna, Honória vállára tette kezét és úgy kényszerítette, hogy ülve maradjon.

— Mert, ha megbánta? ... Ha csak kisleányos, bolondos álom hozta ide és most már látja ...

Erős, átható tekintettel nézte a leányt, mintha szuggerálni akarná neki a feleletet.

De Honória megrázta a fejét és halk, de határozott hangon mondta:

— Nem bántam meg.

Leticia levette a leány válláról kezét. Honória most felugrott helyéről és lehajtott fejjel hallgatta, mint válik keményebbé az asszony hangja:

— Bizonyos benne, Honória?

— Bizonyos vagyok benne. — És most vakmerően szembenézett Leticiaival.

— És ha még egyszer ott állnék, még egyszer elindulnék ezen az úton.

És egyre keményebben, ridegebben jött a kérdés:

— Ezen az ostoba, értelmetlen úton?

S mert Honória nem felelt egyszerre, haragos indulattal kiáltott a leányra:

— Hát maga komolyan hiszi, hogy tovább fog menni, ha én egyszer rákiáltok: megállj! Hogy velem szemben fel meri emelni a fejét és beszélni merészel, ha én hallgatást parancsolok?!

Ideges felindulásában a nyakláncát fogta meg és hirtelen a kis aranykulcs akadt a kezébe.

Ránézett az ódon formájú kis kulcsra és fölébredt a múlt, a felejthetetlen, ami a leányhoz fűzte. A kis aranykulcs, mit valaha Honória apjától kapott, ott volt ujjai között. Csodálatosképpen megváltozott a hangja, tekintete. Megint közelebb ment Honóriához és halkán, nyugodtan beszélt:

— Honória... Maga persze azt hiszi, hogy nagyon, nagyon szereti... azt, akiért idejött.

— Azt hiszem?! — kiáltott Honória szinte magánkívül. — Istenem, Fenség!...

És egész testében remegni kezdett.

— Miért nem folytatja? — kérdezte nyugodtan az asszony.

— Mindegy már.— És a leány ajkáról mintha lávaként ömlött volna a vallomás. — Ha én itt meg is halok... Ha én most meghalok... Ha meg is ölnek ezért... Én tudom, hogy neki, a legnagyobbnak, a legdicsőbbnek is szüksége van reám... Mert soha



senki asszony a világon így őt nem szeretheti. És senki úgy őhöz nem tartozik, mint én...

Elhallgatott és hangja zokogásba fult.

Leticia meghökkent. Riadtan nézte a leányt és talán életében először halálosan félt a felelősségtől, melyet a következő pillanat rázúdíthat.

Most már nem is a leányra gondolt. A fia alakja állt előtte. Talán igaza van? — gondolta magában. Talán csakugyan ő az egyetlen, az igazi asszony? ... A fiamé...

De a következő pillanatban megrázta fejét:

— Mindegy. Akkor sem adom. Neki sem adom.

Csend borult rájuk, furcsa, nyomasztó csend. Aztán megint az asszony kezdte szelíden, jóságosan, halkán.

— Honória, hallgasson reám. Nekem egy szörnyű nagy adósságom van. Annak vagyok adósa, akit maga valaha legjobban szeretett a világon. Az édesapjának. Súlyos adósság ez, Honória. Néha úgy nyomja a lelke-  
met, hogy éjszakánként nem bírok aludni. Felkelek az ágyból, odamegyek az ablakhoz, nézem a csillagokat és keresem, kutatom, melyikben lehet ő? Hol találkozhatom még vele az örökkévalóság útjain és hol mondhatom el majd neki, amit soha az életben el nem mondtam? A sors idevezeti magát hozzám. És én azt gondoltam: íme, itt van a fizetés órája. Az engesztelő-dés perce. Itt van a gyermek, kinek mindent odaad-hatsz, ami szívedben szeretet, gyöngédség, jóakarat. És én olyan boldog voltam, Honória. Én már nem vagyok fiatal. Nekem már gondolnom kell a nagy útra, — a leg-végőre is. És arra a találkozásra, mikor számolni kell

az apja előtt. „Mit tettél a gyermekemmel?“ Mit fogok majd felelni, Honória? Meg kell mondanom az igazat. Kiejtettem kezemből a sorsát. Hagytam, hogy dőre, ostoba kábulatok örvénybe vezessék, lidérctüzek ingoványba csalják. Az én adósságom még jóvátehetetlenebb lett a te elrontott, tönkretett életeddel. És én még a túlvilágon sem merek találkozni azzal, aki itt a földi életben mindennél kedvesebb volt nekem s akit örökre eltiltottam magamtól.

A leány némán, sápadtan hallgatott. Nagy, sötét, fájdalmas titkok kapuja nyílt meg előtte. Az utolsó szavaknál már térdre esett és ott maradt az asszony előtt csöndesen, némán, mozdulatlanul, lehajtott fejjel. Az asszony nem emelte föl, csak úgy csöndesen beszélt le hozzá:

— Hát ez így van, kisleány. Szenvedünk egymásban egymásért. Akkor is, mikor szeretünk, akkor is, mikor gyűlölünk. Akkor is, mikor mámoros deliriumban rohanunk a hus és a vér vágyai után, akkor is, mikor becsületes megtartóztatásban, szűzi tisztaságban élünk. Hát ha így van, ha nem lehet másként, akkor mégis csak jobb nekünk, szegény asszonyoknak, jónak, tisztának, büszkének, erősnek maradni. Ha nehéz is. Mert néha nagyon nehéz. Én tudom, Honória. Miért sírsz, kisleány? Most igazán fáj. Most nem szabad sirni.

Felemelte a leányt és szemébe nézett.

— Már nem sírok Fenség, — mondta Honória csöndesen. — Én már nem sírok. Az én útam már meg van szabva.

— Az úta? — kérdezte az asszony.



— Visszamegyek Angliába.

— Broglieval?

Honória fejét rázta s csak egy pillanatnyi hallgatás után felelt:

— A marsallnéhoz. Ott fogok élni szép csöndben, abban a kis kerti házban. Az évek majd telnek, mulnak. Az embernek csak addig fáj az ilyesmi, amíg fiatal. Én már nem sokáig leszek fiatal. Én már elmúltam 19 éves.

— Tévedsz, kislányom, — mondta az asszony, szomorúan mosolyogva. — Az embernek akkor is fáj, mikor öreg. Mindig fáj, amíg csak él. Lehet, hogy még azután is.

Aztán hirtelen egész más hangon kérdezte:

— Régen szereted?

— Mióta a nevét meghallottam. Azelőtt nem is éltem. Csak most, ő érte, hogy ő engem egyszer meglásson.

— Elég volt. Mit reméltél, mikor közénk jöttél?

— Hogy néha látni fogom. Néha. És akkor az olyan nagy boldogság lesz... Nem is érdemel meg halandó ember ilyen boldogságot. Nem szabad ilyet kívánni. Én elmegyek és nem látom többet.

Leticia két keze közé fogta a leány fejét és úgy nézett a szemébe és inkább magának, mint a másiknak mondta:

— Azt hiszem, már késő!

— Késő? — kérdezte riadtan Honória. — Ha én elmegyek...?

— Igen. Elmegy, — bólintott az asszony. — Komolyan akarod. Mert jó vagy, becsületes, igaz, — talán

meg is teszed. De azt hiszem, ez már most nem sokat ér.

És halk, alig hallható hangon folytatta:

— Vissza fogsz jönni, de nem én hozzám. Hanem ahhoz, akitől elmenekültél. És oda hajtod szép, kis tiszta fejedet a küszöbére és várod, amíg rádtapos, vagy felemel. És mindenképpen rádtapos, akkor is, ha felemel. Csakhogy későbben fogod megtudni, hogy rád-taposott és annál jobban fog majd fájni.

— Császári Fenség, higgyen nekem. Én... Én egyedül akarok maradni.

— Akkor leszel a legrosszabb társaságban. A felbujtott, ifjú, tüzes vágyaid, a lobogó fantáziád társaságában.

Fel-alá járt, egyszer-egyszer futó pillantást vetett a leányra. Látszott az arcán, hogy erősen gondolkodik, vivódik, töpreng magával.

A küzdelem erős volt, de nem tartott sokáig. Leticia hirtelen megállt a leány előtt. Most már teljes nyugalommal, higgadtan mondta:

— Azt hiszem, gyermekem, rosszul cselekedtem, mikor Karolinetól elvettem magát. Ott megismerte volna az életet, minden formájában és minden színében. Itt keveset lát belőle. Pedig azzal, ami odakint zajlik, szembe kell nézni mindnyájunknak. S meg kell vívni vele tusánkat, akár férfiak, akár asszonyok vagyunk. Nem kellett volna magát elvennem Karolinetól. Mit szólna, ha most visszaküldeném hozzá?

— Fenség... — a fiatal leány rémülten hátrált, mert most, hogy legfőbb vágya teljesült, halálosan meg volt döbbenve.



— Úgy van, gyermekem... Maga visszamegy Karolinehoz. Én pedig Vichybe utazom. Nem kell búcsúzkodás. Majd ha visszajövök, akkor elmondja nekem, mint érzi magát leányom házában? Isten vele, Honória.

Szertartásos közömbösséggel nyujtotta csókra kezét. A leány sápadtan, szívdobogva nézett reá. Szinte len ajka meg-megrándult, mintha mondani akarna valamit. Talán megköszönni, hogy eleresztették, talán kérni, hogy ne eresszék el? Leticia nem tudta, hogy mit akar a leány neki mondani és Honória talán még kevésbé sejtette. Csak álltak ott némán, egymással szemben, aztán az asszony intésére a fiatal leány mélyen meghajolt és elhagyta a termet.

## TIZEDIK FEJEZET

— A maga vőlegényjelöltje, Fouché, — mondta Leticia a vele szemben ülő otrantói hercegnek, nem vált be. — Csinos, derék, jó fiú, de ha nem vált be. És én elküldtem a leányt Karolinehoz. Ott jobb helyen lesz.

Fouché bámulva nézett az asszonyra.

— Császári Fenség? ...

— No, mi az, kedves barátom? — kérdezte az asszony mosolyogva, derülten.

— Fenség, én bevallom. Ez először történik meg velem ...

Leticia ragyogó, szíves, nyájas, jókedvű volt, mint aki túl van egy nehéz, döntő lépésen, mint aki már nem habozik és nem tétovázik tovább.

— Micsoda, kedves, jó barátom? Mi az, ami magával először esett meg?

— Nem értem azt, ami körülöttem történik.

— Istenem, hát muszáj az embernek mindent megérteni? — mondta Leticia galambszelíd hangon. — De különben... Nézze csak, maga úgy néz reám, mint Lóth póruljárt kíváncsi felesége és félek, ha ez tovább tart, sóbálvánnyá válik. Pedig hát olyan egyszerű a dolog.

— Egyszerű?

— Úgy van — bólintott Leticia. — Elvesztettük a csatát. Ezt különben előre tudhattuk volna, kedves otrantói herceg. Ez rendesen így történik, ha az öregség az ifjúsággal háborúba keveredik.

Fouché kutatólag nézte Leticia arcát.

— És Fenséged most a fiatal grófnőt? ... Elengette azt a fiatal leányt?

— Ugyan mit csináljak vele? Itt őrizgessem, féltsem, dugjam a leányt azzal a biztos tudattal, hogy a végén mégis rászednek, megcsalnak, kicsúfolnak? Én erős lehetek az egész világgal, de gyenge és tehetetlen vagyok a leány vágyával szemben.

— És most?! ...

Leticia vállatvont.

— Honória elment a vágyait kergetni. Lehet, hogy szembetalálkozik velük. És ez annál jobb lesz reánézve. Mondja csak, Fouché, ismeri maga Szent Antal történetét? A világ legtisztább, legszűzibb szentje olyan mocskos förtelmességeket látott álmaiban, milyeneket Don Juan, aki ezer és egy asszonyt ölelt, soha sem bírt volna magának elképzelni. Ha a szent



csak egyszer, csak egyetlenegyszer világos nappal szemébe néz egy asszonynak, nem nyugtalanították volna álmait a fertelmes, mocskos bestiák éjszaka. Azért álmodott olyan szennyes, bűnös dolgokat a pusztában, mert hogy nagyon is tiszta életet élt kinn a világban. Hagyjuk ezt, Fouché.

Fouché már hagyta volna, ha csak egyetlenegyszavát elhiszi Leticiának. De így? Így fejét csóválta lassan, tapogatódzva mondta:

— Császári Fenséged kegyes engedelmével, még mindig nem értem. Ezek csak teóriák, föltevések. Itt pedig egy élő, eleven emberről van szó. Egy lélekről...

És halkabban tette hozzá:

— Aki Fenségednek valaha drága volt.

Az asszony arca egyszerre teleszőkött vérrel. Felindultan, szinte remegve szólt reá a hercegre:

— És maga? — Maga azt hiszi, Fouché? ... Maga azt merészezi hinni?

Ökölbe szorult a keze és úgy állt lángoló, sötét szemmel a férfi előtt.

— Maga, Fouché, olyan gyávának, olyan hitvány-nak mer engem gondolni? ...

Egyszerre észrevette, hogy Fouché mereven, kutatólag nézi. Ez a tekintet világosan elárulta: a férfi kérdésének nem volt más célja, mint lelkének indulatba hozása, hogy ezen a felháborodott indulatkitörésén keresztül közelebb juthasson hozzá.

Pedig Leticia most nem akarta, hogy valaki hozzá közel jusson. Már teljesen tisztában volt tervével. És nála, mint fiánál, úgy szökött elő a tett a gondolatból, mint a villám a felhők összezapásából.

Az ő asszonyi sorsa a benső magánélet számára használta fel ezt a képességet, fiánál az akarat megnyilvánulása az örökkévalóság számára vésődött az emberiség véérébe és a világ sorsába.

Leticia mosolygott. Ez a mosoly áthatolhatatlan függönyt eresztett le az ő és a férfi gondolatai közé.

— No hát nincs semmi baj, Fouché... Nézze meg az ember, csak nem fogunk mi most az utazásom előtt összeveszni?!... Hanem tudja mit, Fouché, én ma nem is villásreggeliztem. Szörnyen éhes vagyok ám. Ez a sok ostobaság még jobban meghozta az étvágyamat. Nem tart velem, Fouché?

És a legközvetlenebb kedvességgel folytatta:

— Persze, hogy velem fog tartani. Nem is ízlenék most egyedül az étel.

Míg csöngetett, Jean bejött és rendeleteket adott ki, folyton szóval tartotta a minisztert.

— No hát ez így nagyon kedves lesz, Fouché. Persze, csak egyszerű, hideg ételek... Sajnos, nem vihetek valami elsőrendű konyhát, így is folyton deficiettel dolgozom... és annyi a gondom-bajom...

Itt volt már kedvelt témájánál, a sápítozásnál és panaszkodásnál. A császári udvarban mindenki tudta róla, hogy óriási összegeket tesz félre és hogy állandóan telve van panasszal.

Két inas egy kis megterített asztalt hozott be és letette a szoba egyik sarkába.

— Hát én bizony nagyon egyedül leszek, Fouché, — mondta az asszony. mikor már ott ültek a kis kerek asztal mellett. — Az öreg Nesle márkiné lejön velem, de annak csúza van és nem is lehet másról beszélni



vele. Meg aztán velem lesz Márta is, ez meg aztán anynyit fecseg, hogy belekábul az ember feje. Képzelve, az este is régi korzikai történetekkel kínozott. Nem iszik egy kis bort, Fouché? Jó bor. A császár ajándéka.

A miniszter némán meghajolt és le nem vette szemét az asszonyról. Leticia szemmelláthatóan fel volt villanyozva, kitünő étvággal evett és ivott, mint akinek nincs is egyébre gondja, mint egy kis villásreggeli mellett vendégével eldiskurálgni.

— De azért akad ám a korzikai mesék között tanulságos, érdekes história is, Fouché. Ott voltak például Ajaccióban Vicedominiék... A legelőkelőbb család egész Korzikában... Egyszer egy kis baj történt náluk. A leányuk — csodaszép 15 éves gyermek volt ez a Vicedomini Mária, — belebolondult a nagy korzikai szabadsághősbe: Paoliba. Mikor Paolinak menekülni kellett a franciák elől, hát a szép, kis Vicedomini Mária az utolsó éjjel odaszökött a Paoli lakására. Oda borult a nagy szabadsághős lábaihoz és azt mondta: meghal érte és vele akar menekülni Angliába. Paoli pedig szépen fölemelte a kisleányt, megfogta kezét, hazavitte szülőihez és megkérte Vicedominiéket, hogy ne bántsák a kis leányt, ne szidják össze, ne verjék meg... Fektessék le szépen, beszéljenek vele okosan, gyöngéden, szeretettel. A kis leány majd elfelejti a dolgot, a szülők is elfelejtik. De ő, Paoli, sohasem fogja elfelejteni... És mikor ezt mondta, a nagy szabadsághős, a vitéz tábornok, — hát akkor könnyes volt mind a két szeme.

— Becsületes ember volt — és Fouchénak

mintha egy kis őszinte megindultság is lett volna hangjában.

Leticia azonban csak kezével legyintett:

— Dehogy is, Fouché. Ötvennyolc esztendő volt. Nincs becsületes férfi, Fouché, csak öreg férfi van. Hát csak úgy eszembe jutott ez a kis bolond Mária. Ez a Vicedomini Mária...

Fouché már letette a borospoharat. Előrehajolt és úgy nézte Leticia arcát. És lassan, óvatosan mondta:

— De hiszen, Császári Fenség... Alázattal esedezem... A császár ő felsége — Isten tartsa őt meg Franciaország dicsőségére és boldogítására, — a császár még csak harminchat esztendő.

Leticia most hangosan, jókedvűen felkacagott:

— No, Fouché, maga még csak egy pohár bort ivott és máris kapatos lett. Hát ki beszél most a császárról?... Én régi, szép, korzikai történeteket mesélek magának, de maga reám sem hallgat. Isten tudja, hol jár az esze? Unatkozik nálam. Hát jól van, no. Elbocsátom.

— Alázattal esedezem, átadhatom Marbeuff Honnória grófnő kérvényét a császár ő felségének?

— Nem. A grófnő majd maga adja át kérvényét a császárnak.

És magyarázatképpen még hozzátette:

— Az ő dolgáról van szó. Meg kell szoknia, hogy maga beszéljen, hogy helyt tudjon állni saját magáért.

Fouché már az ajtónál állt, mikor az asszony még utána szólt:

— Persze, a maga ügyességén fordul meg, Fouché, hogy a császár a kellő hangulatban kapja meg a leány



kérvényét. Szeretném, ha erről engem is értesítene Vichybe. A kérő nem vált be, mit csináljunk? De azért, ha módomban van, szívesen vagyok onnét a távolból is a kis leány segítségére. No, hát majd meglássuk .... Hát csak ne felejtkezzék meg rólam, Fouché ...

Fouché mosolygott. Ebben a pillanatban, mintha már megpillantotta volna a világossághoz vezető utat.

## TIZENEGYEDIK FEJEZET

A császár dolgozószobájának körülbelül egyharmadát elfoglalta az óriási íróasztal, melyen pontos, szinte matematikai rendszeretettel voltak elhelyezve a különböző okiratok és levelek.

A császár kissé hátradőlt az íróasztal előtt álló széken és figyelmesen nézte anyja arcát, amint az hozzáfordulva, beszélt.

Most tűnt fel igazán a két arc közötti, szinte kísérteties hasonlatosság. Ahogy így egymással szemben ültek, amint egymás lelkéhez egészen közel jutottak.

— Hát ezért jöttél vissza Vichyből anyám? Hiszen ha levélben megírod? ...

— Nem, — felelt Leticia fejét rázva. — Nekem beszélnem kellett veled.

Egy pillanatnyi szünet után még hozzátette:

— Hát megigérted, fiam?

A császár bólintott:

— Megigérttem, anyám.

Leticia fia szemébe nézett, mélyen, hosszan, kutatóan, aztán felállt:

— Köszönöm.

Elmosolyodott és úgy folytatta:

— Ha az a bolondos kisleány ma este idejön, mert...

Egyszerre keserűvé vált a hangja, mikor folytatta:

— Mert ide küldik, ide rendelik hozzád. Hát ha ma este itt lesz? ... Akkor eszedbe fog jutni...

Mély, benső megindultság rezgett a férfi hangjában:

— Mindig eszemben van, hogy te vagy a legjobb, leghűségesebb, legönfeláldozóbb anya.

A császár ott állt szemben az anyjával. Tekintete szinte rajongással ölelte körül az asszony alakját, arcát. Az asszonyét, akit mindenkinél többre tartott és jobban szeretett.

— Ne erre gondolj, — mondta most Leticia. — Ne arra, amit tőlem kaptál, hanem amit te adtál nekem, — nekünk. Ne az én önfeláldozásom jusson eszedbe, hanem a magadé. Mikor éhségtől tápolyogva jártál Párizs utcáin és a fizetésedet nekünk küldted Marseilleba. Mikor éhezted, fáztál, — s ami ennél sokkal keservebb, — megalázkodtál miattunk.

— Anyám... — Furcsán, fojtottan hangzott a szó, talán még több is jött volna utána, de Leticia még sokkal kevésbé tűrte az érzékeny jeleneteket, mint a fia. Gyorsan elébe vágott:

— Én bízom benned. És nyugodtan hagyom, hogy az a gyerekleány ide, hozzád bejöjjön. Küldik. Hajszolják. Neked dobják oda. De én tudom, úgy jön ide, olyan biztonsággal lesz itt, mintha templomba menne. És én... én most hazamehetek? Úgy-e?



— Majd lekísértetlek, anyám.

— Fölösleges. Az öreg Nesle márkiné itt vár és...

Egypár lépést tett, aztán megint visszafordult:

— Hát én most hazamegyek. De te érezni fogod, hogy itt vagyok. Itt, ebben a szobában az anyád szeme néz reád. És ha az a rajongó, ostoba gyerek idejön?...  
Napoleon gyöngén elmosolyodott.

— A kis csacsi. Hát igazán olyan nagyon szerelmes?

Leticia egyszerre felkapta fejét és figyelmesen áthatóan nézte fiát.

— Igen. Szerelmes. De nem beléd. Hanem a saját álmaiba. Nem téged keres. Nem hozzád jön. Hanem a vágyaihoz, melyeknek tündöklő királyi palástját véletlenül a te férfitested fölé kerítette az ő gyerekes fantáziája.

Napoleon elgondolkozva nézett maga elé. Mintha egészen máson tündödné. Aztán hirtelen megszólalt:

— Véletlenül? Azt hiszed, Anyám?

— Egészen bizonyosan tudom, fiam. És ha tévednék is, te mindig jó fiú voltál és most sem tapodhatsz rá saját multadra.

És halkán, az örök asszonyi szemérmetességgel tette hozzá:

— És nem tapodhatsz rá az én emlékemre. Isten veled, fiam.

Napoleon lehajolt, kezét csókolt, az ajtóig kísért Leticíát és ott mondta:

— Jóéjszakát, édesanyám.

A császár, amint egyedül maradt, leült íróasztalához. Azzal a koncentráló képességgel, mely mindig

egy cél szolgálatába tudta fogni értelmét és akaratát, mellyel ki tudta kapcsolni magát egy dologból, ha már végzett vele, most sem törődött többé az ügy-  
gyel Bár alapjában véve nagyon szerette a romanti-  
kát, melybe talán irtózatossá pozitívizmusa ellen mene-  
kült, az egész ügyet túlságosan holdvilágosnak, gyere-  
kesnek találta. Ebben a pillanatban nem is érdekelte  
belőle egyéb, mint ami anyjára vonatkozott.

Talán sohasem nézett még be olyan mélyen anyja  
lelkébe, mint ez alatt a félórai beszélgetés alatt. A tör-  
ténethöz, melyet Leticia meglehetősen részletesen és  
bőbeszédűen adott elő, nem érdekelte egyéb, mint az  
az érzés, mely anyját a régi emlékek révén Marbeuff  
gróf leányához fűzi. Tudta, hogy a gróf párt-  
fogásával indult el gyermekkorában Franciaországba  
tanulni, hallott egyetmást a barátságáról, mely Kor-  
zika kormányzóját családjukhoz fűzte, de hogy mit  
jelentett ez a férfi az ő anyja életében, azt csak most  
értette meg, mikor Leticia a leányért harcolt.

Visszajött Vichyből, félbeszakította üdülését, mert  
valamelyik hűbe tudatta vele, hogy Honória ma este  
megy el a császárhoz külön kihallgatásra.

Egyebekben pedig?... Napoleon vállaltvont. Tudta,  
hogy Karolinenak miféle tervei vannak a leánnyal,  
de Karoline ilyesfajta terveihez már hozzá volt  
szokva. Ha konveniált neki, hát gyakran el is  
fogadta őket. Hogy most ezt a fiatal leányt akarja  
neki felajánlani? Hát most már, anyja beszéde után,  
nem kell az ajándék — s ezzel vége.

Honória rajongása?... Eleinte ezt is inkább ne-  
vetségesnek, gyerekesnek, együgyűnek látta, bár a



gyermeket kimondhatatlanul bájosnak, csinosnak és vonzónak találta. Az első találkozás, mikor Leticia asszony bemutatta neki a fiatal leányt, valósággal meghatotta. És olyan meleg, kedves volt Honóriához, milyen csak ő tudott lenni, mikor a nagy ragadozók szeretetreméltósága felébredt benne. Később még néhányszor látta a fiatal leányt és mindig úgy beszélt vele, mint anyja gyámleányával, szíves szeretetreméltósággal meleg gyöngédséggel.

Aztán a leány elkerült Leticia asszony házatól és elkezdődtek a suttogások, a célzások, melyeket eleinte meg sem hallott. Később bosszankodott rajtuk, mert tisztában volt a célzások okával, természetével és eszébe jutott, hogy a leány állítólagos rajongása talán csak elszánt condottiere-i, mindent kockáradobás és mindent nyerni akarás.

És ez az óriási condottiere-i lelkű ember semmitől sem irtózott úgy, mint a kalóztermészetű nőktől.

Mikor a suttogások már erősen pozitívek lettek, igyekezett elfordítani fejét, de mert nem tiltotta le őket, egyre megisméltődtek és egyre határozottabbakká váltak.

A császár újra, meg újra hallotta, hogy a kis-leány miatta hagyta el vőlegényét, érte szökött el otthonából és most mindenáron színe elé akar jutni, mert nem bír nélküle élni.

Aztán Leticia asszony gyors visszatérése Vichyből? ... Az első mondat után mindjárt azt felelte anyjának, hogy természetesen rendben van minden, nem fogadja a leányt, de Leticia asszony fejét rázta.

— Nem! Ide kell jönni hozzád, fiam. Tőled, ná-

lad kell megtudnia, hogy milyen hiábavalók az álmai, a vágyai. Itt kell a helyes utat megtalálnia. Csak a te segítségédben bízom, fiam.

Napoleon gondolkozás nélkül megígérte segítségét. Az egész ügy nem érdekelte. De ha anyjának szolgálatot tehet vele?

Aztán leült íróasztalához, egypár okmányra aláírta nevét. Közben egy gyermekes ifjú arc jelent meg szeme előtt, furcsa, bronzvörös hajjal, félig nyílt, puha szájjal és nagy, rajongó szempárral. Talán már nem is tudta, hogy a kép, mely újra meg újra kirajzolódik szeme előtt, Honória arca, kinek nevében Karoline este kihallgatást kért tőle.

Egy pillanatra abbahagyta az írást. Az anyja jutott eszébe. A mai látogatás. Leticia asszony azt akarta, hogy a kis leány itt álljon vele szemben. És ő tőle tudja meg, hogy reménysége, vágyakozása lehetetlenség, elérhetetlenség.

— Ostoba gyerek... — Napoleon egy pillanatra elmosolyodott. Odanézett a nagy íróasztal egyik sarkára, hol egy bronzkar-papírnyomó alatt, nagy, kerek, gyerekes betűkkel írt levél feküdt... Erről a levélről persze nem tud Leticia asszony...

— De hát Karoline?... Vajjon ő sem tudna róla?... Az a gyermekleány csak úgy magától írta? Vagy ügyes, gyakorlott kezek vezették tollát?... No majd meglássuk... Az egész bolond históriából nem is érdekel már egyéb... Ezt pedig hamarosan meg fogom tudni, az első két-három mondat után...

Újra munkához fogott, míg a szolgálattevő tiszt jelentette:



— Az otrantói herceg úr.

A császár bölintott, de nem hagyta abba az írást. Akkor sem fordult meg, mikor Fouché belépett, csak írásközben szólt hátra:

— Nos, beszélt a cár futárjával?

— Igenis, Sire.

— A porosz királyról?

— Felséged parancsa szerint mindent elmondtam a cár megbízottjának.

Napoleon nem emelte föl fejét, tovább írt és úgy beszélt:

— A porosz király gyávaságánál csak az ostobasága nagyobb. Fél tőlem, fél a cártól, de legjobban fél a feleségétől. Megmondta a cár emberének, hogy odaadom a porosz királynak Hannovert?

— Megmondtam, Sire.

— És ő?

— Mosolygott. Egyetlen egy szót sem hitt el abból, amit beszéltem.

— Nagyon helyes. Ezt akartam. Ezek az emberek nem bírják elképzelni, hogy valaki igazat is mondhat előttük. Az ilyen alakokat csak úgy lehet félrevezetni, ha egyenes úton járunk.

— Igenis, Sire — és Fouché meghajolt. — Szabad-e ezt az elnős, örökéletű axiómát följegyeznem?

Napoleon most megfordult székén, s tetőtől-talpig végignézte miniszterét. Fouché lelkének teherbíróképessége emberi méretek szerint a végtelenbe nyúlt, most egyszerre nemcsak zavarba jött, de majdnem összetört a császár felmérő tekintete alatt.

— Ezen a helyen, — mondta Napoleon szárazon,

— ahol én állok, túllontúl könnyű elmés, örökéletű axiómákat gyártani.

Aztán egész más hangon folytatta, mert teljesen hiányozván lelkéből mindenféle fölösleges kegyetlenség, ha megalázott, vagy összetört valakit, nem gyönyörködött tovább annak lesujtottságában, mintahogy a cél érdekében szükségesnek látta.

— Tudja mit mondok én magának, Fouché? Hogy ma nincs is igazi uralkodó? Nincs. Régen, keleten... Ott másként volt. Nagy Sándornak egy napon eszébe jutott, hogy ő a Zeus fia és nyilvánosan kihirdettette ezt az igazságot. És Aristotelesen kívül, — ki túllontúl jól, a legilletékesebb helyről volt informálva ebben az apasági kérdésben, — mindenki hitt neki. Ha én holnap kihirdetem, hogy a Jehovától származom, nem merek többé kikocsizni, mert az utolsó halaskofa is a szemem közé nevet... Egyébként pedig...

Fölvett egy írást az asztalról és úgy mondta:

— Egyébként a szenátus döntvényéből nem lesz semmi. Fouché, maga reggel megérteti velük, hogy másképpen kell határozniok.

Fouché kissé visszatorpant. A megbízatás szemelláthatólag nem volt kedvére való.

— Sire... A szenátus...

Napoleon keresztülhúzta az írást:

— Ezek az emberek papirosra firkálnak, én pedig az emberek bőrén dolgozom. Az emberi bőr fellelte csiklandós, — ezt a szenátor uraknak meg kell tanulni.

Most másik okmányt vett kezébe.



— Beugnot az új prefét-jelölt. Miért?

Fouché kissé habozva felelt:

— Tisztességes, becsületes ember.

A császár széttépte az okmányt.

— Maguk még mindig nem tudják, hogy én nem a becsületük, hanem hasznavehetőségük szerint mérlelem az embereket.

Aztán megint íróasztalára hajolt és jegyzeteit nézte.

— És az Opera? Mi van az Operával?

— Az Opera, Sire? — és a miniszter tájékoztatlanul a császárra bámult. Neki igazán semmi köze sem volt ehhez a műintézethez. Napoleon azonban nem ismert rezzortkérdéseket.

— Hallom, hogy miféle gazdálkodás folyik...

Megrázta a csengőt és a belépő szolgálattevő tiszt felé fordulva mondta:

— A gyorsírót!

Magas, sápadt fiatalember jött be, a császár intésére leült az egyik kisebb asztalhoz és Napoleon — rendes szokása szerint — fel-alá járva a szobában, diktálni kezdte leiratát.

„Ezennel figyelmeztetem, hogy nem tűröm a további rendetlenséget, hanyagságot, pontatlanságot. És ha még ilyen híreket kapunk a színházról, egyik tábornokomat fogom az állami színházak intendánsává kinevezni. És ha egy megbízható, hűséges katonám áll az Opera élén, majd pontosan, rendszeren, dobszóra megy minden, úgy, ahogy kell.“

Egyszerre észrevette, hogy Fouché reánéz, míg

aláírta a levelet, intett az írónak, hogy mehet, aztán megint miniszteréhez fordult.

— Reggel küldessék le az írást. Egyebekben pedig Fouché, magának semmi érzéke sincs az irodalom és művészet iránt. Ezt már több ízben kárhoztattam önben. Mert a művészet és irodalom, — ha betartja a szabályszerű előírást, — igen helyeslendő dolog.

— Sajnos, — mondotta Fouché, — nagymértékű elfoglaltságom nem engedi, hogy hiányzó irodalmi műveltségemet kiegészítsem. Nincs reá időm.

— Nekem van, — felelt Napoleon és egy könyvet vett elő az íróasztal mellett levő állványról, — nekem van. Nézze csak Madame de Genlis regényét: A „Valéria titká“-t. Itt van mind a nyolc kötet. Nagyon értékes, szép munka. Öt kötetet már elolvastam és még mindig nem sejtem, hogy mi is lehet a Valéria titka? Holnap délelőtt, mielőtt Metternichet fogadom, átveszem a hatodikot, abból talán majd kisül? Ez a Madame de Genlis, igen szorgalmas, derék, törekvő írónő. Amellett pontos és lelkiismeretes. Minden évben 2—3 regény, átlag 6—8 kötetben. De így van ez, ha az író nem iszik, nem kártyázik, nem lopja az időt haszontalan pletykázással a kávéházban, hanem reggel leül íróasztalához és nem kel fel onnét, míg feladatát az utolsó betűig el nem készítette. Szeretném magát az irodalommal megbarátkoztatni, Fouché.

Elgondolkozott, mosolyogva nézett maga elé, mint aki egy furcsa, kedves, lelkét, fantáziáját sokat foglalkoztató emlékre gondol.

— Ott, tudja, a messze Keleten, láttam egyszer egy öreg arab embert. A piactéren ült, a kút mellett.



Az emberek körülállták, mert az öreg arab mesét mondott. Mikor a mese hőst — egy erényes, derék asszonyt, — a férje hűtlenséggel vádolta és zsákba varrva a tenger felé vitte, az öreg arab felkelt és mindegyikünkötől egypár piasztért kért, mert addig semmiképpen nem akarta megmondani, hogy mi lett a bajbajutott, erényes, ártatlanul vádolt nővel? Az emberek fizettek. — Én is fizettem, Fouché. Mert mindenki szívesen áldoz egy-két piasztért, ha megtudja, hogy a zsákba varrt ártatlan asszony a végén, ha sok szenvedés árán is, de megmenekül.

„A császár irodalmi és művészi ízlése förtelmes volt“, — írja egy fél századdal később Macaulay, mikor egypár szélesvonalú rajzban Bonaparte profilját próbálja élénk vetíteni. Macaulaynak igaza volt. Napoleon sohasem tudta, — még csak sejtésképpen sem, — hogy voltaképpen mi az igazi irodalom, vagy művészet? De intuíciójával, melynél soha biztosabb, élesebb és találóbb nem volt még semmiféle teremtető erő, mégis csak meglelte az írói hatás titkának lényegét.

Merthogy valójában minden író, minden művész úgy keresi kenyerét, mint a kút mellett ülő és mesélő arab. Hogy talán nem maga, személyesen szedi be a piasztereket, az nem is olyan lényeges különbség. A bajbajutott hős iránt neki is fel kell kelteni a várakozást és jaj neki, ha ez a várakozás nem úgy elégtételi ki, ahogy a kút mellett ácsorgó, vagy könyveit olvasó közönség várja tőle. Piaszterek helyett botütéseket, vagy sárgöröngyöket kap. Vagy — merthogy kultúrállamban, finom formák között végzik ki az embert, — azt mondják: nincs többé mondanivalója

és a humánus, gyors agyonverés, vagy agyonkövezés helyett, éhen hagyják halni.

Meg kell szolgálni a piasztereket és mindenkinek — a legnagyobbak is, — úgy kell szolgálni, ahogy a közönség belső ösztöne kívánja. Nem zsarnoki szélségből, hanem, mert a mesét hallgató arab éppen úgy tudja, mint a differenciált lelkű olvasó, hogy az irodalomnak ahhoz az emberhez kell szólni, akivé szeretnénk lenni, — ha módunk, erőnk volna hozzá.

„A császárnak förtelmes irodalmi ízlése volt“, de egy hatkötetes esztétikai munka nem magyarázhatta volna meg jobban az irodalmi hatás titkát, mint a Fouchénak odavetett anekdóta.

A császár benne volt az esztétizálásban, hát tovább oktatta miniszterét.

— Én mindig olvasok és mindig van időm az olvasásra. És mondhatom, Fouché, semmiben sincs olyan gyönyörűségem. Itt van például ez a Lottika — — —

— Lottika? — és a miniszter megint tájékozatlanul nézett császári urára.

— Igen, Lottika...

És szemrehányóan folytatta:

— De hát már elfelejtette, Fouché? Hiszen csak a múlt héten beszéltem el magának annak a weimari poétának, annak a Goethének regényét. Ez a Goethe igen tehetséges és helyes világszemlélettel rendelkező férfi. Regényének hőse, a fiatal Werther, derék, rokonszenves alak, őszinte nagyrabecsüléssel ragaszkodott Lottikához, aki — — —



Az irodalmi lecke félbeszakadt, mert az ajtónálló hangosan jelentette:

— Marbeuff Honória grófnő.

— Várjon — mondta kurtán, száraz, rideg hangon Napoleon. Fel-alá járkált, szeme valahogy a távolba nézett, mint aki ezer mértföldnyire van most ismét fogadószobájától. Fouché le nem vette róla tekintetét.

Mikor megtudta, hogy Marbeuff Honória grófnő kihallgatást kapott a császártól, azonnal értesítette Leticíát. Leticia egy pillanatig sem habozott, úgy jött fel Párizsba, hogy senki sem tudott róla Fouchén kívül.

— Most aztán győznünk kell, — gondolta magában Otrantó hercege, mert Karoline csak akkor bocsátja meg ezt a sakkhúzást, ha teljesen megbukott tervével és gyöngé a bosszúállásra. Akkor szelíd, alázatos, félénk, riadt, legalább is egy kis időre, míg a királyi menyasszonyt megkaptuk.

Leticia asszony, ki Marbeuff gróf leányáért jött vissza gyorsan Párizsba, nem várta nagyobb izgalommal az audiencia eredményét, mint a miniszter, ki császári urának trónjához illő feleséget keresett az európai udvarokban.

De arról a bronzkar-nyomító alatt fekvő levélről a miniszter éppen olyan keveset tudott, mint a császár anyja.

Hogy kerülte el Fouché megbizottainak figyelmét ez a gyermekes, nagy betűkkel írt levél? Hiszen még ha Karoline juttatja el bátyjához? Karolinenak voltak fantasztikus, a hivatalos hatalmat kontrakarírozó öszszeköttetései. De a furcsa írásból Karolinenak sejtelme sem volt, bár jobban semmi sem szolgálhatta volna

célját, mint a titokban elküldött papírdarab, melyre egészen önkéntelenül, tudattalanul rá-rátévedt a császár tekintete.

Fouché csak nézte urát, ki egy pillanatra megállt az ablak mellett. Aztán megint járkálni kezdett a teremben és úgy mondta:

— Kutyának való ez az élet, Fouché. Többet dolgozom, mint a fáraók rabszolgája. És még annyi örömöm sincs az életből, mint ezeknek a nyomorultaknak, hogy az állati robot után legalább egy meleg asszonyi testhez símuljak. Ezek az asszonyok itt körülöttem?!... Ha felboncolnám szívüket, divatszám-lák, protekciókérések, más egyéb ilyen ocsmányságok hullnának ki belőle... Egy asszony... Egy meleg, őszinte, igaz asszony... Ej...

Megint fel-alá járkált, aztán, mint aki hirtelen szakítani akar gondolatmenetével, megállt Fouché előtt:

— Maga itt fog várni a mellékteremben. Később majd még folytatjuk a munkát.

— Később, Sire?

— Igen. Hiszen rengeteg a munka, tudja. Ezt a kihallgatást is csak azért rendeltem estére, mert aztán hetekig nincs időm. Ma éjjel dolgozni fogunk reggelig, mert... — Ránézett miniszterére, aztán száraz, rideg hangon vetette oda:

— Mi ez, Fouché? Talán csak nem fáradt?

— Nem tagadhatom, Sire. Az éjjel is fent voltam és...

— Fent voltunk, Fouché, — mondta Napoleon, erősen megnyomva a „voltunk“ szót. — Együtt dol-



goztunk. De az ördögbe is, csak nem fog mafláskodni. A francia állam tisztességesen fizet bennünket. Rajta hát! Teljesítsük kötelességünket.

Megrázta a csengőt s míg Fouché kiment a terem-ből, hangosan mondta az ügyeletes tisztnek:

— Eressze be Marbeuff grófnőt.

## TIZENKETTEDIK FEJEZET

Napoleon az íróasztal előtt állt, mikor Honória be-lépett. Nézte a leány arcát, melyen valami dermedt, szinte emberfeletti félelem látszott. Remegett egész tes-tében, halálsápadt volt, de azért a mély udvari bókot kifogástalanul csinálta meg és szemét lesütve állt a császár előtt.

A férfi fejétől lábujja hegyéig végignézett rajta, mintha csak most látná először. Honória lassan fel-emelte fejét s még jobban remegni kezdett. A császár arca komoly, tekintete kifürkészhetetlen.

— Grófnő, — mondta száraz, rideg hangon, — ön kihallgatást kért tőlem. Miért jött ide?

— Sire... — És Honória szavát alig lehetett hal-lani. — A folyamodványom... Nagylelkű jóságáért jöttem esedezni.

A császár még keményebben és ridegebben foly-tatta:

— Ki küldte ide?

Honória úgy érezte, mintha szíve már ott do-bogna torkában.

— Karoline hercegasszony kegyeskedett megpa-

rancsolni ... Hogy megköszönjem Felséged határtalan jóindulatát ... Hogy én ide eljöjjek ...

— Úgy? — A férfi megfordult és előhúzza a levelet a bronzkar-nyomtató alól.

— Hát ez itt micsoda? Ezt is Karoline hercegasszony parancsára írta?

Honória egész testében megrázkódott s önkéntelenül hátrált egy lépést.

— Sire ... A levelem ... Az én levelem ...

— Igen, a levele. — S még parancsolóbb, még emeltebb hangon beszélt:

— A levelét Karoline hercegasszony tudtával írta? Feleljen!

— Nem, Sire ... A hercegasszony nem tudott róla, mert ...

... Nem tudott róla, — gondolta magában a császár, míg a remegő leányt nézte és valahogy nem bánta, ha így volt a dolog.

De sem az arca, sem a tekintete nem változott, mikor folytatta:

— Úgy? És miféle ostobaságokat firkált itt össze-vissza? Azt hiszi, nincs más dolgom, mint a maga együgyűségeit olvasgatni?

— Sire ... — A leány térdei mintha megcsuklottak volna. Erővel tartotta magát, hogy össze ne essék.

A császárt azonban sem kísérteties halványsága, sem remegő gyöngesége nem indította meg. Úgy kiabált rá, mintha egy vásott, haszontalan, büntetését mindenképpen megérdemelt kölyök állna előtte.

Lehet, hogy az anyjának tett ígéretére gondolt,



de az is lehet, hogy mint jó komédiást, magával ragadta szerepe, sodorta, vitte magával a színjáték.

— Egy szót se! ... Ilyen levelet merészel nekem írni! ...

Kiteregette a papírt és hangosan olvasta a kifogásolt passzusokat:

„Szeretem mióta öntudatra ébredtem és szeretni fogom a koporsómban is...”

— Hallatlan! ...

Honória összekulcsolt kézzel könyörgött. Nagy szeme ijesztően kitágult. Mióta levelét elküldte, folyton transzban élt. Remegett, hogy elvész az írás, melyről senkinek szólni nem mert, még jobban reszketett, ha arra gondolt, hogy el fogja olvasni, akinek írta és neki akkor ... azután a férfi szemébe kell nézni.

A szegény gyötrődő, egyedül hagyott gyermek az egyik pillanatban élni akart, élni mindenáron, a másik pillanatban a halált várta. Kinyújtotta kezét, hogy mindent magához öleljen, aztán megint elfordította fejét, mert semmi sem kellett.

Leticia nagyon okos asszony volt és nagyon lelkiismeretes, de arra mégsem gondolt, hogy a tifuszos beteget nem szabad egyedül, magára hagyni.

Mert lehet, hogy a természet legyőzi a halálos lázt és minden rendbe jön, de az is lehet, hogy a deliriumos beteg egyszerre csak fejjel ugrik le a toronyból, — talán éppen egy perccel a gyógyulás előtt.

Napoleon végignézett a leányon. Nézte a karcsú, fínom, vékony, ideges alakot, a csodálatos bronzfürtöket, a fehér, magas, nemes homlokot, a mély és mégis olyan gyermekes szempárt, a remegő, puha száját.

Összefonta karját, mert minden imperátori pózra szüksége volt, hogy tovább tudja folytatni a színját-szást.

— Szép dolog, mondhatom. Gyönyörű! Szerelmes leveleket firkálni idegen férfiaknak! És hozzá még négy helyesírási hiba is van a fogalmazványában. Szé-gyelje magát! Ha ezt az édesanyám tudná? ... Hacsak sejtené, hogy maga miket csinál? ... Hogy most itt van nálam?

Itt Napoleon egy kicsit kiesett a színjátszásból, mert arra gondolt: vajjon beengedte volna Leticia ebbe a szobába a leányt, ha tud valamit annak leve-léről?

... Tulajdonképpen miért nem mondtam meg neki? — gondolta most magában. És nem akart a kérdésre felelni.

Mert hogyha őszintén felel, akkor be kell val-lania, hogy amilyen becsületesen, igazán, hűségesen akart eleget tenni anyja kérésének, éppen amnyira várta, kívánta, akarta, hogy ez a gyerekleány hozzá eljőjön, hogy megtudja? —

Hogy megtudja, igaz-e, amit Leticia asszony mon-dott: „Nem téged szeret, hanem az álmait. Nem hoz-zád jön, hanem a vágyaihoz, melyeknek királyi pa-lástját éppen a te férfitestedre borította az ő gyerekes fantáziája.“

... Lássuk csak, — gondolta magában. — Hiszen csak játék; csak komédia az egész. De legalább meg-tudom, hogy ez a leány, ez a bolondos kis gyerek? ...

... Aztán, — aztán legyen úgy minden, ahogy az anyám akarja. Az ember leszidja, megpirongatja, meg-



ijeszti egy kicsit és útjára bocsátja. Nem olyan nagy dolog majd elfelejti. De miért ne tudnám meg, hogy igazán én hozzám jött ide, vagy pedig?

— Felséges uram, esedezem... Ne tessék... A Fenséges asszony?... Ha Leticia asszony megtudja?!

— Micsoda? — kiáltott fel Napoleon, mint aki nem bír felháborodásával. — Talán bizony még azt hiszi, hogy hallgatni fogok?! Hogy a bűntársa, a cin-kosa leszek?!... Nahát ez már... Az édesanyám úgy tekint, mint a tulajdon gyermekét és maga... maga ilyet mer tenni? És éppen velem?... Hogy merte ezt megtenni?!

A leány félig ájultan egy székbe kapaszkodott, hogy el ne essék.

— Üljön le! — kiáltott rá Napoleon.

Honória nem mozdult. A császár még erősebben rákiáltott:

— Azt mondtam magának, hogy üljön le!

— Igenis, Sire... Hiszen már leültem.

És erejét vesztetten leesett a pamlagra.

— Ne ájuldozzon itt nekem.

De minden haragja és felháborodása ellenére közelebb lépett a pamlaghoz és újra figyelmesen végignézte a leányt.

— Mondja csak, magát soha sem büntették meg, ha rossz, makacs, vagy engedetlen volt?

— Engem, Sire? — Engem?... — ránézett Napoleonra s a tekintetén látszott, hogy soha rossz, vagy kemény szó életében nem érte.

— Kár — és a császár ott állt a pamlag előtt. — Nagy kár. Mert ha megteszik?... Tudja, mit csinál-

nék én most magával, ha az apja, vagy a bátyja volnék?

— Velem, Sire?

— Megverném, — mondta Napoleon kurtán. — Irgalmatlanul, kegyetlenül elverném. És tudja, ha én ezt most megtehetném, egészen biztosan a javára válnék magának, meg az egész jövődjének.

Honória már félig halott volt a rémülettől.

— Sire, én beléhalok, ha ...

— Egészen biztosan tudom, hogy nem halna bele. De hát nem tehetem meg, mert nem vagyok sem az apja, sem a bátyja. Ezt különben nagyon sajnálom, mert ...

Közelebb hajolt Honóriához és egészen megváltozott hangon mondta:

— Mert maga, apró bolondságaitól eltekintve, igen kedves, jó kisleány lehet. Nem igaz?

— Nem tudom, Sire. — És a leány foga összekocgott a félelemtől.

— Hát, ha mondom, hogy nem bántom, — és Napoleon most egész szelíd hangon beszélt. — Kitől fél?

Csupa szelídség, csupa jóság volt minden szava, mikor folytatta:

— Most már nem akarom, hogy féljen. És ha megígéri, hogy ezentúl okosan viseli magát és nem firkál idegen férfiaknak szerelmes leveleket, hát nem bánom, most az egyszer megbocsátok — és a dolog kettőnk között marad. Érti?

Ott állt közvetlen közelben, a leány előtt és egyszerre érezte, hogy mint keríti hatalmába az érzés,



melyet ő kíváncsiságnak nevezett. És maga sem tudta, milyen fojtottá válik hangja, mikor kérdezte:

— Tulajdonképpen miért jött ide? ...

S talán mert megérezte, hogy ingoványos területre jutott, összeszedte magát és keményebb lett:

— De ne hazudozzék a folyamodványával. Azt úgysem hiszem el.

A leány arca megvonaglott s a császár nem bírta tovább így folytatni.

— Nem fog hazudni? — kérdezte csendesen.

— Sire... Én még sohasem hazudtam életemben. Most eltakarta arcát és sírva fakadt.

A férfi arcán furcsa rángás futott keresztül.

— Ne sírjon! — kiáltott rá a leányra.

Aztán valamivel halkabban:

— Nem hallotta?

S mivel Honória tovább zokogott, még csendesebben beszélt.

— Arra kértem magát, hogy ne sírjon.

Különös zavar vett rajta erőt és maga előtt is restelkedve folytatta:

— Én nem szeretem, ha asszonyok sírnak előttem. Nem mondták magának, mikor ide jött, hogy az asszonysírást nem tűrhetem?

— Mondták. — Honória zokogásával küszködött.

— Nem mondták, hogy a síró asszonyokat azonnal kiutasítom szobámból?

— Mondták.

— Hát akkor miért sír?

— Mert Felsőged haragszik reám.

— Persze, hogy haragszom, — mondta Napoleon.  
 — Még ne is haragudjak, amikor...

Csend volt egy pillanatig, aztán megint a császár beszélt.

— De most már hagyja abba... Azt akarom, hogy reám nézzen, letörölje könnyeit és mosolyogjon. Szépen, kedvesen, mint egy jó kisleány. Mint azon a báli estén, mikor először láttam magát.

Fölemelte a leány fejét és maga felé fordította s mikor Honória könnyes arcába nézett, egy kis, furcsa aggodalommal kérdezte:

— Minek jött maga ide?

— Én már nem tudom, Sire.

Napoleon egészen közel hajolt hozzá.

— Mikor idejött, tudta?

— Azt hittem, tudom.

— És most? — kérdezte a császár halkán.

— Most? ... — Fölnézett Napoleonra és úgy mondta: — Ne tessék én reám haragudni.

Kislányosan összekulcsolta vékony, hosszú ujjait és úgy kérlelte a férfit:

— Ugy-e, már nem is haragszik olyan nagyon?

A császár leült a pamlagra a leány mellé.

— Azt hiszem, nem tulságosan. El lehet viselni. Ki lehet bírni.

— Hát akkor? ... Úgy-e, nem mondja meg? ... Leticia asszony nem fogja megtudni?

A császár talán maga sem vette észre, már egészen közel ült a leányhoz.

— Nem. Nem fogja megtudni.



— És engem nem fognak kinevetni? Az emberek nem fognak nevetni rajtam?

— Magán? Nem. Azt hiszem, nem. Azaz egészen bizonyosan nem. Legfeljebb majd én rajtam, ha...

Megfogta a leány kezét és szorosan, keményen tartotta két keze között.

Csend volt egy pillanatig, aztán halk, lenyomott hangon újra csak azt kérdezte a császár:

— Minek jött ide? Hogy jutott eszébe, hogy ebbe a szobába, én hozzám bejöjjön?

— Már nem tudom. Már nem is értem, hogy miért jöttem ide? Hogy miért vagyok itt? Még egészen kis gyermek voltam, mikor arról álmodoztam, hogy egyszer én így... Hogy én látni fogom Felségedet. Így szemtől-szembe... És akkor az olyan boldogság lesz, hogy el kell pusztulni, mert hiszen beteljesedett minden, amit nekem az élet adhat.

— Amit magának az élet adhat? — És Napoleon önkéntelenül furcsa, szomorú mosollyal felsóhajtott. — Ugyan?...

És mert Honória csöndesen kihúzta kezét, hát elborult arccal kérdezte:

— Mit vár maga az élettől, kislány?

— Ami megtörtént. Hogy egyszer, egyetlen-szempár szembe nézhessek a testetöltött Lángszellemmel, a Nagysággal, a Géliusszal... Aztán meghalok, mint ahogy meghalt Semele, mikor Zeus isteni arcát meglátta.

Napoleon erre a patétikus kitörésre elnevette magát.

— Hát tudja, ha már a mitológiához is elérkez-

tünk.... Zeus a karjai között tartotta Semelét és Se-mele már a Zeusé volt, mikor az a kíváncsi asszony... Merthogy még akkor is kíváncsi volt, mikor pedig már mindent tudott...

Egyszerre gyöngéden két keze közè fogta a leány arcát és maga felé fordította:

— De maga olyan távol van tőlem. Még a kezét is kihúzta a kezemből. Mintha nem is hozzám jött volna. Pedig hozzám jött, úgye?

— Sire...

Most már sürgetőleg, türelmetlenül hallatszott a férfi szava:

— Hozzám jött?

— Én tíz esztendő óta álmodok erről a pillanatról s hogy itt állok szemben az álmommal...

Ez nagyon ügyetlen, ez nagyon rossz szó volt. A császárnak Leticia kegyetlen mondását juttatta eszébe.

— Maga én velem áll szemben, Honória, — mondta nyersen.

— Amit vártam, amit kértem, amiben reménykedtem, azt már megkaptam és...

— És én? — vágott közbe a császár.

— Sire...

Milyen gyöngéd, szinte kérő volt most Napoleon hangja.

— Honória... Maga csak az álmairól, csak sajátmagáról beszél. Reám nem gondol? Engem meg sem lát?

S a leány vállára tette kezét.



— Hiszen látja, kisleány... A könnyei már felszáradtak. Már nem sír. És én már nem is tudom...

Közelebb vonta magához a leányt és halkán megismételte:

— Én már nem is tudom...

— Sire.

— Már nem is tudom, sajnálom-e, szeretem-e magát, kicsi leány? Csak azt tudom, hogy itt sírt előttem, és a könnyei, a forró könnyei lehulltak a szívemre és...

Honória egy mozdulattal ki akarta magát szabadítani.

— Sire, — és egy egészen másforma, sokkal nagyobb félelemtől kezdett remegni. — Sire... Én már nem sírok.

Csakhogy nem tudott szabadulni, mert Napoleon még erősebben magához vonta.

— Miért akarsz menekülni? Hiszen idejöttél? Hozzám jöttél. Mikor idejöttél, mire gondoltál?

— Nem tudom, Sire.

— Te nem tudod, csak érzed, — folytatta Napoleon és most már igazi belső tüztől vibrált a hangja. — De én, én elmondom neked. Ugye az jutott eszedbe, hogy van itt ebben a nagy palotában egy szomorú, magányos, fáradt ember... Én elmegyek hozzá. Elviszem neki a fiatalságomat, a szépségemet, a leány-ságomat. Odaajándékozok neki mindent, hogy legyen egy órája, egyetlen emléke, mikor egész ember volt, férfi volt, úr volt. A te urad. A tied, Honória...

Honória most már erős, határozott mozdulattal védekezett.

— Az egész világnak ura, Sire! Az egész világé!

S a férfi érezte, hogy mint tüzesedik át egyre jobban nemcsak a vére, hanem a szíve, a lelke — s ami ennél több, — a fantáziája. A móka, a színjátszás, a hiúságból, kíváncsiságból elkezdett játék, mint vált egyre fenyegetőbben komollyá s mint vezetett el ahhoz a pillanathoz, melyből, már saját erőnkéből, nincs visszatérés.

— Csak a tied, kislány, csak a tied! — és magához szorította Honóriát, — hogy átvehesse a királyi ajándékot, amit csak egyszer ajándékozhat oda az aszszony és csak egy férfinak. Annak, akit szeret. Aki az övé...

— Nem! — kiáltotta most Honória. Ércesen, erősen csengett a hangja, mikor határozott mozdulattal kibontakozott a férfi karja közül.

Napoleon most már erőszakosan ölelte magához.

— Ezt nem lehet! Ezt nem!

S mert sem vére, sem fantáziája megmámorosodni nem tudott, hát elég erős volt hozzá, hogy kitépje magát a férfi karja közül és felugrott a pamlagról. Haja a küzdelemben szétbomlott és a császár arcába hullott.

És most hová lett már a jószándék és hová a tréfa, a kis leány kemény megleckéztetése, összeszidása, hazaküldése, ahogy anyjának ezt megígérte?! Hová lett saját magának megbecsülése, mely az anyja iránt érzett ragaszkodásában nyilvánult meg talán legerősebben. És hova lett a mult kegyelete, a hála érzése, a védtelenség, a kiszolgáltatottság iránt való gyöngéd-



ség, mely senkiben sem él olyan vitalitással, mint az erős férfi lelkében? . . .

De hát mit is mondott az akasztófa árnyékában álló gyilkos, kóbor lángész? Ki fejezte ki jobban az ő örökéletű refrénjénél nemcsak a földi dolgok mulandóságra való ítéltségét, hanem gondolatunknak, szándékunknak, erkölcsünknek új — meg új szappanbuborékokba való átformálódását:

„Hová lett a tavalyi hó?”

A császár, ki a legjobb, a legbecsületesebb szándékkal tett ígéretet Leticia asszonynak, erős, szinte brutális mozdulattal ragadta magához a leányt. És a szavai, — mintha a tudat alatt ott élne benne az önvád, a szégyenkezés, — mind-mind csupa gyöngéd, remegő bocsánatkérés.

— A hajad . . . A te aranyos szőke hajad, az arcomba hull . . . És én beletemetem a szememet, hogy ne lásson többé az életben semmit . . . Soha többé semmit . . . Csak a te gyönyörű fehér arcodat én szerelmes asszonyom . . .

Honória már szinte önkivületben védekezett. Maga sem tudta mit mond, éppen azért találta meg a legjobb szavakat.

— Én leány vagyok . . . Felséged édesanyjának gyámleánya vagyok . . . A Fenséges asszony mondotta, hogy leányának tart . . . engem . . .

A császár ölelő karja egy pillanatig mintha szabadon eresztette volna a vergődő leányt. Ez alatt a pillanat alatt belenézett a nagy, kitágult szempárba és nem látott egyebet benne, mint félelmet, irtózatot, kétségbeesett szabadulni vágyást.

A tisztalátás, a józanság pillanata után megint agyára szakadt a mámor. Rekedt, fojtott hangon sutogta:

— Az enyém vagy. Most már az enyém vagy! Miért vergődsz? Miért viaskodol? Hát nem érzed, hogy most már... most már hiábavaló minden... Hogy én kívánlak, akarlak és elveszlek... És ha én akarlak, akkor hiábavaló minden ellenkezés...

— De hát miért is ellenkeznél? — és hangja még halkabbá vált, mikor a leányt már ölében tartotta. — Hiszen te is... Te is azt akarod... Most... most még nem tudod, még félsz, még remegsz. De egypár pillanat múlva te is azt kívánod, azt akarod, amit én...

— Nem! — és a leány dereka hátrafeszült. Vérének minden egyes lüktetése, lélekzetvétele, szemének rebbenése, minden csupa védekezés és tiltakozás volt.

— Úgy félsz a szerelmemtől, mint az imént a haragomtól remegtél. De látod, a haragom már elmúlt, a szerelmem pedig nem múlik el soha. Mert te több vagy nekem, mint minden leány, mint minden asszony... Mert te vagy az ifjúság! Az ifjúság most az enyém, itt van a karjaim között és...

— Meghalok, ha el nem ereszt...

— Minden leány meghal ilyenkor, hogy aztán mint boldog, diadalmas asszony támadjon fel.

És a leánynak a végső kétségbeesés pillanatában, hirtelen egy alak bukkant fel emlékezetében. Egy fiatal férfi alakja, ki mellett ott élt mint gyermek, mint ifjú leányka, ki soha ki nem apadó gyöngédséggel, soha ernyedést nem ismerő jósággal óvta, oltalmazta, segítette. Ki ment vele együtt, ha fantáziájának



forgószele ragadta és mosolyogva ültette le, ha lélegzete elállt és panaszkodni kezdett, hogy nagyon is gyors volt az iram. Lehetett mellette gyermek, mert védelmezte, diadalmas, ragyogó szűz, mert hódolatával, imádatával ékesítette fel, síró, bánatos leány, mert letörölte könnyeit, mikor pedig nyugtalan izzó fantáziája elkergette idegenbe, a vérének, hajlamainak, szokásainak, neveltetésének idegen emberek közé, hát eljött utána, eljött utána és mindenről lemondva, mindent feláldozva érte, felülemelkedett a saját érzésén is. Eljutva a legnagyobb magaslatig, hová az emberi lélek juthat, mint védelmező, oltalmazó, megmentő testvér nyujtotta felé kezét.

És mintha csak ez után a kéz után kapna, a végső kétségbeesés deliriumában kiáltotta:

— Paul . . .

És még hangosabban kiáltva, ismételte a fiatal-ember nevét:

— Paul . . . Segítség . . .

És a császár, az idegen férfinevet hallva, egyszerre megdermedt. Eleresztette a leányt. Mintha a forró láznak, mely agyát elborította, akaratát legyűrte, egy pillanat alatt vége lett volna.

Hiszen ami ehhez a fiatal gyermekhez fűzte, az nem a saját, hanem a leány érzése volt. Úgy tett, mintha oda sem figyelne, de azért furcsa érdeklődéssel hallgatta, mikor a csodaszép kis leányról beszéltek előtte, ki ő miatta hagyta el otthonát, rokonait, vőlegényét, mert ott, halálos ellenségei, a legmakacsabb emigránsok között, rabja lett és nem tud nélküle élni. Mosolygott is, bosszankodott is, de mikor meg-

látta a leányt, akit az anyja vezetett elébe és ajánlott pártfogásába, mélyen meghatódott.

Az a meghatottság fogta el, melyet az ifjúság, az elhagyottság, a kiszolgáltatottság és a szépség kelt fel minden egészséges, ép, erős férfilelekben. Aztán?..

Aztán nem is törődött többé a dologgal. A leány sorsa Leticia asszony kezében van, és Napoleon tudta, hogy nem is lehetne erősebb és biztosabb kezekben.

És egyszerre anyja elutazott és a leány újra Karoline házába került. Megint kezdődött a suttogás, a szóbeszéd. A császár csak legyint, sőt egyszer haragosan rá is szól Karolinera. De már gyakran megjelenik előtte a csodálatos finom kép, a fehérarcú, lágyajkú, bronzhajú, nyulánk gyermek, aki érte, egyedül ő érte neki-vág a világnak és vállal mindent és tűr mindent és nekimegy mindennek, mert... — „Mert nem tud nélküled élni“ — mondja Karoline.

„Nem is téged szeret, csak a saját vágyait, szerelmes, de nem beléd, hanem az álmaiba, melyeknek királyi bíborpalástját véletlenül éppen a te férfitested fölé kerítette az ő lobogó fantáziája.“

Ezt vágta szemébe Leticia asszony.

És bár kevés okosabb asszony taposta nála a földet, ezt az egyet felette oktanul cselekedte.

Napoleon azóta folyton azt kérdezte önmagától: Vajjon? Csakugyan? Igaza volna?

És szörnyen kíváncsi lett a próbára.

Még semmi határozott terve, szándéka nem volt, teljes jóhiszeműséggel engedte be magához a leányt, de már Honória leveléről nem szólt anyjának.

S míg a leány szemben állt vele, míg fenomenális



színjátszó tehetségével eljátszotta előtte a nagy felháborodás jelenetét, míg szidta, korholta, s mint egy rakoncátlan gyereket veréssel fenyegette, egyre csak arra gondolt:

— Vajjon, kinek van igaza? Vajjon csakugyan nem én hoztam jött, csak fantáziájának álmokképzőhöz? Mi lenne, ha véletlenül egyszerre szemben találkozna a vágyával, az álmaival?...

— Mi lenne?...

Lehet, hogy csak színjátszás, próba volt ez is az elején. De aztán?...

Ingoványos talajra lépett és nem bírt visszafordulni.

És most, az utolsó pillanatban sikerült megtudnia az igazságot. De mire megtudta, már nem volt tréfás, mókás próbatétel, kíváncsiságának kielégítése. Játék, mely jól esik a sok keserves, nehéz munka után.

A császár hallotta, amint a leány felsikolt, valakit segítségül hív ellene, és látta a kitárt esdeklő mozdulatot az után a valaki után, és látnia kellett a megmerevedett, az undorba fuló irtózatot, amellyel őt eltaszítja s a másikhoz menekül.

Most már vége volt a színjátszásnak. A császár dolgozószobájában nem az uralkodó állt szemben a kihallgatásra jelentkező Marbeuff Honóriával, hanem a megbántott, megalázott, a magát kijátszottnak hitt, felháborodott, indulattól remegő férfi, a nővel, ki megcsúfolta és nevetségessé tette.

S az ügy, mely tréfás mókaként kezdődött, mely esetleg rövidebb vagy hosszabb ideig tartó viszonyban

folytatódhatott volna, egyszerre áthangolódott zorddá, félelmetessé, halálos veszedelmeket rejtetővé.

A császár ott állt szembe a leánnyal. Sápadtan, összeszorított szájjal mérte végig. Honória érezte, hogy térde megrogyik és nem bírja ki sokáig a férfi tekintetét.

— Kinek a nevét kiáltottad? — kérdezte most tőle a férfi.

És mert a leány nem felelt, még egyszer végigmérte és csak egypár pillanat múlva folytatta:

— Hallgatsz? Nagyon helyes. Csak hallgassál tovább is. Nappal szorítsd össze a szádat és éjjel ne merjél álmodni róla. Mert ha kimondod azt a nevet, — annak a férfinak nevét, — a halálítéletét mondtad ki. Vigyázz, hogy ki ne ejtsd valaha a nevét.

Honória ajaka rángatódzott, mintha szólni beszélni akarna, de hang nem jött ki vértelen száján. Napoleon ott állt vele szemben, és mereven, keményen, áthatolhatatlan tekintettel nézte.

## TIZENHARMADIK FEJEZET

És ebben a pillanatban már nem a császár és a kis remegő leányka állt egymással szemben, hanem a férfi, meg az asszony, kikre nézve eljött a döntő perc, mikor meg kell látniok magukat és egymást.

És mindakettő úgy érezte, hogy megcsalták, kifosztották.

Az asszony — mert asszony volt — már tisztába jött vele, hogy csak saját maga hazudott magának,



csak saját maga ámitotta magát. A férfi — azért volt férfi, — elszánt, keserű haraggal fordult a nő ellen, aki hazudott és komédiázott előtte.

És ha neki, a leánynak, még egy nagylelkű, lenéző, semmibe sem vevő gesztussal el is tudja nézni a „játékot“, ott volt a partner, „a másik“, az utolsó pillanatban diadalmaskodó vetélytárs, ki miatt leesett két ölelő karja, ki láthatatlanul odaállt közéjük és megvédelte ellene és meg tudta őrizni magának ezt a gyermekeket, aki egy pillanat előtt még azt mondta neki...

A férfiak örök tévedése, tragikómiás botlása, hogy a megfoghatatlant is konkrétizálni akarják, hogy szavak, mondások bizonyosságára építenek ott, hol csak sejtetések, ösztönös meglátások, pillanatig tartó felvillanások világítják át a rejtelmest.

És a császár még az átlagférfinál is jóval naívbabb, tudatlanabb, esetlenebb, mikor asszonnyal kerül szembe. Mindenki tudta, hogy Napoleon meglehetősen kíméletlen a nőkhöz. És talán csak ő maga sejtette, hogy zordsága, keménysége, kíméletlensége voltaképpen mind furcsa, titkos félelmet takar.

Félt az asszonytól, mint egy tilokzatos, kiszámíthatatlan hatalomtól. Félt attól a rettenetes erőtől, mely benne van a legprimitívebb asszonyi teremtésben is. Mert mindegyik — a legostobább is, — tisztában van a férfiember tragikómiás kiszolgáltatottságával.

Már a legtapasztalatlanabb, legártatlanabb gyerek-leány is pozitív biztossággal látja, aminek megértéséhez a férfiember ritkán, akkor is csak nagy megpróbálta-

tások után jut el, hogy a természet, mely azon a bizonyos hatodik napon súlyos igazságtalanságot követett el az asszony ellen, ugyanakkor valami kegyetlen, egyben humoros igazságszolgáltatással legalizálta az ügyet. A világ uralkodójává és királyává tett férfit, ugyanis, minden hatalmával, erejével, kiváltságosságával, átadta és kiszolgáltatta az asszonynak. Örökös, megválthatatlan rabságba döntve vele. Merthogy asszonytól kapja az életét, első táplálékát, az élet legintenzívebb átérzését: a szerelmi mámort; asszony nélkül nem juthat gyermekhez, kiben földi halandóságát örökíti meg, asszony nélkül nem tud örülni sikerének kiváltságosságának, diadalainak, asszony nélkül nem bírja elviselni vereségét, bukását, begyógyítani a harcban kapott sebeket. Mentől erősebb, igazabb és keményebb a férfi, annál inkább rá van szorulva az asszonyra, mert nem érzi nélküle teljesnek és egésznek életét.

És Napoleon, kinek keménysége szinte durvaságba ment át, ha nővel állt szemben, voltaképpen nagy, titkos félelmet rejtett a brutalitás alá. Mindig félt, hogy egyszer csak szembetalálkozik az asszonnyal, az igazival, aki erőt vesz és keresztülgázol rajta. Akinek megnyerése minden diadalánál nagyobb győzelem, akinek elvesztését megalázóan gyötrelmesnek érzi. Ez villant át az agyán egy pillanat alatt, míg Honóriával farkasszemet nézett.

Talán itt van a nő? . . Talán itt van a pillanat? . .

A következő percben mind a ketten összerezzenek, a folyosón valami fojtott zaj, kiáltás, aztán heves hangok, lábdobogás. A császár felrántotta az ajtót.



— Mi ez? Mi történik itt?

A szolgálattelvő tiszt feszesen állt és szemmelátható felindulással jelentette:

— Sire... Az otrantói herceg úr...

— Mit akar tőle?

— Jelenteni kívánom a herceg úrnak, hogy egy fiatalembert tartóztattak le a palotában.

— Itt?

— Itt. Felsőged lakosztálya előtt.

— Miért tartóztatták le?

— Mert fegyvert találtak nála.

— Ki ez az ember?

— Csak annyit tudunk róla, hogy emigráns.

— Hogy hívják?

— Nem akarja megmondani a nevét. Hallgat és nem felel a kérdésekre.

— Majd a börtönben megtanítyák beszélni. Hívja be az otrantói herceg urat!

Napoleon fel és alá járkált. Honóriára rá sem nézett. Mintha a leány nem is élne számára. Vagy talán már csakugyan nem is tudta, hogy a leány a szobában van? A színészkedést nála mindig nehéz volt megkülönböztetni a valóságtól.

És ki tudja, nem látta-e, hogy Honória milyen halálravált arccal, nagy, kitágult, időn és téren túl néző szempárral nézi az ajtót, melyen keresztül talán belép az, akitől, akiért ő most mindennél jobban retteg, akinek életét, anélkül, hogy akarta volna, pusztán létezésével, — azáltal, hogy olyan, amilyen, — úgy összekúszálta, hogy talán emberi erővel meg sem lehet oldani többé.

Mintha csak transzban lenne, úgy látott keresztül a bezárt ajtón és dermedten, halálos félelemben remeggett attól, ami a következő percben talán rá fog szakadni.

S ha a császár mit sem lát ebből, vajjon miért nem küldte el Honóriát? Miért hagyta ott félájultan, halálravált arccal, egy székek támaszkodva, mint aki nem tud, nem eszmél, nem gondolkodik, csak remeg, és vár, és fél.

Mikor Fouché belépett a szobába, Napoleon azonnal szembefordult vele.

— Fouché, mit csinál maga?

— Sire...

— Fegyveres banditák törnek reám, és maga? Maga talán regényt olvas? Most pótolja hiányos irodalmi műveltségét?

Fouché a császár arcába nézett, egy pillanat alatt tisztában volt a helyzettel, aztán lehajtotta fejét.

— Felséged legkegyelmesebb parancsára a szomszéd teremben várakoztam, míg Marbeuff grófnő...

Egy pillantást vetett Honóriára, kinek haja lebomolva, ruhája gyűrött, arca feldult volt. S aztán folytatta:

— Míg Marbeuff grófnő abban a megtiszteltetésben részesült, hogy alázatos, alattvalói hódolatát Felséged előtt kifejezhette.

— Ugy! — mondta Napoleon és megint járkálni kezdett. — És nem únta magát túlságosan itt a mellékteremben? A palotámban rablógyilkosok járnak, s a rendőrminiszterem a mellettem lévő szobában ási-



tozik. Mi ez? — Ki ez a bandita? Senki sem tudja a nevét?

— Engedelmével Sire, ez a fiatalember Paul Raymond Broglie hercege.

A dermedt mozdulatlanságnak egyszerre vége volt. Honória fölsikoltott, mintha valaki szívére ütött volna:

— Paul! ...

A császár most megállt, a leány felé fordult. Végignézte.

Honória úgy megrázkódott nézése alatt, mintha korbáccsal vágta volna végig rajta. Napoleon közelebb lépett a leányhoz és nem törődve azzal, hogy Fouché is a teremben van, csendesén mondotta:

— Hát kimondtad a nevét? Hát kimondtad?

Elhallgatott, aztán még hozzátette:

— A halálítéletét.

Honória fölsikoltott és térdreesett.

— Irgalom, Sire.

Napoleon elfordult a leánytól, mintha nem is látná. Csak Fouchénak beszélt.

— Hát már tudjuk a nevét. Annak a gyilkosnak a nevét... Vagy maga még egyebet is akar tudni, Fouché?

Fouché egy pillantást vetett a térdelő leányra, csak aztán felelt a császárnak.

— Sire, még csak arról kell megbizonyosodnunk, hogy a fiatalember tényleg gyilkos szándékkal vette-e kezébe a fegyvert?

— Nem, — vetette oda szárazon Napoleon. —

Valószínűleg verseket tanult. Koncerten akart fellépni és itt gyakorolta magát a szavalásban, a lakosztályom előtt, — töltött pisztollyal a zsebében. Fouché, maga ostoba. — Csodálatos, de ezt eddig gondosan el tudta titkolni.

— Sire ...

— Ha ön még mindig kíváncsi valamire, — mondta Napoleon, — nem akadályozom meg mulatóságában, — kérdezősködjék. Én már nem akarok többet tudni. Nem akarok erről az ügyről többet hallani, csak reggel, — mikor az ítéletet aláírom.

Fouché némán meghajolt.

Napoleon háttal állt Honóriának, de Fouché tudta, hogy a leánynak szól minden szava.

— Az emigráns urak előtt példát kell statuálni. Ez a fickó különben is egyszer már kegyelmet kapott. Most túlon túl megjött a bátorsága. Jó, ha ott kint, külföldön megtudják, hogy nem lehet töltött pisztollyal az ajtó előtt sétálgatni. Ilyen fényűzést csak egyszer engedhet meg magának a halandó. Egy estén, — halála előestéjén. Fouché, reggelre ez a dolog rendben legyen!

Egy intés, az otrantói herceg elhagyta a szobát és a császár egyedül maradt Honóriával.

\*

A leány még mindég ott térdelt a földön és nézte a férfi arcát. Tekintete már nem is kért, nem is könyörgött, mintha valami szuggesztióval akarta volna kierőszakolni Napoleon lelkénél a kegyelmet, az irgal-



mat. Halkan, mintha minden szó a szíve dobbanásán keresztül született volna meg, mondta:

— Sire... A könyörülő Úristen nevére... Irgalmazzon... Bocsásson meg nekem...

Napoleon nyugodtan, egykedvűen íróasztalához lépett. Szórakozott, közömbös mozdulattal aktákat vett elő, nézegette, olvasgatta, jegyzeteket írt rájuk s így munkaközben, hátra sem fordítva fejét, felelt:

— Magának? Én nem haragszom magára.

— Nem élem túl... Ha ez, ha így?...

Akarata ellenére is keserű csengése volt a császár hangjának, mikor felelt:

— Mit tudja azt még maga, hogy hány férfi pusztulását bírja az asszonyi lelkiismeret túlélni.

— Ha vétettem valamit, — könyörgött tovább Honória, — bocsásson meg nekem. Egész életem nem lesz más, mint vezeklés azért...

Napoleon most már ledobta a kezében lévő aktát, megfordult a székén, végignézett a térdelő leányon és úgy mondta:

— Nos, miért nem folytatja?

— Mit mondjak? Mit beszéljek? — S Honória felemelte két összekulcsolt kezét. — Sire... Hiszen látom. Már látom... Hiábavaló minden. A szavak?... A hitvány, nyomorult szavak fáradtan, szürkén, semmitmondóan hullnak Felséged lábai elé. Ha kivehetném a szívemet? Az elgyötört, vérző szívemet... Ha odatehetném Felséged kezébe... Ha meg tudnám magyarázni... Paul mindig olyan jó volt hozzám... Mindig... Nekem adta a szívét, a lelkét, a szeretetét...

— Most meg az életét fogja odaadni, — felelt hideg kegyetlenséggel Napoleon. — Rendben van. Fogadja el tőle csak úgy, mint a többit. Ha a férfiember olyan hitvány és aljas, hogy nem tudja az életét másra használni, minthogy odadobja egy... egy...

Egy rettenetes szó volt a száján, de amint ránézett Honória gyerekarcára, nem bírta kimondani.

— Egy asszonyért, — fejezte be a mondatát, — hát akkor megérdemli a halált. Már csak az ostobasága miatt is.

Minden szava sérteni, bántani akart. De a leány most már nem félt semmitől, csak nézte a férfi kemény, szinte márvánnyá vált vonásait és úgy mondta:

— Krisztus kiömlött vérére, Sire... Hiszen ez... Ez...

Belenézett a császár kifürkészhetetlen, áthatolhatatlan szemébe, aztán fölvetette a fejét: Még egy pillanat, Honória fölállt. Vége volt az alázatosságnak. Nem könyörgött többet. Komor, sötét büszkeség ült arcára, mikor Napoleon szemébe vágta:

— Nem volna szabad egy asszonyt így elgyötörni. Megkínózni.

Napoleon egyszerre közelebb lépett hozzá.

— Mit mondtál?

Honória gögös, rideg keménységgel nézett farkasszemet vele.

— Hogy nem szabad egy asszonyt így gyötörni.

— Nem szabad? — kérdezte Napoleon? — Érdekes. Ezt a két szót együtt te merted először így kimondani ebben a szobában.



— Igen! — kiáltott fel szilaj kétségbeeséssel Honória. — Mert én már nem félek senkitől! Magától sem! Ölessen meg vele együtt! Vele együtt ölessen meg!

Napoleon vállatvont.

— Ostoba vagy, — mondta csendesen és megint elfordult tőle.

A leány azonban utánalépett és vakmerően megragadta a karját.

— Hát csak őt egyedül? Egyedül őt gyilkoltatja le? Hát így is jól van.

Aztán eleresztette a férfi kezét, de a hangja még merészebb, szilajabb lett.

— Én itt maradok! Én nem pusztítom el magam. Itt maradok. Mint a Paul örökké gyászoló, síró szobra. Megöleti? Mit tesz az? Tovább fog élni a bánatomban, a gyászomban. A szerelmes, boldogtalan szívem fájdalmas lüktetésében. Nem fogják elpusztítani, mert én magamba zárom a lelkét, a szívét, a testét.

És most már a kétségbeesés deliriumában kiáltotta:

— Mert nemcsak a harctéren terem halhatatlanság, hanem az asszonyi szívben is.

Napoleon arca eltorzult. Fájdalmas, dühös harag lángolt végig rajta, mert lelke legmélyén sebeztek meg a leány szavai. Az olyan férfi keserű, dühös fájdalma lobogott fel benne, akit soha tiszta asszony önzetlenségül még nem szeretett.

— Te... Elhallgatsz, mert...

És mikor ezt a félelmetes arcot látta, Honóriát

egyszerre elhagyta az ereje. Megint térdre esett a férfi előtt.

— Sire... Ne hallgasson reám. Nem tudom, mit beszéllek. Örült vagyok.

Napoleon felindulásának már vége volt.

— Látom, — mondta ridegen, kurtán és elfordult a leánytól.

— Hiszen én még csak gyermek vagyok. Csak kislány vagyok. És egy ilyen nagy ember nem is haragudhat komolyan egy kisleányra. Ha egy gyerek meggondolatlanságot beszél, megbüntetik. De nem ilyen rettenetesen... Belátom, hogy hibáztam, hogy rosszul viseltem magam, de bocsánatot kérek és jóvá teszek mindent.

— Mit akarsz? — kérdezte a császár és most már áthatóan nézte a leány arcát. Mintha mindent akarna látni, ami annak lelkében történik.

— Én mindent megteszek, amit parancsol, — mondta most Honória elszánt kétségbeeséssel. — Sajnálom, hogy az imént ellenkeztem. Nem teszem többet soha, soha. Ha úgy akarja?... Én mindent megteszek, amit parancsol... Addig tart itt, míg kedve van reám. Aztán ledobathat a lépcsőn szolgálival. Mindent eltűrök... Nem fogok panaszkodni soha, senkinek. Csak irgalmazzon. Neki irgalmazzon...

— Kelj fel! — mondta parancsoló hangon a császár.

Honória a férfi felé nyújtotta kezét.

— Hát nem? Nem akarja. Itt vagyok... A magáé vagyok. Most már nem ellenkezek soha többet. Soha.



— Azt parancsoltam neked, hogy kelj fel!  
Honória erre a hangra felállt.

— Hát nem? Hát már megcsúnyultam? Azt mondta... Az imént azt mondta, hogy a hajam olvasztott arany és beletemeti az arcát. A hajamba. Itt a hajam. A szám. Az egész testem. Most már nem kellek?

Napoleon egész közel lépett a leányhoz, megfogta Honória állát és magához fordította arcát. Tekintete lágy, majdnem szomorú lett.

— Hát minek jöttél ide? Én hozzám minek jöttél? Mikor azt a másikat?... Hát olyan nagyon szeretted?...

— Nincs áldozat, amit meg ne hoznék érte, hogy megmentsem. És meg fogja látni, hogy könny, panaszszó nélkül... Hogy ő életbenmaradjon, én eltűrök mindent... Meglátja... Én itt vagyok... Hogy ő életbenmaradjon, én mindent megteszek, amit maga parancsol. Mindent.

A férfi elfordult a leánytól és száraz, keserű hangon vetette oda:

— Hiszen te még sokkal ostobább vagy, mint ahogy hittem.

## TIZENNEGYEDIK FEJEZET

— Elmehet, — és a császár elfordult a leánytól.

Honória ebben a szóban, ebben a hangban Broglie halálítéletét hallotta. Úgy érezte, nincs irgalom, nincs kegyelem, de mozdulni nem bírt.

És ebben a pillanatban vette észre, hogy a császár arca furcsa átváltozáson megy keresztül. Meglepetés, zavar, talán egy kis ideges bosszúság látszott rajta, ahogy a hátsó ajtón belépő alakot meglátta. Honória is odanézett és a következő percben nagy, felszabadult, szinte boldog sikoltás szakadt fel lelkéből: Leticia asszony állt a nehéz, ajtót fedő függöny előtt.

És Honória, ki mióta az első este megindultsága elmúlt, csak félelemmel, idegenkedéssel nézte a szigorú, kemény, néha felette nehéz természetű asszonyt, mint olyan valakit, aki vágyainak útjában áll, most úgy rohant hozzá, mintha csak az édesanyjához menekülhetett volna. Mint az anyához menekül a gyermek, aki érzi, hogy akármit cselekedett, a végén bűnbocsánat várja. Akárhová tévedt, nem fogják a segítő kezét tőle megtagadni, akárhogy felfordította, összekuszálta a dolgokat, itt van valaki, aki minden erejével segít majd neki a kibontakozásban. A leány talán most sem érzett Leticia iránt egyebet, mint eddig, de csalahatatlan, biztos erősséggel megérezte ennek az asszonynak sziklára épült szeretetét és tudta, hogyha még valami segíthet rajta, ez a segítség csakis Leticia asszonytól jöhet. Csak akkor torpant meg, mikor Leticia tetőtől talpig végignézett rajta és ridegen, szárazon rászólt:

— Menjen át azonnal a szomszéd szobába és hozza rendbe magát!

Honória ebben a pillanatban nem gondolt arra, hogy a császár anyja így látja őt lebontott hajjal, öszszegyűrt ruhában. Nem gondolt senkire, csak arra az emberre, akire halál vár és aki — ezt most mindent

lebíró bizonyossággal érezte, — hozzátartozik, kitől elszakadva, életének legértékesebb részétől szakad el.

— Fenséges Asszonyom... Könyörögve esedezem...

Leticia felelet helyett kinyújtott karral az ajtóra mutatott és Honória szédülve tántorgott be a szobába, hol Nesle márkiné gyorsan rendbehozta haját, ruháját, egyetlen egy szót sem szólva, egyetlen egy pillanattással sem kérdeve semmit. Mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, hogy egy fiatal leány így tántorog ki az uralkodó fogadószobájából.

A császár egyedül maradt anyjával, ki éles, felcsattanó hangon kérdezte:

— Mi történt itt?

— Elfogtak egy gyilkost, — és Napoleon mintha kerülte volna anyja tekintetét.

— Úgy? Kit ölt meg az a gyilkos?

— A gyilkos? — A császár furcsa zavarba jött, — Még nem ölt meg senkit de...

— És te? — vágott közbe Leticia. — Te, akit teljes bizalommal itthagytam? Akiben bízam, akiben hittem?...

És keserű, rideg, megvető hangon folytatta:

— Különben igazad van. Azt cselekedted, ami az erkölcsödtől, hajlamodtól, karakteredről kitelt. Én voltam ostoba, hogy mást vártam tőled.

— Anyám... — és a császár hangja bizonytalanlanná vált.

Leticia felemelte fejét és úgy kiáltott reá, mint egy rakoncátlan, engedetlen, rossz gyerekre.



— Hallgass! Azt mondom, elhallgass! Hiszen, ha van valami mentséged, csak az lehet, hogy nem is tudod mit cselekedtél? Akkora a romlottságod, hogy már nem is bírod felfogni, mit tettél.

És ez elől a tekintet elől a császár hátrált egy lépést. Csak azután felelt:

— Anyám... De ha mondom neked... Szavamra mondom...

Leticia megvetően legyintett.

— A szavad?... Idegeneknek előállhatsz ilyen frázisokkal. De nekem, aki olyan jól ismerlek... Ma is az vagy, aki kölyök korodban voltál... Az egész világnak parancsolni, az könnyű. De egyszer, becsületesen megbirkózni a saját vágyaiddal, az lehetetlen.

— Ejh, hát vége lesz már?! — kiáltott indulatosan Napoleon. — Hiszen ez...

És aztán egészen más hangon folytatta:

— Anyám, nem szabad velem így beszélned. Hiszen tudod...

És nagyon halkán, mintha maga előtt is restelkednék, folytatta:

— Talán te vagy az egyetlen, aki tudod, hogy én nem vagyok rossz ember.

Leticíát azonban most semmi sem lágyíthatta meg. Még jobban felemelte fejét, mikor fia szemébe vágta:

— Igen, mert nem is vagy ember. Az embertársaid előtted nem veled egy anyagból formált szenvedő, vagy örvendő lények, hanem élettelen tárgyak, akiket kedved, vágyad szerint felhasználsz. Nem vagy rossz

hozzájuk? Az természetes. Értelmes ember lehet-e rossz az asztalához, vagy az ágyához? Végre is te nem vagy éppen egészen buta. De soha meg nem láttad a többi halandóban a testvéredet, s az én eleven érzéseimen úgy gázoltál keresztül, ahogy egy halott fűszálra nem taposnak. Nem vagy ember. Szörnyeteg vagy.

— Hát még meddig? — csattant fel most már dühösen Napoleon. — Hát azt hiszed, hogy az én türelmemnek nincs határa? Hát még meddig?! . . .

— A te türelmed? — mondta megvetőleg Leticia. — De sokat törődöm én most veled?!

S egyszerre fájdalmassá, megtörtté vált a hangja:

— Egész életemet nektek adtam, — a gyermekeimnek. Csak egyetlenegy emlékem volt, az enyém. Ezt őriztem, rejtegettem. Ez előtt úgy térdeltem, mint az oltári szentség előtt. És ezt az emléket te förtelmes, alávaló módon bemocskoltad.

Túláradt benne a keserűség, mert most már nemcsak Honóriáért fáj a szíve, hanem mert gőgje, büszkesége, sajátmaga megaláztatását látta fia cselekedetében. Merthogy feltétlenül bízott eszében, akaratában. És most ez a gyalázatos kudarc?! . . .

— De végre is, — mondta Napoleon, közelebb lépve anyjához, — hát ez már sok . . . Nem akarsz meghallgatni?

— Minek? — Hogy hazudozással megalázd magad és megalázzál engem is?

Napoleon, ki eddig úgy állt anyja előtt, mint egy csínyen kapott iskolásfiú, egyszerre megnyerte magabiztonságát. Most már hideg és kemény volt a hangja:

— Anyám! Elég volt! Egy szót se többet! El kell hin-  
ned, amit neked mondok. Érted? El kell hin-  
ned! Én nem vétettem a te emléked ellen és nem bán-  
tottam meg a te lelkedet. Nézz a szemembe. Hazudok  
én most neked?

Leticia ott állt közvetlen közelben fia előtt és me-  
reven, kutatóan nézett szemébe. Napoleon nyugodtan,  
bátran állta tekintetét.

— Hát igaz? — mondta szinte lélegzet után kap-  
kodva. — Hát az a bolondos gyerek? ... Az a kis Ho-  
nória? ... Az a leány?! ...

— Leány, — mondta kurtán, kedvetlenül, majd-  
nem szégyenkezve Napoleon.

Leticia erre elmosolyodott, aztán nagyot sóhajtott,  
mint akinek lelke egy nagy tehertől szabadult meg és  
fia vállára tette kezét.

— Édes fiam . . .

Aztán hirtelen eszébe jutott valami.

— És Honória lebontott haja? Ruhája? ...

És míg ezt mondta, már le is vette kezét Napoleon  
válláról.

A császár kedvetlenül, száraz, ideges hangon  
mondta.

— A te gyámleányod, anyám, örült. Nagyon csí-  
nos teremtés, — de örült. A földön csúszott itt előt-  
tem, a haját tépte és kegyelmet kért egy gyilkos szá-  
mára. Egy gyilkosnak kért kegyelmet, aki . . .

Leticia gyorsan közbevágott.

— Nem ölt.

— Hát tudod? — bámult rá Napoleon.



— Mindent, — bólintott Leticia.

— Anyám, te itt voltál? Te nem mentél haza?

— Nem, édes fiam. Nem mentem. Én bíztam benned. Én tudom, hogy te jó fiú, szavatartó férfi, becsületes ember vagy, — de azért itt maradtam. Míg az a bolondos leány nálad járt, én Fouchéval beszélgettem. És most . . .

— Most? — ismételte Napoleon.

— Mi lesz azzal a szegény, fiatal gyilkossal, aki nem ölt? — kérdezte Leticia lágy hangon. — Mi lesz vele, édes fiam?

— Ismered azt a fiút?

— Hogyne. A Honória vőlegénye.

— A vőlegénye, — mondta csendesen a császár és végigsétált a szobán. Gondolkozott. Leticia aggódva várta válaszáat.

Csönd volt egy pillanatig, Napoleon az ablakhoz lépett. Pár pillanatig kibámult, aztán hirtelen megfordult és megrázta a csengőt.

— Hol van az az elfogott emigráns? — kérdezte a belépő tisztől?

— Az otrantói herceg úr rendeletére itt őrizzük egy szobában.

A császár máskor rettenetesen fel lett volna háborodva, hogy a foglyot — határozott parancsa ellenére — még mindig itt tartják. De anyjára nézett és csak annyit mondott:

— Hozzák elibém.

## TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Elsőnek Fouché jött be. Mögötte rögtön a fiatal herceg, akit két fegyveres katona és a szolgáltevé tiszt kísért.

Napoleon egy pillantig figyelmesen nézte a fiatal ember arcát. Broglie mélyen, szinte halálosan sápadt volt, de különben komor, kemény és elszánt.

A császár az első pillanatban azt konstataálta, hogy feltűnően csinos fiú, a másik pillanatban szinte kedvetlenül nézte, hogy most is a született nagyúr előkelő biztonságával mozog és hajol meg.

Úgy hajolt meg a császár és Leticia előtt, mintha udvari fogadóestén volna.

— Vajjon mi ez a biztonság? — tűnődött egy pillanatig a császár. — Bátorság? Jó idegzet? Nevelés által abszolút biztossá fejlesztett fegyelmezettség?

A császár nem tudta, hogy Broglien azért nem látszik semmi zavar, semmi félelem, mert leszámolt mindennel és tudja sorsát.

— Neve? — kérdezte Napoleon.

— Paul Raymond Broglie.

— Mióta van Franciaországban?

— Tíz napja.

— Miért jött haza?

Broglie lehajtotta fejét és hallgatott.

A császár figyelmesen nézte egy pillanatig, mintha feleletet várt volna, de mikor látta, hogy a herceg összeszorítja ajkát, ő kezdett beszélni.

— Igaz. Feleletei talán még más valakit is érdekelni fognak.

S a szolgálattevő tiszthez fordult.

— Marbeuff Honória grófnőt! Itt van a mellékteremben.

Vége volt a nagyúri fegyelmezettségnek, az elszántságnak, az önuralomnak! ... Broglie arca eltorzult a fájdalmas szégyentől, mely reá várakozik.

Most itt mindjárt... Talán a következő percben... Mindenre felkészült. Pár perc óta már tudta, hogy elvesztette a játszmát, melyben élete volt a tét, de hogy még ezt a poharat is ki kell üríteni?!... Hogy még egyszer szembe kell állni a leánnyal, kit sem magának megtartani, sem mástól megőrizni nem tudott?!...

Mikor ma este feljött a Tuileriákba, arra gondolt, hogy bármiképpen, bármilyen módon megakadályozza Honóriát abban, hogy a császárhoz belépjen. Még akkor nem gondolt egyébire, mint egy nagyobb stílusú botrányra, melyért bizonyára kemény árat kell fizetni? De ha a leányt megmentheti?!...

Mióta Párizsban élt Honória, minden lépését figyelemmel kísérte. Attól a perctől kezdve, hogy a leány Karoline házába visszakerült, úgy érezte magát, mintha síralomházban volna. Csak még a kivégzés percét nem mondták meg.

Azán ott a császári palotában tudta meg, hogy elkésett, Honória már bent van a császárnál.

— Elkéstem, — mondta most saját magának. — Úgy látszik, ez a sorsom. Mindig elkések.

Mit is mondott neki az a keményarcú, sötétszemű asszony, aki most úgy ül a nagy karosszékekben, mintha soha őt nem látta volna:



„Az igazi férfi, aki meg tudja váltani az asszonyi élet nyomorúságát, az igazi, az sohasem késik el.“

Véresre harapta ajkát, hogy valami szégyenteljes, halálosan gyötrelmes, emberi és férfiúi méltóságát sirató zokogás ki ne törjön lelkéből és mikor a szolgálattevő tiszt után, Napoleon intésére a katonák is elmentek, halkán, töredezetten megszólalt:

— Sire... Nincs jogom kérni... Nem is akarok... A magam számára semmit. De esedezem... Életem utolsó könyörgése... Én nem akarok Marbeuff grófnővel találkozni.

— Ugyan? Hiszen a menyasszonya. Nem akar? És miért?

— Mert el akarom emlékét vinni magammal...

Most már erősebb lett a fiatalember hangja:

— Annak, aki volt... Aki volt... Mielőtt ide, ebbe a szobába belépett.

Napoleon végignézett rajta. Felmérhetetlen megvetés s lenézés volt a hangjában, mikor felelt:

— Nagyon ostoba. De azt mondják, a férfi ostobasága az asszonyok előtt jó ajánlólevél. Magának nagy szerencséje lehetett a nők körül?

Várt egy pillanatig, aztán még kegyetlenebbül, mintha csak gyönyörűsége telnék a kínzásban, folytatta:

— Nem volt? Csodálom. Hiszen a gondolkozás igazán nem csökkenthette abbéli képességét, hogy minden pillanatban szolgálatukra ne állhasson.

Broglie megrázkódott, mintha megalázó ostorcsapás érte volna, fölkapta fejét:

— Sire . . .

A legvakmerőbb válasz akart kitörni ajkán, mikor az ajtó kinyílt és Honória bejött.

A leány arca kísértetiesen fehér, de különben mintha nyoma sem lenne rajta az előbbi viharának. Egy lépést tett Broglie felé, de a fiatalember elfordította arcát. Nem akart a leányra nézni.

Honória, mikor meglátta, hogy a fiatalember elfordult tőle, megállt. Két karja, mint két hervadt liliomszár hanyatlott alá. Csak nézte a férfit, ki valaha mindennél jobban szerette őt, aki most elfordítja tőle arcát. Csak nézte a férfit és úgy érezte, hogy ennél az elfordulásnál őt nagyobb fájdalom, nagyobb csapás immár nem érheti.

Megtörtént a legrosszabb. Paul nem akar többé róla tudni. Honória ettől a perctől kezdve nyugodt és bátor volt. Immár nincs veszteni valója.

Napoleonnak, aki egyikről a másikra nézett, csak egyetlen célja volt: Ha lehet, ha mód van reá, megmenteni a fiatal ember életét, de teljesen összezúzni, tönkretenni férfiúi mivoltában, úgy megalázni őt a leány előtt, hogy az mindig csak egy szánandó rongyot lásson benne egész életében.

— Nos? — kérdezte aztán, — nincs valami mondanivalója?

— Nincs, — felelte Broglie ridegen, kurtán.

— Pedig azt gondoltam, hogy valamivel, valamiképpen mégis csak menteni tudja magát. Hogy talán valakit keresett és véletlenül tévedt ide a lakosztályom elébe?

— Nem, — mondta Broglie kemény határozottsággal, — én idejöttem.

— És a fegyver, amit Önnél találtak? Talán nem is akarta magával elhozni? Nos miért nem felel?

Broglie egy pillanatig sem habozott. Minek mondja, hogy nem is jutott eszébe merényletet elkövetni. Az a fegyver csak reá volt veszedelmes. Hiszen az élet nem élet, ha nem sikerült Honóriát megmenteni... Megmondja?... Úgy sem hinnék el egy szavát sem. Vergődjék? Megalázkodjék? Miért? Kiért?

— Nos, miért nem felel? — ismételte kérdését Napoleon.

— Nincs mit mondanom, Sire.

Most vége volt a leány dermedt némaságának, egy lépést tett a fiatal herceg felé és könyörögni kezdett:

— De igen... Meg kell mondania... Paul most beszélnie kell...

Broglie nem nézett a leányra, csak úgy felelt szárazon, ridegen:

— Nem akarok beszélni.

A császár vállat vont.

— Sajnos. Őszintén sajnálom.

Aztán Fouchéhoz fordult:

— Így hát a többi elintézése Önre vár. Nem akarom, hogy fecsegenek, vagy írjanak róla. Csöndesen, gyorsan, reggelre.

Mégegyszer ránézett a hercegre, lesté arcán a megrendülést, a félelmet, a lelkében való összeesést. Nem



látott abból semmit. Broglie vértelen arccal, de keményen állta tekintetét, Napoleon mintha nem is kinezni akarna, hanem utolsó kegyet gyakorolna, mondta:

— Ha valami mondanivalója volna a menyasszonya számára?

És Broglie most egyszerre Honóriához fordult:

— Honória, én most elmegyek. Ebben a percben mindent elfelejtettem, csak azt a tízéves kis gyerekleányt látom, kit édesanyám kézen fogva vezetett be szobámba. Akkor láttam magát először. Maga elé mentem. Egy piros szegfű volt a kabátomra tűzve. Maga kinyújtotta kezét és azt mondta: Azt a virágot! Akarom! Mint ahogy akkor a hajába tűztem a piros virágot, úgy teszem le most maga elé az életemet. És ha fáj valami, csak az fáj, hogy áldozatom árán sem vásárolhatom meg a maga lelki békéjét, szívbeli nyugodalmát, jövőendő életének boldogságát. Csak ez fáj és semmi egyéb, Isten oltalmazza meg magát, Egyetlenem.

Honória halvány arca kipirult. Főlemelte fejét és úgy nézett a fiatalember szemébe:

— Isten áldja meg Paul. Lássa, én nem sírok. Most nem sírok. Arravaló lesz majd az egész életem. Ebben a pillanatban főlemelem a lelkem magához, Paul... Nekem volt egy nagynéném, mikor a guillotinera cipelték, egy rózsát kért, hogy ne érezze a körülötte üvöltő, vérére szomjazó canaille undorító szagát. Egy rózsát kért. Odaadták neki. Azzal ment fel a guillotine lépcsőin. Mit adhatok én magának Paul?

Hirtelen a fiatalemberhez lépett.

— Megcsókolom magát, Paul. És soha többet az én szájam férfi szájához nem ér. A magáé marad örökre.

— Nem! — kiáltotta most hangosan Broglie és hátrált egy lépést. — Nem!

— Nem? Nem akarja, hogy elbúcsúzzunk?

A férfi megrázta fejét:

— Én elmegyek és én nem akarom, hogy maga engem most már megcsókoljon.

— Nem tart rá méltónak, Paul?

S mert a férfi lehajtott fejjel hallgatott, halkan mondta:

— Igaza van, Paul. Nem vagyok rá méltó. Csak pár perce múlt, hogy itt, ebben a szobában felajánlottam a számat, a hajamat, az egész testemet. És nem kellettem neki.

Broglie egyszerre fölkapta fejét és mereven a leányra nézett.

Mint forró láva tört fel a leány ajkáról a szóáradat.

— Ellökött magától. Pedig én oda akartam magam adni. De ellökött magától. Nem kellettem neki. Nem vagyok magára méltó, Paul. Hogy maga engem utoljára megcsókoljon. Nem vagyok rá méltó.

— Elég volt! — kiáltott közbe egy hang. A császár hangja.

Leticia azonban halkan odasúgta fiának:

— Csak hagyd! Most jól beszél. Most már megjött az esze.

— Ellökött magától, — mondta újra Honória. — Mint ahogy most maga eltaszít magától a búcsúzás percében.

— Honória!...

Diadalmasan, ujjongva kiáltotta a fiatalember a leány nevét. És mintha hálálkodó hozsánna lett volna minden szó, mely most lelkéből feltört.

— Honória! Eljött a beteljesülés perce és én könnyű szívvel megyek az utolsó útra. Mindent magának, a maga vallomásának köszönhetek. És én tudom, hogy maga nem fog többet ide, ebbe a szobába eljönni. Ha életben maradok, nem bírom megakadályozni. Most sem bírtam. De ha meghalok, én vagyok az erős, a legyőzhetetlen, a diadalmas. Álomképpé válok és az álom mindig lebírja a valóságot. A világ legerősebb és leghatalmasabb Cézárja sem tud versenyezni azzal a férfiszívvel, mely már nem dobog többé. Pár óra alatt évtizedeket vénültem és megtanultam, hogy semmi sincs ingyen. Nekem az életemmel kell fizetnem magáért. De azt fogom mondani, ott a vesztőhelyen is: az az ár nem volt drága. Megérdemli azért, amit kapok érte. Maga emlékezni fog reám. Siratni, gyászolni fog engem. És ha majd egyszer... később... egy derék férfiember becsületes felesége lesz... a gyermekeinek is beszélni fog rólam... Aki magát... Aki magáért... Isten áldja meg Honória!

Leticia gyorsan felállt és a leány vállára tette kezét:

— És maga? Magának erre nincs semmi mondanivalója?



— Nincs, — mondta Honória komor, elszánt büszkeséggel, és minden szaván keresztül látszott egy évszázadok óta kiváltságos, nemes race gőgje. — Nincs. Meghalni csak egyszer kell. És egyszer mindenkinek kell. Mi olyan fajtából valók vagyunk, hogy tudjuk ezt szépen, nemesen, büszkén megcsinálni, ha óránk elkövetkezik.

— Elvesztettem a csatát, — gondolta magában Napoleon, kinek már az utolsó percekben nem volt más célja, mint a fiatalember megalázása, összetörése, itt, itt a leány színe előtt... — Elvesztettem a csatát, — ismételte magában, de nem volt haragos, inkább furcsán, rezignáltan szomorú. Ez a rezignált szomorúság meglepte, sőt egy kicsit meg is ijesztette. Most találkozott vele először életében.

Az anyjára nézett, merthogy most már ő volt zavarban és szeretett volna tisztességgel kibonyolódni a dologból.

És Leticia olyan világosan értette fia gondolatát, mintha az ki is mondta volna.

— Nos, otrantói herceg úr? — fordult az asszony az eddig hallgatva álló Fouchéhoz.

Fouché előrelépett és Napoleon intése után beszélni kezdett:

— Sire . . . Felséged engedelmével . . . A bűn kétségkívül igen súlyos. Még súlyosabbá és szomorúbbá teszi a fiatalok megátalkodott makacssága. Mégis úgy gondolom . . . azt bátorodom remélni, hogy később a töredelmes javulás útjára térhetnének és azért . . .

— Azért? — ismételte a császár.

Fouché, ki eddig csak Leticia helyeslő bólogatásából merített erőt, a császár szava után jóval bátrabban folytatta:

— Ha Felséged legmagasabb kegyelme úgy rendelkezik? . . . A száműzetésben bő alkalmuk lenne, hogy bűneik felett elmélkedjenek és megbánják azt. Különösen ha . . .

Itt megint Leticia nézett és az asszony megint csak bólintott:

— Ha együtt egy helyre száműzzük őket . . .

Várt egy pillanatig, aztán halkán mondta:

— Talán Corbeillebe. Marbeuff Lajos gróf régi birtokára.

Leticia mosolygott és csókra nyujtotta kezét Fouchénak.

— Elfogadom az otrantói herceg ajánlatát, — mondta Napoleon száraz, rideg hangon. S aztán anélkül, hogy akár a hercegre, akár Honóriára nézne, kurtán odavetette:

— Elmehetnek.

— Elmehetnek? — És Leticianak komikusan ijedt volt a hangja.

— Igen, — ismételte a császár. — Most. Azonnal.

— De hát így együtt?! — És Leticiaból kitört mindaz a nyárspolgári aggodalom, mely az asszonyokat ilyen helyzetben olyan gyávává és félénkké teszi. — Elmehetnek? — ismételte mégegyszer és tájékozatlanul, — ami nagyon ritkán esett meg vele életében, — tanácstalanul nézett körül.

De amint fia tekintetével találkozott pillantása, egyszerre másféle, sokkal komolyabb aggodalommal telt meg a lelke. Láttá, hogy Napoleon sápadt és keményen összeszorítja száját. A húr végsőig meg van feszítve, még egy mozdulat . . . Itt már nagyon veszedelmes dolog megmozdulni.

És mégis halkan, félénken mepróbálta:

— Előbb talán a császár rendeletére össze kellene őket esketni? . . . Talán? . . .

Napoleon elfordult, mint aki már végzett az ügygel és az íróasztaláról felvett néhány okmányt.

— Rendben van. Fouché gondoskodik róla, hogy . . .

— Már gondoskodtam, Sire, — és a miniszter egy csomó írást vett ki tárcájából. — A Marbeuff Honória grófnő és a Broglie herceg iratai itt vannak. Rendben vannak.

Napoleon visszafordult az asztaltól és egy pillanatilag miniszterére bámult.

— Micsoda? Hát maga?! . . . Talán bizony már a papot is iderendelle? Mi?

És ebben a keserű tréfában mintha feloldódott volna a félelmetes feszültség, mely még Leticiát is megfosztotta bátorságától.

— Nem, Sire, — és Fouché egy mély meghajlással kért bocsánatot az ellentmondásért. — Ennyire biztos nem voltam a dologban.

— Hát akkor — és Napoleon mintha gyöngéden el is mosolyodott volna.

— Hát akkor, — fordult most Leticia hajdani



szerelmese gyermekéhez, — a kislány ma este asszony lesz. Reméljük vidám és boldog asszony.

Egy pillanatig mintha gondolkozott volna, aztán egy elszánt, határozott mozdulat — és levette a kis, ódon kulcsot nyakából.

Közelebb lépett a fiatal leányhoz és olyan gyöngéd mozdulattal, mely szinte megható volt ettől a kemény, energikus lélektől, a Honória nyakába tette az aranyláncot, melyre a kis kulcs rá volt kapcsolva.

— Ez az aranykulcs, — mondta halkán, csendesen, — valaha a maga édesapjéé volt. Aztán a mi családunkhoz került . . . Az édesapja azt mondta nekem, hogy a kulcs a corbeillei kastély egyik szobáját nyitja ki. A maga apja odavárt egy asszonyt, akit nagyon szeretett.

— Egy asszonyt . . . — És Honória egész testében megremegett.

— Egy asszonyt, — folytatta ugyanolyan csöndes, halk hangon Leticia, — aki nem juthatott el Corbeillebe, soha . . . soha . . . A szoba zárva maradt. Ott bent maradtak annak az asszonynak vágyai, álmai, reményei . . . Most maga oda megy és birtokába vesz mindent. Amit az édesapja otthagyott, amit az a másik asszony soha, soha meg nem talált, az mind a magáé lesz. Csak kopogtatni kell a bezárt ajtón . . . Csak kopogtatni kell.

A keze mégegyszer búcsúzóra végigsimította az ódonformájú, kis kulcsot és egy pillanatig engedte, hogy a leány könnye, csókja kezére hulljon.

— Sire, — mondta most Broglie, Napoleon elé

lépve és őszinte megindulással hajtotta meg fejét, — Sire ha kegyes nagylelkűséggel megengedi, hogy szolgálatára szenteljem életemet. Az életemet, melyet nekem ajándékozott.

— Ön száműzetésbe megy, herceg, — felelt Napoleon ridegen, — Önnek a büntetését kell kitöltenie. Nagy vakmerőség, hogy kéréssel mer elémjárulni.

Broglie sápadtan hátralepett. Mióta ebbe a szobába lépett, — még akkor is, mikor úgy érezte, hogy a kérlelhetetlen végítélet áll előtte, — mindig fensőbb-séges és biztos volt, most — hogy a császár válaszát hallotta, — most érezte először összetörtnek és meg-alázottnak magát.

Csak Honóriának volt még bátorsága Napoleon-hoz fordulni.

— Sire . . . Esedezem . . .

— Magának már nem szabad többet esedezni, — mondta a császár. — A maga fajtája és vére szépen tud meghalni, — úgy mondta. Tanuljon meg hát szépen, okosan élni — és némán elbúcsúzni.

— Ne hagyjon így elmenni . . . — és Honória nagy gyermekszeme tele lett könnyel.

— Mit akar tőlem?

— Így megszégyenítve . . . elutasítva . . . — dadogta a leány — mint egy . . . mint egy . . .

Napoleon furcsán elmosolyodott és így ezzel a furcsa mosollyal nézett végig a leányon.

— Mint egy ostoba, malkacs, rossz, követelődző, kis gyermek . . .

— Mint egy koldus, — vágott a császár szavába

vakmerően a leány. — Mint egy szegény elutasított kol-dus, akit elkergetnek. Szó nélkül, üres kézzel, semmi nélkül kergetik el.

A császár még mindig mosolygott, de most már nagyon szomorú árnyalata lett mosolyának.

— Ne higgye, grófnő. Ön sokkal többet visz el tőlem, mintahogy sejti, mintahogy ezt most még egy-általában meg tudná érteni.

Aztán biccentett és a fiatal pár Fouchéval együtt elhagyta a császár dolgozószobáját.

\*

Leticia egyedül maradt fiával.

Napoleon mintha nem is tudta volna, hogy anyja a szobában van, némán, mozdulatlanul nézett az aj-tóra, mely Honória után becsukódott.

— Elment, — mondta aztán csöndesen. A hang-ján hallatszott, hogy nem is beszéd, amit mond, hanem hangos gondolkozás.

— Elment, — ismételte még egyszer.

És Leticia most értette meg, hogy a leány, kit örökre eltiltott innét, többet jelentett fiának, mint egy kis kalandot. Most egyszerre nagy és súlyos önvádat érzett, de nem bánt meg semmit.

Fia vállára tette kezét és erőltetett, könnyed han-gon próbált beszélni:

— Ej, hát ki ment el? Egy leány. Egy ostoba, kisleány.

Napoleon még mindig az ajtót nézte és nagyon komolyan felelt:



— Nem, anyám. Tévedsz. Az ifjúság ment el tőlem. Most ment el. Örökre elment. Örökre itthagytott.

Csönd volt egy pillanatig, Leticia erős, kemény vonásai is meglágyultak.

— Lehet. És ez nagyon fájdalmas, fiam. Egy darabig nagyon fáj, férfinak, asszonynak egyaránt, de a mi fajtánk? . . .

És megint megerősödött, megacélosodott a hangja.

— A mi fajtánk nem arra való, hogy temessen, sírasson, gyászoljon. A mi számunkra, fiam, minden nap újra kezdődik az élet és ami tegnap volt, az tízezer esztendővel ezelőtt történt. Egyik napról a másikra nem viszünk át semmit. Most nem hiszed el, mert még ma van. De holnap már magad is látni fogod. Holnap.

Napoleon szomorúan mosolygott.

— Nagyon büszke vagy te a mi fajtánkra, anyám. Pedig én ismerek embereket ebből a fajtából, akik évtizedeken keresztül őrizgettek egy régi emléket. Egy kis aranykulcsot. És ezért a régi, több tízezer éves emlékért, szembefordultak a mával s a halott multért keresztülgázoltak élő, eleven érzéseken. Én ismertem ilyen valakit, anyám.

Leticia arca egy pillanatra teleszökött vérrel, de mikor megszólalt, teljes nyugalommal beszélt.

— Igen, fiam. Az asszony még ha erős is, még ha a mi fajtánkból való is, mindig csak asszony. Ráér a múlt emlékeit ápolgatni, kegyeletes szívvel áldozatokat hozni érte, néha a magáéból, néha abból, aki

saját személyénél sokkal drágább neki. Az asszony. Annak erre is van ideje. De a férfiembernek más a dolga, a hivatása. Ha még ma nem hiszed, holnap reggelre magad is látni fogod. Jó éjszakát, fiam.

— Jó éjszakát, édesanyám!

És Napoleon lehajolt, megcsókolta anyja kezét.

Vége.

# A MAGYAR REGÉNYEK SOROZATÁNAK

1-20. KÖTETE:

1. kötet **HERCZEG FERENC: A Nap fia.**

A legnagyobb magyar író klasszikus írásművészetével elevenítette meg a nyugatrómai birodalom utolsó napjait, Theodozius pusztuló Rómáját és az örök emberi drámát: az ifjúság múlását.

2. kötet **ZSIGRAY JULIANNA: Szüts Mara házassága.**

Két zsenitrilány, egy huszártiszt és egy földhirtokos házasságának története. Szerelem, amely májusban, a Tisza partján indul, amely majdnem rosszul végződik. De nyár van, 1908 és a regény végén mindenki boldog lesz, mert akkor még a régi, felhőtlen magyar ég ragyogott az aranykalással ékes Alföld felett.

3. kötet **TERESCSÉNYI GYÖRGY: Hősök.**

Két ember, egy parasztleány és egy leány elindul otthont teremteni. Egyedül állnak, mint az első emberpár. Nincs egyebük, csak a két kezük és az ösztönös, nagy akarat és a hit a szívükben. A munka: az élet. A cél: a gyermek. A hajlók: a haza. A munka és az akarat hőskölteménye ez a regény.

4. kötet **KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: Egy hordó bor.**

Ez a regény arról szól, mi minden történik egy hordó bor körül, amíg a bor elfogy és mi történik azokkal, akik a bort megisszák. Kosáryné Réz Lola költészetté finomult naturalizmus-sal írta meg ezt a regényt.

5. kötet **CSATHÓ KÁLMÁN: Leányos ház 1931-ben.**

Nehéz a férfihezmenendő leányok sora, de még nehezebb a lányos anyaké. Csathó Kálmán páratlan humorral, mély emberlátással, kristálytisztá mesélőkedvvel azokról az izgalmas csatározásokról készített pillanatfelvételeket, amelyek a férjhezmenést megelőzik. Így született meg ez a könyv.

6. kötet **FALU TAMÁS: A halottak is élnek.**

A véletlen mozgatója ennek a könyvnek. A csodálatos véletlen, amely fensőséges gúnnyal intézi az emberi sorsokat. A szerelem, a csalódás és a lelkiismeret regénye ez a történet.

7. kötet **PÁSZTOR JÓZSEF: Az atyafiak.**

Egy művészházasság derűs története. A fiatal művész és az előkelő vidéki lány szerelme elé a maradi rokonok, a féltékenységek és a művészvilág szabadabb felfogása állít akadályokat, de egy élmés ötlettel a familia minden jóakarátú igyekezete ellenére is kivívják a boldogságukat.

8-9. kötet **HARSÁNYI ZSOLT: Az üstökös (2. kötet).**

Petőfi Sándor tündöklése és halála olyan, mint egy bűvös magyar mese. Az üstökös felrohan az égre, hogy bevilágítsa a magyar éjszakát. Fellobogott, de nem bulett le a világűrbe, most már mint álló csillag ragyog a halhatatlanságban.



10. kötet TERESCSÉNYI GYÖRGY: *Lesz ahogy lesz.*

Terescsényi György regényének hősei: a parasztember meg a párja, három szeméretet hisznek: a földet, a gyermeket és a munkát. A magyar föld e két árva koldusának emberfeletti harcát, megrázó egyszerűséggel mondja el a regény.

11. kötet NIAMESSYNYÉ MANASZY MARGIT: *Villámlik messziről.*

Az első magyar könyv, amelyben egy asszony beszél a háborúról. Érdekeségben, erőben, színben nem marad el a legnagyobb sikert ért háborús könyvek mögött, bár nem a pergőtűz örülete viharzik benne, hanem csak a maga külön háborúját írta meg a szerző: azt a háborút, amelyet a női fronton vívtak.

12. kötet KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: *Álom.*

Az új Hőfihérke megérkezik a mesebeli házba a „törpékhez”, a hat nagybácsihoz. A csendes, puha álmovilágból a „királyfi” viszi ki az életbe. Hőfihérke küzdő, szürke kis polgárasszony lesz, de a véghetetlen hűség királyi koronáját haláláig viseli.

13. kötet FALU TAMÁS: *Öregek.*

A tegnap és a ma: áll szemben egymással ebben a regényben. A tegnap és a ma: a fiatalok és öregek folytatnak egymás ellen halálos küzdelmet. Ennek a harcnak és ennek a győzelemnek a képét éles színekkel és merész vonásokkal festi meg Falu Tamás.

14. kötet ZSIGRAY JULIANNA: *Férficél.*

Egy leány, két férfi és két szerelem történetét mondja el Zsigray Julianna új regényében. Hősnője vidéki úrikissasszony, addért két ellentétes világ harcol. Az egyiket, a békebelit, a költő képviseli. A másikat, a malt: a rekordok hőse.

15. kötet BABAY JÓZSEF: *Istenem, így élünk.*

A ma kegyetlen sorsú, névtelen hősei elevenednek meg ebben a regényben s a tükörkép, melyet az író elének vetít, az egész magyarság életét megmutatja.

16. kötet MAJTHÉNYI GYÖRGY: *Arany Málinkó.*

Az asszony, a leány, a férfi és egy nagy szerelem története. Örök történet ez, amely mindig új marad, mert új emberek új érzéseiből nyer új ragyogást.

17. kötet SZÉKELY TIBOR: *Mátuás-tér—Rózsadomb.*

A világháború forgatagában testileg, lelkileg anyagilag össze-roppant apák erős és bátor fiainak sorstragédiája ez a regény.

18. kötet S. BOKOR MALVIN: *A befalazott ajtó.*

Az igazi férfi és az igazi asszony találnak egymásra ebben a regényben. A mai leányról és a mai leányban is az édesanyja szívét kereső mai férfiről szól ez a regény.

19. kötet OLÁH GYÖRGY: *Lázadás a Tiszánál.*

A mai magyar élet; melegen, keserűen, igazán. Mindenfelől a valóság levegője csap az ember arcába, a kort éreztető erővel.

20. kötet BECZÁSSY JUDIT: *Menekültek.*

Hogyan helyezkednek el megváltozott életkörülmények között, talajuktól kiszakított magyarjaink, miképpen alkalmazkodik a fiatal és hogyan fogadják az új helyzetet az öregek: erről szól ez a kitűnően megírt regény.

A MAGYAR REGÉNYEK

egy-egy kötete füzve 2 pengő, egészvászonkötésben 3 pengő.

Kapható minden könyvkereskedésben.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.





